T.C
TRAKYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
BANKACILIK ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

TÜRKİYE'DE KATILIM BANKALARININ GELİŞİMİ VE SEÇİLMİŞ ÜLKE ÖRNEKLERİ

PELİN YAVUZ

TEZ DANIŞMANI
PROF. DR. İSMAİL ORÇUN GÜNDÜZ

EDİRNE-2024

Tezin Adı: Türkiye'de Katılım Bankalarının Gelişimi ve Seçilmiş Ülke Örnekleri
Hazırlayan: Pelin YAVUZ

ÖZET

Bu çalışmanın amacı Türkiye'de katılım bankacılığı sisteminin gelişimini ve seçili ülkeler çerçevesinde konvansiyonel bankalarla karşılaştırmasını ortaya koymayı amaçlamaktadır. Dünya genelinde katılım bankacılığı 1960 yılı itibariyle gündeme gelmiş ve 1976 yılında ilk kez Mısır'da uygulama alanı bulmuştur. Katılım bankaları hizmet vermeye başladığı yıllarda özellikle Müslüman ülkelerde faaliyet gösterirken günümüzde çeşitli gereksinimlerin giderilmesi amacıyla dünya genelinde önem arz eden bir işlevselliğe sahiptir. Türkiye'de 1983 yılında çıkartılan 83/7506 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile katılım bankacılığının ekonomik sistem içerisinde yer almaya başladığı görülmektedir. İlk katılım bankası "Özel Finans Kurumu" ismiyle kurulmuş ve akabinde 5411 sayılı Bankacılık Kanunu'nda yapılan değişiklikle "Katılım Bankaları" ismini almıştır. Türkiye'de katılım bankalarının faaliyetlerinde 2001 ekonomik krizinin ardından büyük bir ivme kazandığı söylenebilir. Katılım bankaları bu tarihten itibaren konvansiyonel bankalar ile rekabet edebilir hale gelmiştir. Bunun nedenleri arasında katılım bankalarının bankalar kanununa tabii ve konvansiyonel bankalar ile mevzuat bakımından eşit haklara sahip olması yer almaktadır.

Anahtar Kelimeler: Katılım Bankaları, Konvansiyonel Bankalar, Faizsizlik Prensibi, Murabaha Yöntemi.

Thesis Title: Development of Participation Banks in Turkey and Selected Country Examples

Prepared by: Pelin YAVUZ

ABSTRACT

The aim of this study is to reveal the development of the participation banking system in Turkey and its comparison with conventional banks within the framework of selected countries. Participation banking came to the fore around the world in 1960 and was first implemented in Egypt in 1976. While participation banks operated especially in Muslim countries when they first started to serve, today they have an important functionality around the world in order to meet various needs. It is seen that participation banking started to take its place in the economic system in Turkey with the decree law numbered 837506 issued in 1983. The first participation bank was established under the name "Special Finance Institution" and subsequently took the name "Participation Banks" with the amendment made in the Banking Law No. 5411. It can be said that participation banks in Turkey gained great momentum after the 2001 economic crisis. Participation banks have been able to compete with conventional banks since this date. The reasons for this include the fact that participation banks are subject to the banking law and have equal rights in terms of legislation with conventional banks.

Key Words: Participation Banks, Conventional Banks, Interest-free Principle, Murabaha Method.

ÖNSÖZ

Bu tez, Trakya Üniversitesi Finans ve Bankacılık Bölümü'nde Prof. Dr. İsmail Orçun Gündüz danışmanlığında hazırlanmıştır. Bu çalışmada Türkiye'de ve dünyada seçilmiş ülkelerde katılım bankalarının gelişimi incelemektedir. Tezin amacı katılım bankalarının geçmişten günümüze gelişimi hakkında bilgi vermektir. Tez çalışması sırasında danışman hocam Prof. Dr. İsmail Orçun Gündüz'e ve aileme destekleri için çok teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

ÖZET ..... **i**
ABSTRACT ..... **ii**
ÖNSÖZ ..... **iii**
İÇİNDEKİLER ..... **iv**
KISALTMALAR ..... **vii**
GİRİŞ **1**

BİRİNCİ BÖLÜM: KATILIM BANKACILIĞININ İŞLEYİŞİ **3**
1.1. Bankacılık ve Katılım Bankacılığı 3
1.2. Katılım Bankacılığının Temelleri 4
1.3. Katılım Bankacılığının Hedefleri 5
1.4. Katılım Bankacılığının Ortaya Çıkış Nedenleri 6
1.4.1. Dini Nedenler 6
1.4.2. Ekonomik Nedenler 7
1.4.3. Sosyal Nedenler 8
1.5. Katılım Bankacılığının Önemi 9
1.6. Katılım Bankacılığının İlkeleri 9
1.6.1. Kar ve Zarar Paylaşımı 9
1.6.2. Faizsiz Bankacılık 11
1.6.3. Ahlak İlkesi 11
1.7. Katılım Bankaları ve Konvansiyonel Bankalar Arasındaki Benzerlikler ve Farklılıklar 12
1.8. Katılım Bankacılığının İşleyiş Süreci 18
1.8.1. Fon Toplama Süreci 19
1.8.2. Fon Kullandırma Süreci 23
1.9. Katılım Bankalarının Sunduğu Diğer Hizmetler 30

İKİNCİ BÖLÜM: DÜNYADA VE TÜRKİYE'DE KATILIM BANKACILIĞININ GELİŞİMİ **32**
2.1. Dünyada Katılım Bankacılığı 32

2.2. Türkiye'de Katılım Bankacılığı 34
2.2.1. Bir Üst Kuruluş Olarak Katılım Bankaları Birliği 39
2.3. Türkiye'de Faaliyet Gösteren Katılım Bankaları 41
2.3.1. Türkiye'de Faaliyet Gösteren Özel Sermayeli Katılım Bankaları.....41
2.3.2. Türkiye'de Faaliyet Gösteren Kamusal Sermayeli Katılım Bankaları.....45
2.4. Türk Bankacılık Sektöründe İçinde Katılım Bankacılığının Yeri 48
2.5. Türkiye'de Katılım Bankacılığı Sisteminin Başlıca Sorunları.....49
2.6. Katılım Bankalarının Türkiye Ekonomisine Katkısı.....53

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: DÜNYADA SEÇİLMİŞ ÜLKELERDEKİ KATILIM BANKALARI ÖRNEKLERİ.....57
3.1. Avrupa Ülkeleri 57
3.1.1. İngiltere.....57
3.1.2. Fransa 58
3.1.3. Almanya.....59
3.1.4. İtalya 60
3.1.5. İrlanda.....60
3.1.6. Lüksemburg.....61
3.1.7. Bosna Hersek.....62
3.1.8. İsviçre 63
3.2. Amerika Birleşik Devletleri 63
3.3. Suudi Arabistan 65
3.4. Kuveyt.....65
3.5. Birleşik Arap Emirlikleri.....66
3.6. Malezya.....67
3.7. Mısır.....67
3.8. Bahreyn 68
3.9. İran 69
3.10. Sudan.....70
3.11. Bangladeş 71
3.12. Yemen.....72

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM: TÜRKİYE'DE VE DÜNYADA KATILIM BANKACILIĞININ KARŞILAŞTIRILMASI 74
SONUÇ 79
KAYNAKÇA 81

KISALTMALAR

AAOIFI : İslami Finansal Kuruluşlar Muhasebe ve Denetim Organizasyonu (Accounting and Auditing Organization for Islamic Financial Institutions)

ABD : Amerika Birleşik Devletleri

ATM : Bankamatik (Automatic Teller Machine)

BAE : Birleşik Arap Emirlikleri

BDDK : Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu

BIST : Borsa İstanbul

CIBAFI : İslami Bankalar ve Finansal Kuruluşlar Genel Konseyi (General Council for Islamic Banks and Financial Institutions)

DBS : Doğrudan Borçlandırma Sistemi

FCI : Factors Chain International

FinTek : İslami Finans Teknolojisi

GİB : Gelir İdaresi Başkanlığı

IASB : Uluslararası Muhasebe Standartları Kurulu (International Accounting Standarts Board)

IFSB : İslami Finansal Hizmetler Kurulu (Islamic Development Bank)

IICRA : Uluslararası İslami Uzlaşma ve Tahkim Merkezi

IIFM : Uluslararası İslami Finans Piyasası (International Islamic Financial Market)

IIRA : Uluslararası İslami Finans Derecelendirme Ajansı (Islamic International Rating Agency)

KDV : Katma Değer Vergisi

POS : Satış Noktası Terminal (Point of Sales Terminal)

SERPAM : Sermaye Piyasaları Araştırma ve Uygulama Merkezi

SGK : Sosyal Güvenlik Kurumu

TBB : Türkiye Bankalar Birliği

TBMM : Türkiye Büyük Millet Meclisi

TCMB : Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası

TKBB : Türkiye Katılım Bankaları Birliği

TMSF : Tasarruf ve Mevduat Sigorta Fonu

GİRİŞ

Bankalar bir kurumun ya da işletmenin finanse edilmesi amacıyla fon fazlası olanlardan fon toplanarak fonu açığı olanlara aktarım sağlayan ve bu işlemden kâr elde etmeyi amaçlayan kurumları ifade etmektedir. Katılım bankacılığı faizsiz bir bankacılık anlayışı çerçevesinde İslami finans sınırları içerisinde işlem yürüten bir yapıdır. Katılım bankacılığında kar ve zarara katılım aracılığıyla elde toplanılan fonların faizsizlik ilkesi doğrultusunda reel sektöre aktarılması ve ortaya çıkacak kar ya da zararın müşteriyle belli bir oranda paylaşılması esas alınmaktadır. Katılım bankacılığının bir diğer dayanağını reel ekonomiyi finanse ederek ülke ekonomisine katkı sağlamak oluşturmaktadır.

Katılım bankacılığının amaçları arasında faize karşı hassasiyet duyan tasarruf sahiplerine bir alternatif oluşturmak ve atıl fonların ekonomiye kazandırmak yer almaktadır. Katılım bankaları fon toplarken ve topladıkları fonları kullanırken konvansiyonel bankalardan farklı yöntemler kullanmaktadır. Katılım bankalarının fon toplama yöntemleri özel cari hesaplar ve katılma hesaplarıdır. Bankaların fon kullanma yöntemleri ise murabaha, muşaraka, bireysel ve kurumsal finansman desteği, kiralama, mal karşılığı vesaikin finansmanı ve ortak yatırımlardır. Katılım bankacılığının temelleri İslamiyet'in yeni yayıldığı zamanlara değin uzanmaktadır. Bu alana yönelik anlayış 1950 yılı itibariyle gündeme gelmeye başlamış ve faizsiz finans merkezli tartışmalar sürdürülmüştür.

Katılım bankaları faizsizlik prensibi anlayışı doğrultusunda hizmet vermektedir. Katılım bankacılık sistemi faiz hassasiyeti olan kesimden kaynaklanan atıl fonların ekonomiye kazandırılmasını hedeflemektedir. Katılım bankacılığı sisteminin Türk ekonomisine olan etkilerin ortaya koyulması ve konvansiyonel bankalara nazaran katılım bankalarının ekonomiye ne düzeyde katkı sağladığının gösterilmesi elzemdir. Gerçekleştirilen bu çalışmada katılım bankacılığı sisteminin gelişme ele alınmış ve konvansiyonel bankalar ile seçili ülkeler çerçevesinde karşılaştırması yapılarak katılım bankacılığının Türk ekonomisine katkıları araştırmıştır.

Türk ekonomisinin kalkınmasında bankacılık sisteminin önemli katkıları bulunmaktadır. Dolayısıyla bu alanda gerçekleştirilecek bir çalışmanın alan yazın da Türk ekonomisindeki karşılaştırma bakımından katkı sağlayacağı öngörülmektedir. Çalışmanın temel amacı türkiye'de katılım bankacılığının gelişimi ve dünya genelinde seçili ülkeler ile karşılaştırılmasıdır. Bu amaç doğrultusunda çalışmada Türkiye'de katılım bankacılığının gelişimini incelemek, bu alanda sistemin karşılaştığı sorunların ortaya konulması ve seçili ülkelerde yer alan katılım bankaları ile karşılaştırılması yapılmıştır.

Çalışmanın giriş bölümünün ardından ilk bölümde katılım bankacılığı kavramı ve katılım bankacılığının işleyişi ele alınmıştır. İkinci bölümde Türkiye'de katılım bankacılığının gelişimine yer verilmiştir. Üçüncü bölümde katılım bankacılığının seçili ülkelerde işleyişine değinilmiştir. Sonuç bölümünde çalışmada ulaşılan bulgular özetlenmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM: KATILIM BANKACILIĞININ İŞLEYİŞİ

1.1.Bankacılık ve Katılım Bankacılığı

Banka en genel tanımıyla kurum ya da işletmenin finanse edilmesi için fon fazlası olanlardan fon toplamak ve fon açığı olanlara aktarım sağlamak ve bu işlemlerden kar elde etmek hedefinde olan bir kurumdur. Bankalar kar elde etmek hedefleri doğrultusunda çok sayıda faaliyette bulunmaktadır. Bu faaliyetler arasında mevduat toplamak, parasal işlemlere aracılık etmek, ülke içi ve dışı ticari faaliyetlerde aracılık etmek, banka kartı ve kredi kartı kullanımı imkanı sunmak ve değerli varlıkların korunması ile kazanç elde etmek yer almaktadır. İlgili faaliyetler bankacılık faaliyetleri olarak nitelendirilmektedir (Akçay, 2023).

Bankacılık faaliyetleri banka tabirinin ortaya çıkmadığı zamanlarda dahi gerçekleştirilmektedir. Eski dönemlerde insanlar değişim aracı olarak parayı kullanılmazken günümüzde bankacılık faaliyetleri olarak nitelendirilen faaliyetler kullanılır durumdadır. Din adamlarının güvenilir bireyler olarak görülmesi, insanların mallarını din adamlarına emanet etmek üzere tapınaklara getirmesine neden olmuştur. Bu durum bankacılık faaliyetlerinin ne derece eskiye uzandığına örnek teşkil etmektedir. Dolayısıyla ilk bankacılık faaliyetleri tapınaklarda yapılmış ve din adamları tarihte ilk bankacılar olarak görülmüştür. Zaman içerisinde artı değer üretimi ve değişimin çoğalmasıyla beraber faaliyetlerinin ilerlemesi için bir düzen gerekliliği ortaya çıkmıştır. Bu durum bankacılık sektörünün doğmasının temel nedeni olmuştur (Sümer ve Onan , 2015).

Dünya çapında İslam ekonomisi olarak bilinen katılım finans sistemi faizsiz bir bankacılık anlayışını ifade etmektedir. Bu sistem esasen finansal işleyişe İslami bir bakış açısı kazandırmaktadır. Türkiye'de Kanun Hükmünde Kararname doğrultusunda 1985 yılı itibariyle Özel Finans Kurumları adı altında katılım bankacılığı başlamıştır. Kurumlar İslam dininin inanç sistemi doğrultusunda atılı olan fonların ekonomiye kazandırılması ve ülke ekonomisine olumlu katkıda bulunulması amacı içerisindedir. İslam dininde faizin haram olması sebebiyle katılım bankaları, konvansiyonel bankalardan ayrılarak ekonomide oluşan atıl fonların ekonomiye kazandırılması

hedefiyle kurulmuştur. Dolayısıyla bu bankalar faizsiz bankacılık sistemi anlayışı doğrultusunda işleyen bankalar olma vizyonuna sahiptir (Doğan, 2008).

1.2.Katılım Bankacılığının Temelleri

Katılım bankacılığı İslami finans sınırları içerisinde yer almaktadır. Dolayısıyla katılım bankacılığında faizsiz bankacılık hizmeti sunulmaktadır. İslami finans sınırları bakış açısı doğrultusunda faaliyet gösteren katılım bankalarının konvansiyonel bankalara benzeyen yanları da bulunmaktadır (Kalaycı, 2013).

Katılım bankaları ve konvansiyonel bankalar arasındaki temel fark tasarruf sahiplerinden fonların toplanması ve bu fonların yatırıma aktarılma aşamasındaki işlevlerinin aynı işleyişte olmamasından kaynaklanmaktadır. Katılım bankalarında hesap sahibinin gereksinimi olan malı peşin olarak satıcısından satın alıp hesap sahibine vadeli bir ödeme imkanı sunulmakta ve diğer bankacılık türleri ile faaliyetlerinden ayrılmaktadır. Katılım bankacılığında en önemli ilke faizinin işlemediği faizsizlik prensibi anlayışı ile işlemlerin gerçekleştirilmesidir (Nakiboğlu ve Levent , 2018).

Katılım bankalarının fon toplarken meydana gelebilecek kar ve zarara katılıp ortak olma prensibi doğrultusunda tasarrufları kabul ettiği görülmektedir. Ayrıca katılım bankaları hesap sahibi olan müşterilerine sabit bir gelir getirisi ile ilgili herhangi bir söz vermemektedir. Bankalar fonların kullandırma aşamasında finansman ihtiyacı duyan bireylere ya da kurumlara krediyi peşin olarak vermemekte, ihtiyaç duyulan malın kendisi peşin olarak satın alınarak vadeli olarak müşteriye satılmaktadır. Ayrıca proje bazında iş sahibi ile ortaklıklar kuran katılım bankaları faaliyetlerini bu şekilde yürütmektedir (Ghafori, 2022).

Katılım bankaları kâr ve zarara katılım yoluyla elinde topladığı fonları faizsiz prensibi doğrultusunda reel sektöre aktararak meydana gelebilecek kar ya da zararı müşteriyle belli bir oranda paylaşmaktadır. Bu durum katılım bankacılığının en büyük dayanağı olan faizsizlik prensibi doğrultusunda müşterileriyle birlikte kar ya da zarara ortak olmasını ifade etmektedir. Katılım bankacılığının bir diğer dayanağı ise reel

ekonominin finanse edilmeye çalışılması ile ülke ekonomisine katkı sağlanmasıdır (Kahraman, 2020).

1.3.Katılım Bankacılığının Hedefleri

İslam inancı doğrultusunda faiz kesinlikle yasaklanmış ve haram kılınmıştır. İslam inancına göre tek ilah olan Allah Müslümanların faizden uzak durmalarını çeşitli ayetler ile iletmiştir. Konvansiyonel bankacılık sistemi faiziyle işleyen bir sistem olduğu için Müslümanların bu sistemden uzak durmasına ve paralarını ya da varlıklarını yastık altı yapmak suretiyle saklamayı tercih etmeye yöneltmektedir (Nur, 2016).

Faiz konusunda hassas olan kesimin konvansiyonel bankaları tercih etmemesi ekonomide atıl bir fon tabakasının oluşmasına yol açmaktadır. Dolayısıyla katılım bankacılığının en büyük amacı faizden hoşnut olmayan ve hassas olan tasarruf sahiplerine bir alternatif olmak ve atıl fonları ekonomiye kazandırmaktır (Kaya, 2010).

Faizsiz prensibi doğrultusunda faize karşı hassas olan kesime tasarruflarını değerlendirebilecekleri bir alan sunan katılım bankaları ile tasarruf sahipleri genel ekonomik işleyişe katılım sağlayabilmektedir. Bu durum faiz hassasiyeti olan kesimin hem varlıklarının güvenceli bir şekilde korunabilmesi hem de varlıkları üzerinden dinin gerekleriyle çelişmeyen bir kazanç sağlayabilmesi mümkün kılmaktadır. Katılım bankalarının hedefleri aşağıdaki gibi sıralanabilir (Ghafori, 2022);

- Katılım bankaları sisteminin ilk hedefi sosyal adaletin sağlanmalıdır.
- Hak ve adalete dayanan bankacılık ve kredi sisteminin kurulması hedeflenmektedir.
- Ülke ekonomisinin büyümesi ve sağlığı için para ve kredinin doğru dolaşımının düzenlenmesi gerekmektedir.
- Devletin amaçlarına, politikalarına ve kalkınma hedeflerine ulaşması amacıyla faaliyetlere para ve kredi sunulmalıdır.

- Kamu iş birliğinin ve iyi niyetin benimsenmesi gerekmektedir. Bunun sağlanması için gerekli tesislerin oluşturulması amacıyla fonlar ve tasarruflar sağlanmalıdır.
- Ülkenin ekonomik büyümesi için çalışma ve yatırım sağlanmalıdır.
- Paranın değerinin ve dengesinin kurulması hedeflenmektedir.

1.4.Katılım Bankacılığının Ortaya Çıkış Nedenleri

İktisadi ve sosyal kurumlar toplumun ihtiyaçlarını zorlaması ve yönlendirmesi neticesinde ortaya çıkar. Katılım bankacılığı da, iktisadi ve sosyal bir kurum olarak, toplumun ihtiyaçlarına bağlı olarak şekillenmiştir. Faiz hassasiyeti taşıyan ve bu hassasiyet doğrultusunda yaşamını sürdüren bireylerin varlığı, faiz ve ekonomik unsurlardan uzak durmayı tercih etmeleri, katılım bankacılığının ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Bu hassasiyeti taşıyan tasarruf sahiplerinin birikimlerinin atıl kalması, yalnızca bu bireyler için değil, aynı zamanda politik irade ve ekonomik aktörler için de bir harekete geçirme unsuru olmuştur. Atıl durumda olduğu düşünülen bu kaynakların sisteme kazandırılma ihtiyacı ve endişesi, dini, ekonomik ve sosyal faktörler sonucunda katılım bankacılığının ortaya çıkma sebeplerini oluşturmuştur (Topdağ, 2018).

1.4.1. Dini Nedenler

Katılım bankalarının kurulma nedenleri arasında en büyük temel dini esaslara dayanmaktadır. Dini nedenler Müslüman kesimin inanç esaslarını kapsamaktadır. Ancak İslam inancında ibadet esaslı değil normal gündelik hayatta da bu temeller gözetilmektedir. İnsanların günlük yaşamlarında meşgul oldukları hususlar arasında yer alan ticaret ve iş hayatı, faiz hassasiyeti çerçevesinde şekillenmektedir. Bireylerin belli düzeyde sermayelerinin bulunması sebebiyle saklamaya da kazanca çevirme gereksinimi ortaya çıkmaktadır (Okan, 2021).

Faiz, banka ya da bunun benzeri kurum ya da kuruluşların parayı belli bir süre belli bir yatırım araçlarında işletme karşılığında aldıkları karı ifade etmektedir. Ayrıca

faiz başkasının parasının belirli bir süre kullanılması ile ödenen paradır. Daha açık bir ifadeyle faiz paradan para kazanma uygulamasıdır (Yılmaz, 2010).

İslam dininde faizle ilgili hassasiyeti oldukça önemli bir konumdadır. Faiz kazancı haksız bir kazanç olarak kabul edildiğinden katılım bankalarının ortaya çıkış sebeplerinden dini nedenler en büyük hacmi kapsamaktadır. Katılım bankalarının gelirleri faiz karşılığı borç vermeden, kira, ortaklık, alım-satım ve vekalet ile kefalet gibi işlemleri kullandığı için dini boyutta sakıncası yoktur (İbcioğlu, 2009).

İslam'da faiz kutsal kitapta bulunan ayetler ile haram kabul edilmiştir. Faizin alınması ve verilmesi Müslüman kesimin hassas olduğu bir hususu oluşturmaktadır. Faize yönelik net bir bakış açısı bulunan Müslüman kesim için alternatif bir bankacılık sektörü arayışı, katılım bankacılığı ile sona ermiştir (Alanlı, 2021).

1.4.2. Ekonomik Nedenler

Ülkelerin kalkınması için en büyük sermayelerden birisi kabul edilen halkın sermayesi kullanılmaktadır. Ekonomik boyutta yastık altında bulunan varlıkların saklanmasının devlet tarafından üstlenilmesi başta ülkelerin merkez bankalarının sorumluluğu altındadır. Konvansiyonel bankalarda faiz hassasiyetinin gözetilmemesi sebebiyle inanç esaslarına göre yatırım yapmak arzusunda olan Müslüman kesimlerin sermayesi kullanılamamaktadır. Dolayısıyla bu kesim için bir alternatif oluşturulmalıdır (Samırkaş vd., 2014).

Ekonomik olarak inanç esaslarına göre hareket eden bireylerin isteklerine ve hassasiyetlerine uygun ürünler ve finans kurumları sunma gerekliliği katılım bankacılığının kurulmasına ve yaygınlaşmasına neden olmuştur. Faiz hassasiyetini gözetmeyen konvansiyonel bankalar sanayi ve ticaret boyutunda ortaklıkları kuramadıkları için kendi çıkarlarını öncelemektedir. Dolayısıyla ülke ekonomisi olumsuz etkilenmektedir. Buna karşın katılım bankalarında fonların daha çok ortaklıklar üzerinden kurulması sebebiyle ülke ekonomisinin çıkarlarının ön planda tutulduğu söylenebilir. Fakat burada da devletin fonunu nerede kullanılacağını denetleme zorunluluğu doğmaktadır (Doğan vd., 2017).

İslam ekonomisinin ortaya çıkışında öncelikli olarak Arap ülkelerinin petrol satış gelirlerini değerlendirme çabası gelmektedir. 1970 yılı itibariyle petrol satışlarından elde edilen kazançlar İslam ekonomisinin teşekkül etmesine hız kazandırmıştır. Ayrıca bu dönemde faizsiz bankacılık sistemlerine yönelik gereksinim doğmuştur. (Çoşkun, 2006).

1.4.3. Sosyal Nedenler

Günümüzde devletlerin en önemli amaçları arasında bir sosyal devlet anlayışı oluşturma düşüncesi yer almaktadır. Bunun temelinde huzur ve refah ortamının sağlanması bulunur. Devletler huzur ve refah ortamının sağlanması için ciddi oranda çaba sarf etmektedir. Ancak gelir dağılımında yaşanan adaletsizlik süreci güçleştirmektedir (Akçay, 2023).

Söz konusu ortamda faiz hassasiyeti bulunmayan servet sahiplerinin servetlerini faizle beraber daha da çoğaltmaları sebebiyle gelir dağılımında yaşanan adaletsizliğin artması söz konusudur. Faizsiz bankacılık prensibi gelir adaletsizliğinin önlenmesini hedeflemektedir. Katılım bankalarının ilkeleri arasında yer alan haksız kazancın engellenmesi en önemli hususlardan birini oluşturmaktadır. Zira katılım bankacılığında kar payı uygulaması kar ve zarar ortaklığına dayanmaktadır. Hesap sahiplerine net bir kazanç sözü verilmemektedir. Dolayısıyla haksız kazanç ya da gelir dağılımı adaletsizliğinin önüne koyulacak en büyük engellerden birisi katılım bankacılığıdır (Dinç, 2016).

İslam dini bireylerin gündelik yaşamlarında meydana gelen adaletsizlikleri ortadan kaldırmak amacıyla çeşitli ilkeler ve düzenlemeler sunmuştur. Örneğin sermaye gereksinimi olan sanatkarlar ve işletme sahipleri için gerekli olan finansmanı nasıl sağlanacağına yönelik sorunlar katılım bankacılığı tarafından çözüme kavuşturulmuştur (Kalaycı, 2013).

Ülkeler iktisadi büyümenin sağlanarak kalkınmayı gerçekleştirmek ve diğer gelişmiş ülkelere karşı siyasi kulvarda güç sahibi olma amacıyla katılım bankacılığını desteklemektedir. Katılım bankacılığının kuruluş hedefleri arasında iş birliğinin ve

ekonomik etkinliğini tesisi sağlanarak uluslararası ortamda güçlü bir siyasi güce sahip olma yer almaktadır (Altan ve Candoğan, 2014).

1.5.Katılım Bankacılığının Önemi

Katılım bankaları, günümüzde bankacılık sektöründe girişimci portföyün bir unsuru konumundadır. Katılım bankacılığında tasarruf düzeyi düşük olan kesimi birikimlerinin değerlendirilmesi imkanı sunulmaktadır. Bu durum daha rekabetçi ve işbirlikçi yardımlaşmaya açık bir bankacılık sisteminin oluşturulmasını sağlamaktadır (Tuhan, 2014).

İslam dininde faizin haram kabul edilmesi sebebiyle piyasada yaklaşık 1,5 milyar Müslüman kesimin fonları atıl olarak bulunmaktadır. Katılım bankacılığı sayesinde bu atıl fonlar tasarruf ya da kredi olarak devlet ekonomisine kazandırılmaktadır. Katılım bankacılığının son yıllarda gelişme göstermesinin en önemli nedenleri arasında artan petrol fiyatları yer almaktadır. Ülkeler kazandıkları finansal durumu ekonomiye entegre etmek amacıyla katılım bankalarını kullanmakta ve piyasanın canlanmasını hedeflemektedir (Nur, 2016).

1.6. Katılım Bankacılığının İlkeleri

Katılım bankacılığı değer, hedef ve ilkelere göre esaslar belirlemektedir. Bahsi geçen esaslar İslam dininin ilkelerini kapsamaktadır. Temelde her katılım bankasının kendine göre ilkeleri bulunmasına karşın genel olarak kâr ve zarar paylaşımı, faizsiz bankacılık ve ahlak ilkesi doğrultusunda işlem yürüttükleri söylenebilir (Canbaz ve Erbaş, 2021).

1.6.1. Kar ve Zarar Paylaşımı

Katılım bankalarının konvansiyonel bankalardan ayıran en önemli ilkelerden birisi kâr ve zarar paylaşımı esasına dayalı olmasıdır. Daha açık bir ifadeyle katılım bankaları belirli bir dönem sonra belli bir getiri sözü vermemektedir. Bu modelde uygulanan yöntem kâr ve zarar paylaşımı olarak adlandırılmaktadır (Özulucan ve Deran, 2009).

Katılım bankaları getiri sağlamak hedefiyle borç veren bankaların finanse ettikleri ya da ticaretten elde ettikleri getirilerek katılım sağlayanlara kâr paylaşımı sunmaktadır. Banka tarafından yapılan ticaret ya da projede zarar ortaya çıkması durumunda borç veren de sermayesini kaybetme olasılığına sahiptir. Kar ve zarar ilkesi müşterilerin güvenini kazanma noktasında oldukça önemlidir (Ustaoğlu, 2014).

Katılım bankalarının her birinin kendi ticaretleri ve projeleri doğrultusunda kar ve zarar paylaşımı değişiklik göstermektedir. Özetle katılım bankalarının en önemli ilkesi olan kar ve zarar paylaşımı mevduat sahiplerine ticareti ortak etmek ve ortaklıktan doğan kar ya da zararın paylaşılmasını ifade etmektedir. Bankalar faaliyetleri sonucunda kar veya zarar elde etmektedir. Bu durum ekonomik faaliyetin bir sonucu olarak ortaya çıkacak doğal bir sonucu yansıtmaktadır. Katılım bankalarında kar ve zarar paylaşımı ilkesi kapsamında oluşturulan ortak emek sermaye ilişkisi söz konusudur (Teker vd., 2011).

Konvansiyonel bankaların faaliyetleri neticesinde elde ettikleri kâr ya da zarar, tamamen kendilerine aittir. Bunun nedeni fonlarını topladıkları müşteriler ile ilgili herhangi bir ortaklık ya da anlaşmasının bulunmamasına dayanmaktadır. Dolayısıyla bankanın zarar ya da kâr etmesi durumunda müşteriler ile ilgili herhangi bir paylaşım yapması söz konusu değildir. Katılım bankacılığında ödemeler bankanın müşterisine değil malın satıcısına yapılmakta iken konvansiyonel bankacılıkta ödeme banka müşterisine sağlanmaktadır. Katılım bankacılığı sisteminde risk sermaye sahibine ve sermayeyi sunana belirlenen oranlarda paylaşılmaktadır. Bu durumda sermaye sağlayan taraf parasal zarara emek katkısında bulunan terapiste emek zararını yüklenmektedir. Sermaye ortaklığı ise riskin yalnızca sermayedarlar tarafından paylaşılmasını gerektirmektedir. Dolayısıyla katılım bankacılığında sermayedar, kar kazanmanın yanı sıra zararı da yüklenmektedir. Ayrıca bu sistemde çalışanın emeğinin kaybolma olasılığı da bulunmaktadır (Çürük, 2013).

Katılım bankaları kendi öz kaynakları ve vadesiz fonlarından ortaya çıkan kâr ya da zararla müşterilerin faaliyetlerini ortak edildiği vadeli katılım hesaplarını işletilmesi sonucu elde ettiği kâr zararı ayrı takip etmektedir (Anaç ve Kaya, 2017).

1.6.2. Faizsiz Bankacılık

Bankacılık sektörü ele alındığında borcun geri ödenmesi durumunda yapılan ek ödemenin anaparaya oranı faiz olarak adlandırılmaktadır. Katılım bankacılığının ilkeleri arasında faiz yasağı yer almaktadır. Zira katılım bankacılığı İslami esaslara göre belirlendiği ve İslami esaslara inanan bireylere hitap etmesi sebebiyle faizsiz bankacılık ilkesini benimsemiştir (Eskici, 2007).

Faizsiz bankacılığın işleyiş süreci aşağıdaki gibidir (Buldum, 2016);

- Finansman talebinde bulunan müşteriye banka tarafından vekalet verilmektedir.
- Müşteriler malı banka adına satın almaktadır.
- Geri ödeme sürecinde anlaşılan kar ve vade geçerlidir.
- Ticaretten elde edilen kar ve zarar katılımı hesap sahiplerine paylaşılmaktadır.

Katılım bankacılığında kar payları genellikle konvansiyonel bankacılık sistemindeki faiz oranlarıyla benzerdir. Bunun nedeni katılım bankaları ile konvansiyonel bankaların aynı piyasa üzerinde rekabet etmesine dayanmaktadır. Katılım bankalarının kar oranları bu sebeple diğer bankaların faiz oranları dikkate alınarak hesaplamaya tabi tutulmaktadır.

1.6.3. Ahlak İlkesi

Katılım bankalarının somut olmayan ilkeleri de bulunmaktadır. Bu ülkeler arasında yer alan ahlak ilkesi, banka tarafından müşterisinin ne olursa olsun para kazanması gerektiği kişi olarak görülmemesine dayanmaktadır (Alkış, 2018).

Müşteri ile gerçekleştirilen her işlem toplumun inanışına ve ahlaki değerine uygun olmalıdır. Günümüzde katılım bankalarının iç işleyişlerinde danışma kurulları birimi bulunmaktadır. Bu birim bankanın çıkardığı yeni ürün ya da özel işlemlerde

inceleme yapmakta ve ahlaki değerlere uygunluğunu belirlemektedir. Katılım bankalarının ahlak ilkeleriyle ilgili aşağıdaki hususlara dikkat etmesi gerekmektedir (Ayrıçay vd., 2016);

- Adalet prensibi doğrultusunda bankanın başvuru sahiplerine yüksek ücretler uygulamaması gerekmektedir.
- Bankanın kâr dağıtımını bireylerin üstlendikleri risk oranında paylaştırılması gerekmektedir.
- Zarar ya da kayıp dağılımı bireylerin ilgili kayıplara dayanma kabiliyeti esas alınarak yapılmalıdır.

1.7. Katılım Bankaları ve Konvansiyonel Bankalar Arasındaki Benzerlikler ve Farklılıklar

Katılım bankaları ve konvansiyonel bankalar devlet karşısında aynı düzeyde sorumlu ve bağımlı bir konumda yer almaktadır. Bunun temelinde kuruluş ve faaliyetleri için özel izinler, mali durumlarının ve faaliyetlerinin denetime tabi olması ve mali durumları ile yönetme müdahale etkisi gibi alanlarda benzer kurallara tabii olmalarından kaynaklanmaktadır (Özulucan ve Deran, 2009).

Katılım bankaları ve konvansiyonel bankaların bir diğer benzerliği ise mali ve idari yapısı ile teşkilatlanma ve müşterilerle muhatap olma tarzlarıdır. Kurumlar, banka ve katılım bankacılığı ayrımı ile ilgili yeterli bilgiye sahip olmayan bireylerin bakış açısıyla ele alınması durumunda, bilanço ve mali tabloların içeriği ile müşterilerle muhatap olan birimlerin düzeni ve çalışma tarzında benzerlikler olduğu söylenebilir. Hatta bu hususta bankalara benzeyen tek mali kuruluş türünün katılım bankaları olduğu ileri sürülebilir (Bilir, 2010).

Konvansiyonel bankalar da katılım bankalarının benzer hizmetleri aşağıdaki gibi sıralanabilir (Dinç, 2016);

- Nakit akışına aracılık. Diğer bir ifadeyle çek, havale, elektronik ödeme ve akreditif gibi işlemler.

- Fizibilite raporları hazırlama, danışmanlık ve istihbarat yapma gibi işlemleri içeren bilgi satma hizmetleri.

- Emanet hizmetleri. Diğer bir ifadeyle kiralık kasa ve vadesiz cari hesap işlemleri.

Konvansiyonel bankalar ve katılım bankalarının karşı karşıya kaldıkları ekonomik gereksinimler bakımından benzerlikleri bulunmaktadır. Tasarrufların değerlendirilmesi amacıyla başvuran müşterilere yardımcı olmak, finansman gereksinimi bulunan bireyleri ihtiyaçlarının giderilmesine yönelik çalışmalar gerçekleştirmek, kişisel ve ticari gereksinimlerin kolaylaştırılmasına yönelik bulunan çözümleri uygulamak gibi işlevler her iki banka tarafından da gerçekleştirilmektedir (Kahraman, 2020).

Konvansiyonel bankalar ve katılım bankaları arasındaki bir diğer benzerlik de toplanan fonların güvencesi hususundadır. Bankacılık Kanunu'na göre katılım bankalarında gerçek kişiler adına, özel cari ve kar-zarara katılma hesaplarında toplanan tasarruflar, Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu'nun güvencesi altındadır. Konvansiyonel bankalarda toplanan fonlar, Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu kapsamındadır. Tutar katılım bankalarından farklı değildir. Bankalar Kanunu'na göre tüm kredi kuruluşları gibi bankalar da bünyesinde bulunan tasarruf mevduatını sigortaya tabii kısmı üzerinden sigorta ettirmek ve bunun üzerinden prim ödemek zorundadır (Pilatin, 2022).

Diğer bir benzerlik de her iki bankanın Bankalar Kanunu 65.madde uyarınca *"bu kanun kapsamındaki kuruluşlar ve bunların faaliyetleri kurumun denetim ve gözetimine tabidir"* hükmü doğrultusunda BDDK bankaların genel kurul toplantılarına gözlemci sıfatıyla temsilci gönderilmesidir. Bu kanuna katılım bankaları, yatırım ve kalkınma bankaları ve mevduat bankaları tabidir (Özkan, 2012).

Katılım bankalarının konvansiyonel bankalardan ayrıldığı en önemli husus fon toplama ve fon kullandırma yöntemleridir. Katılım bankaları fon toplama ve fon kullandırma aşamasında konvansiyonel bankalardan farklı olarak faiz yerine kâr ve zarar ortaklığı ilkesini benimsemektedir (Ayrıçay vd., 2016).

Katılım bankalarında konuların nereye kullanılacağı oldukça önemlidir. Bu bankalar da gerçekleştirilen işlemlerde helal ve haram ölçütlerine riayet edilmesi kriteri bulunmaktadır. Yapılan işlemlerin İslami uygunluğunun denetlenmesi için bünyesinde danışma heyetleri bulunduran katılım bankalarında faaliyetler Kur'an-ı Kerim ve sünnete uygun gerçekleştirilmektedir. Buna karşın konvansiyonel bankalarda bu hükümlere uygunluk önem teşkil etmemektedir (Kaya, 2013).

Konvansiyonel bankalarda paradan para kazanılması anlamına gelen faiz ilkesi egemendir. Bu bankalarda ticareti yapılan unsur paradır. Para piyasası içerisinde para dolaşımının sağlanması ve ardından mal ve hizmetlerin dolaşımı gerçekleştirilmediği takdirde konvansiyonel bankalar tarafından ekonomiye herhangi bir katkı sağlanmadığı ileri sürülmektedir. Katılım bankalarında ise ticareti yapılan unsur maldır. Katılım bankalarında mal ve hizmetlerin aracı kılınması ve emek faktörü üzerine inşa edilmesi, üretimin desteklenmesi ve ekonomiye fayda sağlanması amacıyla ilke kabul edilmiştir (Sümer ve Onan , 2015).

Katılım bankaları bünyesinde bulunan hesaplarda faiz riski bulunmamaktadır. Dolayısıyla bu bankaların kriz dönemlerinde nispeten daha az etkilendiği söylenebilir. Nitekim faize duyarlı unsurların banka bünyesinde bulunmaması sebebiyle faiz oranı da yaşanan dalgalanmalar mali durumu daha az etkilemektedir. Örneğin 2008 ekonomik krizinde konvansiyonel bankaların faaliyetlerini durdurmasına ve yok olmasına karşın katılım bankaları daha az etkilenerek varlıklarını sürdürmüştür (Nakiboğlu ve Levent , 2018).

Katılım bankaları ve konvansiyonel bankalar arasında yer alan farklılıklar aşağıdaki gibi sıralanabilir (Ghafori, 2022);

- Katılım bankaları kaynak olarak döviz ve TL üzerinden açılan maliyetsiz cari hesaplar ve kar payı esasına göre çalışan katılım hesaplarından faydalanmaktadır.

- Katılım bankalarında kâr payı sağlanan karara göre orantılı olarak dağıtılmakta iken konvansiyonel bankacılıkta mevduat sahibine söz verilen faizin mutlaka ödenme prensibi bulunmaktadır.

- Katılım bankalarının kaynak maliyeti daha düşük ve en az ticaret bankalarının mevduata kadar istikrarlı sürdürülmektedir.

- Katılım bankalarının finansman hizmetinde müşteriye para verilmemektedir. Müşterinin gereksinimi olan bir malın ücreti katılım bankası tarafından satıcıya ödenmektedir. Daha açık bir ifadeyle bu bankaların finansman hizmetlerinde ortada kesinlikle belgelendirebilen mal ya da hizmetin olması gözetilmekte iken konvansiyonel bankalarda böyle bir zorunluluk aranmamaktadır. Ödemeler müşteriye para olarak verilebilmektedir.

- Katılım bankalarında finansal kiralama işlemi gerçekleştirilebilmektedir. Konvansiyonel bankalarda ise finansal kiralama yapılamamaktadır. Konvansiyonel bankalar, finansal kiralama şirketi kurabilmektedir.

- Katılım bankaları kaynak bulma ve ellerindeki kaynakları değerlendirme imkanı bakımından konvansiyonel bankalar kadar esnek faaliyet gerçekleştirilememektedir.

- Katılım bankalarının topladıkları fonlar, faizsiz finans sisteminde yer alan yöntemlerle reel ekonomiye kazandırılmaktadır. Konvansiyonel bankacılıkta ise toplanan fonlar reel ekonomi dışında değerlendirmeye tabi tutulabilir.

- Katılım bankacılığında para ticari bir ürün gibi satın alıma tabi olmadığından katılım bankaları kaynak toplarken hesap sahipleriyle kâr zarar ortaklığı, kaynak kullanırken ise vadeli satış, kiralama ve kâr zarar ortaklığına dayanan işlemler gerçekleştirmektedir. Konvansiyonel bankalarda para belirli bir bedel

karşılığında alınıp satılabileceği için ticari bir ürün gibi nitelendirilmektedir. Dolayısıyla paranın üstlendiği bu işlev katılım bankalarından farklılaşmaktadır.

- Katılım bankacılığında müşteriler kâr ve zarara ortak oldukları için riski önceden kabul etmektedir. Konvansiyonel bankacılıkta ise kar zarar ortaklığının bulunmaması ve faiz esas alındığı için risk yoktur. Konvansiyonel bankacılıkta güven teminat ve ipotek sağlanmakta iken katılım bankacılığında ortak olunan projenin sağlamlığı güven düzeyini belirlemektedir.

- Katılım bankacılığında fonu kullanan müşterinin belli bir vade sonunda ödeyeceği tutar bellidir. Daha açık bir ifadeyle fonu kullanan müşteri daha sonra ekonomik konjonktüre göre ödemesinde değişiklikle karşılaşmaz. Konvansiyonel bankacılıkta ise zaman zaman kredi maliyetlerinin değişik finansman unsurlarıyla endekslenmesi sonucunda kredi maliyetlerini sonradan değiştirebilme olasılığı bulunmaktadır.

- Katılım bankacılığında kullandırılan fonun süresi genellikle uzun süreli yatırım amaçlı projelerin finanse edilmesi üzerine iken konvensiyonel bankacılıkta çoğunlukla ticari amaçlı kısa süreli krediler kullandırılmaktadır.

- Konvansiyonel bankacılıkta fon kaynaklarının tamamının bankaya maliyeti bulunmaktadır. Katılım bankacılığında ise özel cari hesaplarda toplanan fonların herhangi bir maliyeti yoktur. Daha açık bir ifadeyle özel cari hesaplara karşılık herhangi bir ödeme yapılmamaktadır. Ayrıca katılım bankaların da katılma hesapları sistem gereği fon sahibine herhangi bir getiri garantisi sunmamaktadır.

- Katılım bankalarının kredi kullandırmada dikkat ettiği en önemli unsur finansmanı şirkete değil projeye yönelik olmasıdır. Konvansiyonel bankalarda ise kredinin açılmasına bankaya karşı verilen teminat ön plandadır.

- Katılım bankalarının makro ekonomiye etkisi ele alındığında kayıt dışı ekonominin mutlak önlenmesi sebebiyle yapılan her işlemin devletin vergi

gelirlerini artırdığı söylenebilir. Konvansiyonel bankalarda ise kredi teminat esasına göre verildiği için işlemlerin ne kadarının kayıt altında olduğu kontrol edilememektedir.

- Katılım bankalarında kullandırılan fon direkt olarak reel ekonomiye gittiği için katılım bankalarında yatırım tutarının artması ve istihdam kapasitesinin artması söz konusudur. Dolayısıyla pek çok ekonomik hareketlilik ortaya çıkmaktadır.

- Katılım bankalarının reel ekonomiye katkıları ele alındığında dayandığı temel ilke konvansiyonel bankalardan ayrıldığı temel fark kar ve zarara katılma esasına göre toplanan fonları faizsiz yöntemlerle ticari ve sınai faaliyetlerde değerlendirme şeklidir.

- Katılım bankalarında toplanan fonların reel ekonomiye yönlendirilmesi esastır ve katılım bankaları ile fon sahipleri arasında yatırım ortaklığı ilişkisi bulunmaktadır. Bu nedenle, katılım bankaları ve fon sahipleri için her zaman bir risk olasılığı söz konusudur. Konvansiyonel bankacılık sisteminde ise faiz oranı önceden belirlenmiş şekilde para toplanır ve kredi olarak kullandırılır. Bu yapıda müşteri açısından herhangi bir risk bulunmaz; risk yalnızca banka tarafından üstlenilmektedir.

- Katılım bankalarının getiri dağılımında herhangi bir yasal sınırlama bulunmamasına karşın konvansiyonel bankalarda mevduat faizlerinde bazı sınırlamalar bulunmaktadır.

- Katılım bankalarının iktisadi sistemi, genel itibariyle İslam iktisadi sisteme esas alınarak faaliyet göstermektedir. Ancak katılım bankalarının tam anlamıyla İslami ilkelere göre faaliyette bulundukları söylenemez. Günümüze değin faizsiz bankacılık tek yasal bankacılık sistemi olarak yalnızca İran ve Sudan'da uygulanmaya konulmuştur. Konvansiyonel bankacılıkta iktisadi sistem, kapitalist iktisat sistemi esas alarak faaliyetlerini sürdürmektedir.

- Katılım bankaları konvansiyonel bankalar ile işlemlerinde kullandıkları finansal unsurlar bakımından karşılaştırıldığında daha dezavantajlı

durumdadır. Bunun nedeni katılım bankalarının çalışma sistemlerinin bazı unsurları kullanımına uygun olmamasından kaynaklanmaktadır. Örneğin katılım bankaların da tahvil ihracı gibi unsurlar kullanılmamaktadır. Konvansiyonel bankalarda yeni geliştirilen unsurların karlı olması durumunda herhangi bir kısıtlamaya gidilmeksizin kullanımı söz konusudur.

- Kültürel açıdan bir karşılaştırma yapıldığında, günümüzde dünyada ve Türkiye'de egemen olan bankacılık sistemi konvansiyonel bankacılık olarak öne çıkmaktadır. Bu durum katılım bankalarının içinde doğdukları sisteme kültürel yönden yabancı olmalarına neden olarak dezavantajlı konuma düşmelerine yol açmaktadır.

- Katılım bankalarının bağlı oldukları meslek kuruluşu, sektördeki katılım bankalarının karşılaştığı sorunları tespit etme, çözüm önerileri geliştirme ve daha etkin hizmet sunma gibi görevleri üstlenen Türkiye Katılım Bankaları Birliği'ne üye olma zorunluluğu vardır. Konvansiyonel bankaların ise Türkiye Bankalar Birliği'ne üye olmaları gerekmektedir.

- Katılım bankaları ve konvansiyonel bankalar müşteri gelirleri açısından karşılaştırıldığında katılım bankalarında katılım hesaplarında biriken fonlardan elde edilen karın, genel olarak %80 oranında hesap sahiplerine önceden belirlenen oranlara göre dağıtıldığı görülmektedir. Zarar durumunda ise, fon sahiplerinin katılım oranlarına göre zararı paylaşacakları bir sistem mevcuttur. Konvansiyonel bankalarda ise müşterinin kazancı, sistemsel gereklilikler nedeniyle oransal olarak önceden belirlenmiştir.

1.8. Katılım Bankacılığının İşleyiş Süreci

Katılım bankalarının temel amacı faize karşı hassas olan tasarruf sahiplerinin fonlarını reel ekonomiye aktarabilmektir. Bu amaç doğrultusunda bankalar özellikle yastık altında tutulan varlıkların reel ekonomiye kazandırılmasını hedeflemiştir (Pilatin, 2022).

Murabaha yöntemi bir malın satıcısından peşine alınması sonrasında müşteriye vadeli olarak satılmasını içeren bir yöntem iken muşaraka yöntemin de müşteriyle beraber doğabilecek her türlü kâr ve zararın paylaşılması söz konusudur. Katılım bankaları kısa vadeli fonlarla uzun vadeli işlemleri finanse etmeye çalışmaktadır. Katılım bankaları en temelde fon toplama, fon kullandırma ve bankacılık hizmetleri olmak üzere üç ayrı işlem ile konvansiyonel bankalardan farklılaşmaktadır. Bu işlemlerde temel prensip faizsizliktir (Tekiner, 2023).

1.8.1. Fon Toplama Süreci

Dünya genelinde Müslüman kesimin inançları gereği işlemlerinin faiz çerçevesinde yürüten konvansiyonel bankalardan uzak durduğu görülmektedir. Bu durum ekonomide atıl bir fon tabakası oluşmasını sağlamaktadır. Atıl kalan bu fon tabakası fon sahipleri ve ekonomik sistem için bir kayıp olarak nitelendirilmektedir. Katılım bankalarının işleyişi atıl fon tabakasının oluşmaması için oldukça önemli bir konumdadır (Alkış, 2018).

Katılım bankaları fon sahiplerinin mallarının güvenle saklayabileceği ve değerlendirilebileceği bir sisteme sahiptir. Aynı zamanda katılım bankaları ile atıl olan fonların dönüşüm sirkülasyonuna girmesi sonucu ekonomiye katkı sağlanmaktadır (Kaya, 2010).

5411 sayılı Bankalar Kanunu'nun 3. maddesi uyarınca katılım bankaları ve mevduat bankaları tanımlanmıştır;

"Katılım bankaları, esas işleri bu kanun kapsamındaki özel cari hesaplar ve katılma hesapları vasıtasıyla fon toplamak ve kredi vermek olan kuruluşlar ile bu kuruluşların Türkiye'de kurulmuş yurt dışı şubelerini ifade etmektedir" (Bankacılık Kanunu, 2005).

"Mevduat bankaları, bu yasa ve krediler kapsamında kendi adına ve hesabına mevduat kabul eden ve kredi hizmeti veren, kişilerin kendi çıkarlarına hizmet etmesi ilkesiyle faaliyet gösteren kuruluşlar ve bu yabancı kuruluşların türkiye'de bulunan şubelerini ifade etmektedir" (Bankacılık Kanunu, 2005).

Konvansiyonel bankalar ve katılım bankaları işlem yapma yetkilerinde 5411 sayılı Bankacılık Kanunu'na tabidir. Kanun uyarınca konvansiyonel bankalar mevduat toplayabilir iken katılım bankaları fon toplayabilmektedir. Ayrıca katılım bankalarının mevduat toplayamayacağı ilgili kanunda net belirtilmiştir. Katılım bankaları özel cari hesapları kullanarak ya da katılma hesaplarını kullanarak fon toplayabilmektedir (Sayar, 2020).

1.8.1.1. Özel Cari Hesaplar

Katılım bankalarında istenilen takdirde özel cari hesaplar açılabilmektedir. Özel cari hesaplar belli bir kısmının ya da tamamının geri alınabildiği ve açılan hesap karşılığında bir getiri ödenmeyen hesaplardır. Özel cari hesaplar 5411 sayılı Bankacılık Kanunu'nda *"Faiz hassasiyeti olan hesap sahibine yapmış olduğu tasarrufun istenildiği zaman tamamını ya da bir kısmını geri çekme imkanını veren vadesiz hesaplardır, söz konusu hesaplar para güvenliğini sağlamada ve tasarruf sahiplerinin istedikleri zaman paraya ulaşabilmelerini de önemli role sahiptir."* şeklinde tanımlanmıştır (Bankacılık Kanunu, 2005).

Özel cari hesaplar müşteri için hukuki bir nitelik taşıyan emanet, hizmet alımı ya da kişiye özel yeni bir akit olarak görülmektedir. Bankalara göre özel cari hesaplar hesap sahibinin yapmış olduğu bu işlemler finansman kaynağıdır ve danışma kurulunun uygun belirlediği alanlarda değerlendirilmek üzere aktarılabilmektedir (Arabacı, 2007).

Özel cari hesaplarda ortaya çıkacak kar ya da zarar tamamen bankaya aittir. Dolayısıyla bankalar gelen fonları yalnızca bu şekilde değerlendirmemekte fonun bir kısmını yasal zorunluluklar sebebiyle hesap sahiplerinin istediği zaman paralarını geri alabilmesi adına Merkez Bankası'nda, bankamatiklerde ya da şubelerde tutmakta, bir kısmını ise kendi hazinesi içerisinde muhafaza etmektedir. Daha açık bir ifadeyle bankalar özel cari hesaplardan gelen fonun tamamını kullanamamaktadır (Gönen ve Gökçen, 2017).

Özel cari hesaplarla katılım bankaları, diğer bankalardan farklı olarak hesap sahibi ile faiz ve kar payı gibi bir ödeme yapmamaktadır. Bu hesap çoğunlukla paranın

güvenliğinin sağlanması amacıyla kullanılmaktadır. Bu hesaplar ile hesap sahibi işlemlerini hızlı ve ücretsiz yapabilirken katılım bankası da müşteri edinmekte ve az maliyetli düşük fon kaynağından fayda sağlayabilmektedir. Dolayısıyla özel cari hesaplar atıl fonların ekonomiye kazandırılmasında önemli rol oynamaktadır (Kahraman, 2020).

Konvansiyonel bankalarda hesap sahipleri alacakları faiz oranlarını daha önceden bilmekte ve belirli bir riski göze almaktadır. Fakat katılım bankalarında hesap sahipleri faizsizliğe tabi tutulduklarından üstlenmiş oldukları bir risk söz konusudur. Burada hesap sahipleri risk oranında kazanç sağlayabilmektedir. Özel cari hesapların özellikleri aşağıdaki gibi sıralanabilir (Ghafori, 2022);

- Vadesiz bir hesap türüdür.
- Hesap sahibi istediği zaman parasının tamamının ya da belli bir kısmını geri alabilmektedir.
- Döviz ya da Türk Lirası olarak açtırılabilmektedir.
- Hesap tasarruf mevduatı sigorta fonu bünyesinde yer almaktadır.
- Hesap sahiplerine ana para dışında herhangi bir ödeme yapılmamaktadır.
- Kredilendirme işlemlerinde fon kaynağı olarak değerlendirilebilir.
- Muhasebeleştirme aşamasında katılma hesaplarıyla ayrı değerlendirilmektedir.
- Cariye hesapla toplanan fonlar emanet ya da gayrimenkul ticaretinde kullanılamamaktadır.
- Hesapla toplanan fonlar üçüncü kişilere finansman faaliyetlerinde kullandırılabilir.

Katılım bankaları özel cari hesapta bulunan parayı kendi mülkiyetine aktarmakta ve ticari faaliyette kullanmaktadır. Katılım bankaları hesap sahiplerine herhangi bir faiz ya da zarar adına para ödememektedir. İstisnai durumlarda sunulan hizmet için bir ücret talep edilebilmekte ve sağlanan fonlar garanti altına alınmaktadır. Ancak fonlardan yararlanılmak istendiği takdirde hesap sahibinin izni gerekmemektedir. Özel cari hesaplar, işletmeler tarafından kısa vadeli ödemeler ve transfer kolaylıkları amacıyla yaygın olarak kullanılmaktadır (Güneşlik, 2018).

1.8.1.2. Katılma Hesapları

5411 Bankacılık Kanunu'nun 3.maddesine göre katılma hesapları *"hesap sahipleri, yatırdıkları fonların kurum tarafından kullandırılması neticesinde ortaya çıkacak kar ya da zarara katılmaktadırlar. Bu hesapta hesap sahiplerine önceden belirlenmiş bir getiri oranı ödenmez ve yatırılan anaparanın tamamının geri ödenmesi garanti edilmemektedir."* (Bankacılık Kanunu, 2005).

Özel cari hesaplardan farklı olarak katılma hesabı vadeli bir hesap özelliği taşımaktadır. Dolayısıyla bu hesapta hesap sahibine yatırdığı fon için bir getiri ödenmekte ve anaparanın geri alma garantisi de verilmemektedir. Ancak bu hesapta fon sahibinin fondan doğabilecek kar ya da zararı ortak olmasını sağlayan bir sistem bulunmaktadır. Katılma hesapları enflasyon oranı üzerinden faizsiz bir kazanç elde etmek isteyen hesap sahipleri tarafından kullanılmaktadır. Hesap sahipleri ellerindeki fonların değişen enflasyon koşullarında değer kaybına uğramasını önlemek amacıyla katılma hesaplarını tercih etmektedir (Nur, 2016).

Katılma hesapları, katılım bankacılığı sisteminin tabanını oluşturmakta ve katılım bankalarının en önemli fon kaynaklar arasında yer almaktadır. Temel fon toplama yönteminden kâr ve zarara katılma hesabı hesap sahibi ile emek sermaye ortaklığı yani mudarebe anlayış çerçevesinde yürütülmektedir. Katılmayı hesaplarında hesap sahibi hesabı hangi para cinsinden açılmış ise fon kullandırılmasının ardından meydana gelebilecek kar da hesap sahibine o para cinsinden ödenmektedir. Bu hesap türünde karın yüzde 80 oranı katılma oranına göre tasarruf sahibine aktarılırken yüzde

20 oranı ise banka payı olarak bankaya ayrılmaktadır. Söz konusu paylaştırma birim değeri, hesap değeri ve birim hesap değeri ölçüleri ile belirlenmektedir (Terzi , 2013).

Katılım bankalarında sabit bir getiri oranı yer almamaktadır. Katılma hesaplarının özellikleri aşağıdaki gibi sıralanabilir (Gönen ve Gökçen, 2017);

- Hesap açtıran kişilere herhangi bir getiri sözü verilmemektedir.
- Hukuki işlem ehliyeti olan gerçek ve tüzel kişiler katılım hesabı açabilmektedir.
- Hesabına açılmasının ardından hesap sahibine "kar ve zarara katılma hesap cüzdanı" verilmektedir.
- Vadeli bir hesap biçme olan katılma hesapları 5 ayrı grupta vadelendirme tabii tutulmaktadır. Bunlar 1 ay, 3 ay, 6 ay, 1 yıl ve asgari 5 yıldır.
- Bu ay hesaplarda 5 yıl vadesi olma şartıyla sözleşme vasıtasıyla netleştiren ve hesaba aylık veya 3 aylık aralıklarla para yatırımı imkanı sunan "birikimli katılma hesabı" da eklenebilmektedir.

1.8.2. Fon Kullandırma Süreci

Bankacılık sisteminde katılım bankaları özel cari hesaplar ve katılma hesapları ile toplanan fonların farklı girişimciler ya da kurumlar aracılığıyla çeşitli fon kullandırma yöntemleri kullanılarak ekonomiye katkı sağlamaktadır. Ayrıca katılım bankaları hesap sahiplerinin ellerindeki fonları değerlendirerek bir kar payı getirisi kazanmaktadır. Atıl fonların ekonomiye kazandırılması sonucu ülke gelişimine katkı sağlanmaktadır (Alkış, 2018).

Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu tarafından 2006 yılında çıkarılan yönetmelik ile katılım bankalarının fon kullandırma şekilleri sınıflandırılmıştır. Katılım bankaları aşağıda yer alan farklı yöntemler ile fon kullanılabilmektedir (BDDK, 2006);

- Kurumsal finansmanı
- Bireysel finansmanı
- Muşaraka finansmanı
- Kiralama
- Vesaik finansmanı
- Ortak yatırımlar

Murabaha fon kullandırma faaliyeti ise kurumsal finansman desteği ve bireysel finansman desteği olarak ikiye ayrılmaktadır. Ancak en temelde murabaha finansman desteği anlamına gelmektedir (Tuhan, 2014).

1.8.2.1. Kurumsal Finansman Desteği

Kurumsal finansman desteği katılım bankası ile kredi müşterisi olan işletmenin arasında imzaladıkları bir anlaşmaya dayanmaktadır. Yapılan anlaşma doğrultusunda katılım bankası işletmenin ihtiyacı olan her türlü mal ve hizmet bedelini ve gayrimenkulün bedelini vadeli bir şekilde üzerinde kar payı eklemek suretiyle alıcı olan işletmeye satmaktadır (Özen, 2019).

Murabaha net bir şekilde malın işletme için peşin satın alınıp üzerine kar payının eklenmesi sonucu işletmeye vadeli bir şekilde satılmasını ifade etmektedir (Alanlı, 2021).

Konvansiyonel bankalarda finansman desteğinin işleyiş sürecinde iki taraf bulunmakta iken kurumsal finansman desteğinde girişimciler, katılım bankaları ve malın satın alınacağı işletmeler olmak üzere üç taraf bulunmaktadır. Girişimciler mal fiyat ve teslim şartları konusunda ve malın diğer özellikleri ile ilgili malı satan firmayla bir ön anlaşma yapmaktadır. Ön anlaşmanın yapılmasının ardından girişimci katılım bankasına giderek finansman desteği için başvuruda bulunmakta ve belli bir kredi limitine sahip olan katılım bankası girişimciden mal ya da hizmete alım talebini

almaktadır. Ardından süreç teminat güvencelerini de alınmasıyla devam eder ve ilgili satıcıya malın siparişi verilerek peşin ödeme işlemleri gerçekleştirilir. Satıcı işletmede ise faturayı girişimci adına peşin alınmış olarak kesilmesi söz konusudur. Ürün teslimi için irsaliyesiyle beraber girişimcinin adresine gönderim sağlanmaktadır. Katılım bankaları kâr paylarını ekleyerek girişimciye bu malı fatura etmekte ve vadenin bitmesinin ardından katılım bankası müşterisi olan girişimciden malın bedeli kadar artık kar payı tahsil edilmektedir (Ghafori, 2022).

Murabaha işlemlerinin İslam dinine uygun olarak gerçekleşmesi için önemli görülen hususlar aşağıdaki gibi sıralanabilir (Özkan, 2012);

- Yöntemde faiz getirisi bulunmamaktadır.
- Mala eklenen kar payı faizle olmamaktadır.
- Ürüne eklenen kar payı vade farkından kaynaklanmaktadır.
- Fiziki mal olan murabaha işlemlerinde genel kabul dayanıklı ürünlerin finansmanının sağlanması üzerinedir. Dayanıklı bulunmayan mallarda kısa vadede finansman sağlanmalıdır.
- Alkol, müstehcen ürünler, silah, domuz eti gibi İslam dini tarafından yasaklanan ürünler dışında finansman sağlanmalıdır.
- Ürünün alıcısı ve satıcısı arasındaki ilişki dolaylı olmadığından mallar üçüncü bir taraf tarafından satın alınmalıdır.
- Ürünün mülkiyeti ürünü satın alıncaya kadar finansmanını sağlamış olan kuruma aittir. Bu nedenle alıcının malın bedelini belirten vadede ödememesi sonucunda ürünün fiyatı arttırılmaktadır. Ayrıca belirtilen vadeden önce erken ödenmesi durumunda da ürünün fiyatında herhangi bir indirim yapılmamaktadır.

Murabaha yöntemi katılım bankası sisteminde bir nevi kredi gibidir. Ancak konvansiyonel bankaların sistemine yer alan krediyle murabaha arasında farklılıklar

bulunmaktadır. Nitekim kredi işlemiyle konvansiyonel bankalar fon ihtiyacı olanlara para verirken murabaha finansmanıyla gerçek bir malın finansmanı sağlanmaktadır. Bunun yanı sıra kredi sonucunda banka faiz ile bir getiri kazanırken katılım bankalarında kâr payı getirisi yer almamaktadır. Ayrıca murabaha finansman sisteminin daha rasyonel bir sistem olması sebebiyle krediye göre daha az risk bulundurduğu ve kredi takibinin daha kolay olduğu söylenebilir (Şahan, 2015).

Murabaha sistemi faizsiz finans ürünleri için en sık yararlanılan yöntemlerden biridir. İslam hukukunda fiyatı maliyet ve kâr toplamı biçiminde hesaplanan bir satım sözleşmesini ifade eden murabaha yönteminde banka müşterisini talep ettiği malı satın alıp belirlenen oranlarla vade farkını ilave ederek müşterisine satmaktadır. Murabahanın ortaya çıkması için aşağıda yer alan koşullar sağlanmalıdır (Pehlivan, 2016);

- Satın alma fiyatı ya da maliyete açık olmalıdır.
- Satılık malların başlangıç fiyatının veya maliyetinin müşteriye bildirilmesi sözleşmenin akdinde önemlidir.
- Kar miktarı net olmalıdır. Kar miktarı satın alma fiyatına veya maliyetine eklenen fiyatında müşteri tarafından bilinmesi gerekmektedir. Burada yer alan kar satış bedelinin bir unsurudur.
- Ana fiyat dalgalı ise mülkiyeti, kalıcı mülkiyet olmayana murabaha olarak satılma imkanı sunulmamaktadır. Değeriyle murabaha satışı yapılamamaktadır.

1.8.2.2. Bireysel Finansman Desteği

Bireysel finansman desteği ile gerçek kişilerin gereksinimlerinin giderilmesi amaçlanmaktadır. Ancak burada önemli olan husus söz konusu gereksinimlerin ticari işlemlerin finansmanında kullanılmasını kapsamaktadır. Bireysel finansman desteğiyle finansman sağlanması durumunda ilgili alım satım işlerine ilişkin belgenin bir kopyası saklanmalıdır. Finansman sağlanan tarafın birey olması bireysel finansman

desteğinin kurumsal finansman desteğinden ayrılmasını ifade etmektedir (Çelik, 2015).

Bireysel ya da kurumsal finansman desteği yani murabba hat sisteminin işleyişi müşterinin ilk olarak almak istediği ürün ile ilgili satıcısına giderek bir proforma fatura almasına dayanmaktadır. Alınan faturayla beraber katılım bankasına gidilerek talepte bulunulmaktadır. Ardından katılım bankası ilgili satıcıyla iletişime geçerek fatura kapsamındaki varlıklarla ilgili satın alma siparişini ve malı kendisine talepte bulunan müşterisine gönderimini talep etmektedir. Süreç satıcının ödeme işlemlerini gerçekleştirip mal teslimi etmesi fatura ve irsaliyeleri düzenlemesinin ardından sona ermektedir. Akabinde müşteri katılım bankasıyla anlaştıkları vade ve kârlılık doğrultusunda borcunu ödemektedir. Projenin sonlandırılması aşamasında müşteri ilk başta ürün satıcısından aldığı faturaya ek olarak katılım bankasından da *"Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi"* adı altında işlem kar farkı dekontu alarak işlemini tamamlamaktadır (Dinç, 2016).

1.8.2.3. Kar-Zarar Ortaklığı Yatırımı

Kâr-zarar ortaklığı yatırımı, muşaraka yöntemi olarak da adlandırılmaktadır. Muşarakada genellikle sanayi kesiminin finansmanı sağlanmaktadır. Bu yöntem katılım bankalarında daha önceden kararlaştırılmış oranlar kapsamında proje bazındaki ya da parti mal bazındaki faaliyetlere iştirak imkanını sunmaktadır (Özsoy vd., 2013).

Proje bazında ortağı kabul edilen müşteriyle katılım bankası arasında muşaraka finansmanının işleyişi, katılım bankasıyla ortaklık pozisyonunda bulunan müşteri ve ihtiyacı olan sermaye için katılım bankasına başvurmaktadır. Ardından katılım bankası sermayenin bir bölümünü sağlama görevini üstlenmektedir. Gereksinim duyulan sermayenin diğer kısmında ise müşteri kendi imkanları doğrultusunda projenin yapısına uygun bir şekilde sağlamakla yükümlüdür. Müşterinin proje kapsamında idare denetim ve gözetim sorumluluklarını üstlenmesi ile işleyiş tek varlığını ortaya koyması oranında kardan daha fazla pay alma hakkı bulunmaktadır (Ustaoğlu, 2014).

Muşaraka yönteminde ortak olarak kabul edilen müşteri ve katılım bankası arasındaki kâr payı dağıtımı, müşterinin almış olduğu sorumluluklar kapsamında yaptığı iş ve uzmanlığına ve kar payı gelirlerini geri kalan kısmında mali katkısı bulunan iki ortak arasındaki iştirake göre paylaştırılmaktadır (İbcioğlu, 2009).

Projenin tamamlanması sonucu meydana gelen zarar ise yine ortakların sermaye paylarına göre dağıtılmakta ve paylaşım hususunda sözleşme serbestisi bulunmamaktadır. Bu yöntemde müşteri artı bir zarara uğramamaktadır. Kullanılan bu yöntem aşağıdaki sıralanan hususlara tabidir (Tekiner, 2023);

- Fon almak ve kullanmak amacında olan kişilerle katılım bankası arasında "kar-zarar ortaklığı sözleşmesi" imzalanmaktadır. Ardından işlemler yürütülmektedir.
- Enflasyon oranlarında dalgalanmaların meydana geldiği süreçte fon kullanma yönteminin uygulanması durumunda, katılım bankaları ciddi bir riskle karşı karşıya kalmaktadır.
- Kullanılan bu yöntemle taraflar emek ve sermaye ortaya koyduğundan ortaya çıkabilecek herhangi bir zarar oranı da sermaye payları oranında paylaştırılmaktadır.

1.8.2.4. Finansal Kiralama

Finansal kiralama yöntemi uzun yıllardır İslam toplumlarında uygulanmaktadır. Bu yöntem ile mülkiyeti katılım bankasına kalması koşulu doğrultusunda müşterilerin bankadan talep ettikleri malı satıcısından peşin alınarak müşterinin ödeme gücü göz önünde bulundurularak malı müşteriye belli bir vade ya da kira bedeliyle kiralamak söz konusudur. Müşteriler kiracı konumunda bulunmaktadır. Dolayısıyla müşterilere belli bir vade ya da kira bedeli yansıtılmaktadır. Müşteriler sabit ödemelerle kiraladıkları malın kullanım hakkına daha fazlasına sahip olmaktadır (Sümer ve Onan , 2015).

Müşteri tarafından kiralanan mal kullanım ömrünün büyük bir kısmı süresince kullanılabileceği gibi kiralama dönemi bitiminde mal bedel ödemeden ya da cüzi bir bedel karşılığında müşteriye devredilmektedir. Katılım bankaları dayanıksız tüketim malları dışında yer alan taşınır ya da taşınmaz mal çeşidi kiralaması imkanını sunmaktadır (Özkan, 2012).

Finansal kiralama yöntemiyle edinilen mal yüzde 1 oranına sahip katma değer vergisine sahiptir. Ayrıca bu yöntem borçlanma imkanı sınırlı olan işletmelere büyüme fırsatı sunmaktadır. Maliyeti diğer finansman yöntemlerine göre daha düşük olan finansal kiralama yöntemi mevcut piyasa alternatiflerine göre daha uzun süredir tercih edilmektedir (Doğan, 2013).

1.8.2.5. Mal Karşılığı Vesaikin Finansmanı

Katılım bankaları dış ticaret ve kambiyo mevzuatına tabidir. Dolayısıyla mal karşılığı vesaikin finansmanı yönteminin uygulanabilmesini de fiziki bir malın ticaretinin yapılması gerekmektedir (Samırkaş vd., 2014).

Katılım bankalarıyla fon kullanılacak müşteri arasında yazılı bir sözleşme çerçevesinde işlemler yürütülmektedir. Bu durum yazılı bir akde dayanan mal karşılığı vesaikin banka tarafından, peşin ödeme ile satın alınmasınlar ardından vade farkı eklenerek vadeli bir biçimde fonu kullanan müşteriye satılmasını ifade etmektedir (Sayar, 2020).

1.8.2.6. Ortak Yatırımlar

Finansal kuruluşlara sağlanan kredilerle ilgili olarak ortak yatırım *"Katılım bankaları gelişme potansiyeli ve kaynak ihtiyacı olan şirketlere iştirak edebilirler. Ancak halka arz yoluyla edindikleri payların sözleşmenin iki tarafça imzalanan bölümlerin de belirtilen kapsamda satılması veya belirli bir süre içinde belirli bir yatırıma katılması gerekir. Sermaye niteliğindeki yatırım sözleşmesinde sermayenin şirkete katılmasına ilişkin düzenleme başta olmak üzere tarafların hak ve yükümlülükleriyle sermayenin kamuya sağlanması sürecine ilişkin hükümlere yer verilmesi gerekmektedir."* şeklinde tanımlanmaktadır (BDDK, 2023).

1.9. Katılım Bankalarının Sunduğu Diğer Hizmetler

Katılım bankaları topladığı fonları değerlendirme ve kâr ile zararı paylaşma işlemlerinde konvansiyonel bankalardan farklılaşmaktadır. Kalan bütün faizsiz bankacılık hizmetlerini sunmaktadır (Eskici, 2007).

Katılım bankaları fon toplama ve fon kullandırma esasları bakımından kendine özgü model ve ilkelere sahiptir. Fakat faiz ile ilişkisi olmayan tüm bankacılık hizmetlerini konvansiyonel bankalarla en az aynı süreç ve kalitede çoğunlukla başarılı bir şekilde gerçekleştirmektedir. Fon toplama ve kullandırma alanı dışında kalan katılım bankası hizmetleri aşağıdaki gibi sıralanabilir (Akbaş vd., 2012);

- P.O.S.
- ATM,
- telefon bankacılığı,
- internet bankacılığı,
- kambiyo işlemleri,
- ithalat ve ihracat ödemeleri,
- EFT,
- uluslararası para transferi,
- sigorta işlemleri,
- BIST işlemlerine ve altın borsası işlemlerine aracılık,
- altın depo hesapları,
- kiralık kasa işlemi,
- kredi kartı ve diğer kart işlemleri,

- altın yatırım fonu,
- bireysel emeklilik.

İKİNCİ BÖLÜM: DÜNYADA VE TÜRKİYE'DE KATILIM BANKACILIĞININ GELİŞİMİ

2.1. Dünyada Katılım Bankacılığı

Dünyada yer alan finans kuruluşlarının temelini faiz sistemi oluşturmaktadır. İslamiyet'te faizin haram kabul edilmesi sebebiyle Müslüman kesim mevcut faizli finans kuruluşları dışında faizin bulunmadığı farklı finans kuruluşlarına ihtiyaç duymuştur. Bu durum katılım bankacılığının ortaya çıkmasına yol açmıştır. Katılım bankacılığı, İslami banka ve özel finans kuruluşları olarak da adlandırılmaktadır (Okan, 2021).

Faizin bulunmadığı sistem olarak kabul edilen katılım bankacılığı, mevcut sistemde müşterilere hizmet sunulurken İslami esaslara uygun yöntemlerin kullanılmasını gerektirmektedir. İslami bankacılık sisteminin temelleri İslam'ın yeni yayıldığı ilk zamanlara değin uzanmaktadır. Nitekim İslamiyet'in ilk yıllarında finans işlemlerinin yapıldığı görünmektedir. Müslüman kesimin gün geçtikçe nüfusunun artması ticaretin yanı sıra finansal kurumların da varlığını gereksinim duyulmasına yol açmıştır. Örneğin Beytülmal, Emeviler döneminde merkez bankası görevini üstlenmiş ve emisyon, kredi gibi işlemleri yürütmüştür (Doğan vd., 2017).

İslamiyet'in genişlemesiyle beraber Abbasîler döneminde sarraflar önemli bir konuma yükselmiştir. Sarraflar tarafından yapılan finansal işlemler arasında devlete kredi vermek, mevduat toplamak ve aracılık etmek gibi faaliyetler yer almaktadır. Fetih hareketleriyle beraber çeşitli bölgelerin sınırlara eklenmesi ve İslam dinine geçen kavimlerin varlığıyla finansal işlemler giderek artmış ve böylece yeni bir finans sistemi ortaya çıkmıştır. Endülüs Emevi devletiyle beraber İslami finans sisteminin araçlara Avrupa'ya kadar taşınarak modern anlamda finans sisteminin temellerini atmıştır. Faizsiz ekonomi anlayışı 1950 yılından itibaren gündeme gelmeye başlamıştır. Günümüzdeki anlamında ilk faizsiz bankacılık anlayışı Pakistanlı ekonomist Muhammed Uzair tarafından 1955 yılında İslami bankalar araştırması ile ortaya atılmıştır (Sayar, 2020).

Dünyanın ilk faizsiz bankası Mısır'da 1963 yılında faaliyet göstermeye başlayan Alman Tasarruf Bankası'dır. Bu banka Mith Gamr'da Ahmed Al-Neccar tarafından kurulmuştur. Alman Tasarruf Bankası, faaliyetlerini köy sandığı olarak sürdürmektedir. Kırsaldaki üreticileri tefecilerden korumak amaçlayan banka, 1967 yılında kapatılmıştır. Alman Tasarruf Bankası faizsiz bankalar için bir model oluşturmaktadır. 1960 yılında Mısır'da ilk faizsiz banka örneği, Malezya'da ise ilk yatırım kuruluşu örneği görülmüştür (Doğan vd., 2017).

1971 yılında Mısır'da kurulan Nasır Sosyal Bankası, modern anlamda ilk faizsiz finans kurumudur. Ardından Müslümanların finansal sorunlarına çözüm olmak ve refahı yükseltmek amacıyla Cidde'de İslam Kalkınma Bankası kurulmuştur. 1971 yılından günümüzde değin faaliyetine devam eden ilk İslami banka özelliği taşımaktadır. Kral Faysal döneminde kurulan İslam Kalkınma Bankası, İslam ekonomi ekolünün geliştirilmesi için 1976 yılında birinci İslam iktisadı kongresi düzenlenmiştir. Bu kongre ile İslam ekonomisi yüzlerce akademik ve bilimsel çalışmaya dahil olmuştur. Ardından Sudan Faisal İslam Bankası ve Mısır Faisal İslam Bankası kurulmuştur. 1979 yılı itibariyle Bahreyn İslam Bankası kurularak faaliyete başlamıştır (Özkan, 2012).

Bu dönemde dünya genelinde faizsiz bankacılık ile ilgili yaşanan gelişmeler arasında öncelikli olarak bu sistemin kabul görmeye başlaması, İslam Kalkınma bankasının kurulması, Kuveyt, Bahreyn, Mısır, Suudi Arabistan ve Sudan da katılım bankalarının açılması yer almaktadır. Nitekim 1981 yılında Cenevre merkezli olmak üzere Dar Al-Maal, Al İslami teşebbüsü kurularak faaliyete başlamıştır. Bu kuruluşun amacı 1975 yılında kurulan İslam Kalkınma Bankası'nın özel sektöre kredi vermemesi sebebiyle ortaya çıkan eksikliklerin ve aksaklıkların bertaraf edilmesidir. 1980'li yılların faizsiz bankacılıkta ilerlemesi başta Türkiye olmak üzere Malezya ve Bangladeş'te İslami finans kurumlarının sayısının artması ve İran'ın İslami bankacılık sistemini başarılı bir şekilde entegre etmesiyle sınırlı kalmayarak Bahreyn ve Malezya da faizsiz bankacılık sektöründe yasal düzenlemeler yapılmıştır (Buldum, 2016).

İslami finans sistemi yalnızca Müslüman kesimin olduğu ülkelerde değil bazı batı ülkeleri ve küresel anlamda faaliyet gösteren bankalar tarafından takip edilmekte

ve uygulanmaktadır. Örneğin HSCB gibi küresel boyutta konvansiyonel bankacılık sistemi yürüten bir bankanın İslami finans ile ilgili bir biriminin bulunduğu görülmektedir. 21. yüzyılda İslami bankacılık sistemi atılım geçirmiş ancak asıl gelişimini 2008 yılındaki küresel ekonomik krizin ardından yaşamaya başlamıştır. Zira geleneksel finansın işleyişi bu krizden oldukça sert etkilenmekte iken reel ekonomiyle çalışan İslami bankalar krizle daha dirayetli davranmıştır (Pehlivan, 2016).

2010-2011 yılları arasında İslami bankacılık sistemi krizden önceki oranla faaliyetlerini geliştirerek daha geniş bir alana yayılmıştır. Faizsiz bankacılık sistemi ticari ve yatırım banka ürünlerinin faaliyetlerini daha çok Güney Afrika, Rusya, Orta Doğu, Güneydoğu Asya ve Avrupa'da gerçekleştirmiştir. Ancak hisse senedi ve yatırım fonları gibi faaliyetler ise Amerika, İngiltere, Almanya ve Avustralya ülkelerinde yaygın olarak kullanılmıştır. Konut finansmanı faaliyetlerinde faizsiz bankacılık sistemi Kanada ve İngiltere'de gerçekleştirilmektedir (Özsoy vd., 2013).

2.2. Türkiye'de Katılım Bankacılığı

Türkiye'de nüfusun çoğu Müslümanlardan oluşmaktadır. Tam da bu nedenle faizsiz bankacılık sistemi türkiye'de oldukça önemli bir konumda bulunmaktadır Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan itibaren finans sisteminde konvansiyonel bankalarla hizmet veren bir ülke olmasına karşın faizle işlem yapılmayacağı yeni bir sistem arayışının ortaya çıktığı dönemlerde katılım bankacılığına yönelim artmıştır. Bu yöneliminin temelinde faize karşı olan Müslüman kesimin etkisi bulunmaktadır (Alanlı, 2021).

Türkiye Cumhuriyeti'nin ekonomi alanında serbestleşme ya da diğer adıyla liberalleşme faaliyetleri 1980 yıllarında gündeme gelmiştir. Liberalleşme faaliyetleri doğrultusunda ekonomi kontrol altına alınarak refahın arttırılması amacıyla pek çok değişiklik ve düzenleme yapılmıştır. Ancak yapılan önemli düzenlemelere karşın Türkiye ekonomisinde sermaye yetersizliği sorunu ortadan kaldırılamamıştır. Bu sorun ilerleyen süreçte de devamlılık göstermiştir. Sermaye yetersizliği ülke ekonomisini Orta Doğu ülkelerine yönlendirmiş ve faizsiz finans hizmeti sunan kurumlara odaklanılmıştır (Doğan, 2008).

Dünya genelinde 1970 yılından itibaren etkinliğini sürdüren katılım bankacılığı sistemi İslam ülkelerinde başarılı bir işleyişe sahip olması sebebiyle Bülent Ulusu başbakanlığı döneminde Türkiye'de de gündeme taşınmıştır. Ancak 1983 yılında Turgut Özal'ın başbakanlığı döneminde bu finans sistemi çıkarılan Kanun Hükmünde Kararname ile yasal zemine kavuşmuştur. 837506 sayılı Kanun Hükmünde Kararname dönemin Cumhurbaşkanı Kenan Evren tarafından onaylanmıştır. Tarihsel süreç içerisinde İslami finans araçlarının diğer ülkelere nazaran türkiye'de faaliyete daha geç geçtiği söylenebilir. Türkiye'de İslami finans ya da İslami banka kavramının laiklik ilkesi ile ters düşeceği endişesi sebebiyle bu kuruluşlar özel finans kurumları adı altında faaliyet sürdürmeye başlamıştır (Okan, 2021).

Türkiye'de katılım bankalarının kurulmasına izin verilmesinin ana hedef ve beklentileri aşağıdaki gibi özetlenebilir (Tekiner, 2023);

- Petrol ihracatçısı İslam ülkelerinde 1974 yılından beri biriken fonların sermaye ve yurt dışı cari hesaplar aracılığıyla Türkiye'ye çekilmesi,
- 50 milyar dolar olarak tahmin edilen Türkiye atıl tasarrufunun harekete geçirilmesi,
- 1980 yılında başlatılan dışı açılma politikalarına uyum sağlayarak tarihi ve manevi bağlarımız bulunan İslam ülkeleriyle finansal ve ekonomik ilişkilerin güçlendirilmesi,
- Bu ülkelerdeki yoğun kalkınma çabaları ve yatırımlar ile büyük ölçüde artan ithalatlardan daha büyük paylar almak ve ortak girişimleri bu yollar ile finanse etmek,
- Arap finans dünyasındaki dış fonların bu kurumlar yoluyla kullanılması ve ekonomik sorunlarının çözümünü kendi aralarındaki işbirliğini de gören İslam ülkelerinin İslam Bankası, İslam Konferansı Teşkilatı OPEC, Arap Birliği, Kalkınma Fonları, İslam Finans Kurumları gibi kurdukları teşkilatların bir kısmına üye olan Türkiye'nin bunlara uyan mali teşkilatlarını oluşturmasıdır.

1980 sonrası dönemde gerçekleştirilen reformlar Türkiye ekonomisine ve bankacılık sisteminde köklü değişikliklere yol açmıştır. Gerçekleştirilen reformların bankacılık sektörü üzerindeki etkiler ve yarattığı sonuçlar aşağıdaki gibi özetlenebilir (Özen, 2019);

- Para ve sermaye piyasasındaki gelişmeler bankaların iyi müşterilerinin bu piyasalara kaymasına sebep olmuş ve bu durum, bankaların aktif kalitesinin düşmesine yol açmıştır. Bunun sonucunda bankalar, daha az risk taşıyan tüketici kredilerine yönelmiştir.

- İstanbul Menkul Kıymetler Borsası'nın canlandırılması, finansman bonusu, mevduat sertifikaları, tahvil alım satımı, repo işlemleri ve hisse senedi gibi finansal işlemlerin hızlı bir şekilde büyümesi, bankaların düşük maliyetli fon bulma imkanlarını ortadan kaldırmıştır.

- Elektronik ve bilgisayar alanında yaşanan ilerlemeler, haberleşme ve bilgilendirme maliyetlerini azaltmış, bu gelişmelerin etkisiyle müşterilerin tercihlerinin yanı sıra uluslararası piyasalarda sektörün etkileşim süresi kısalmıştır.

- Mevduatlara pozitif faiz verilmesi sonucunda mevduat maliyetleri artmış, bu maliyet artışlarının önüne geçebilmek amacıyla bankalar daha etkin çalışma stratejileri geliştirmiştir.

- Bankaların kısa vadeli fon fazlalıklarını değerlendirmeleri için 1986 yılında Merkez Bankası öncülüğünde interbank piyasası kurulmuştur.

- Bu dönemde döviz serbestleşmesine gidilmiş, yabancı bankaların Türkiye'de şube açmasına ve piyasadaki rekabete katılmalarına izin verilmiştir.

- Bankacılık sistemindeki olası krizleri engellemek amacıyla, Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu’na devredilen bankaların tasarruf mevduatlarına devlet garantisi getirilmiştir.

Türkiye'de katılım bankacılığı sistemi özel finans kurumları adı altında hizmet vermeye başlamış ancak isim itibariyle bir bankayı çağrıştıran bu kurumların ulusal ve uluslararası finans sektöründe güvenilirlik ve tanınabilirlik gibi konularda bir takım sorunlarla karşı karşıya kaldığı görülmektedir. Bu sorunlara bir çözüm olarak 2005 yılında çıkarılan bankacılık kanunu ile özel finans kurumlarının adı katılım bankası ismi ile değiştirilmiştir (Pehlivan, 2016).

Katılım ibaresinin kullanılması söz konusu finans sisteminin kar ve zarara katılma prensibine dayanmaktadır. Türkiye'de özel finans kurumlarına hukuki statü tam olarak 1985 yılında verilmiş ve bu statü ile ilgili 1999 ve 2001 yıllarında değişikliğe gidilmiştir. Son olarak 2005 yılında bu statüye dair düzenlemeler gerçekleştirilerek 2006 tarihinde uygulamaya geçirilmiştir. Bu tarihten itibaren Türkiye'de katılım bankalarının gelişim ve yayılım süreci başlamıştır (Nakiboğlu ve Levent , 2018).

Katılım bankacılığında toplanan fonlar faizsiz bir şekilde değerlendirmekte ve ortaya çıkan kâr ve zarar ortak olarak üstlenmektedir. Daha açık bir ifadeyle bu bankacılık sisteminde kâr ve zarara katılım esas alınmaktadır. Türkiye'de 2005 yılında yürürlüğe giren 5411 sayılı Bankacılık Kanunu ile katılım bankacılığı alanı gelişme göstermiştir. Kanun doğrultusunda katılım bankalarının sunacağı hizmetler ve toplayacağı fonlar Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu (TMSF) ile güvence altına alınmıştır. Bu güvence aynı zamanda faaliyete devam edemeyecek olan katılım bankalarının kendisine devrini de sağlamaktadır (Topdağ, 2018).

Türkiye'de faaliyet gösteren katılım bankalarının temel amaçları arasında faize karşı hassas kesimin fonlarını toplamak, uluslararası boyutta İslami ülkelere uyan olumlu bir ilişkilerin kurulup ilerletilmesi, fon fazlası olan İslam ülkelerinden Türk ekonomisine fon girişinin sağlanması, reel ekonominin finanse edilmesi, bankacılık hizmetlerinin sunulması ve Türk ekonomisinin gelişimine katkıda bulunmak yer almaktadır (İbcioğlu, 2009).

Katılım Bankaları Birliği ile sektörel birlik sağlayan Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu'na bağlı olarak cari ve katılım hesaplarının Tasarruf Mevduatı

Sigorta Fonu güvencesi altında olan sahip olduğu fonları yatırıma dönüştürme aşamasına tabana yayılı risk mantığıyla hareket eden ve bankalar kanununa tabi olan katılım bankalarının sınırları, 5411 sayılı Bankacılık Kanunu ile belirlenmiştir (Bilir, 2010).

Sanayi ve İşçi Yatırım Bankası, Türkiye'de katılım bankacılığının ilk örneğini oluşturmaktadır. Nitekim bankanın işleyişinde hedef ülke dışında çalışan Türk işçilerin birikimlerini ve ülke içindeki kesimin girişimlerini toplayarak karlı ve verimli olacak şekilde değerlendirmek üzeredir. Ayrıca banka ülke iştiraklerini arttırmak ve kârlı yatırımları fonlamak gibi hedeflere de sahiptir. 1975 yılında kurulan Sanayi ve İşçi Yatırım Bankası 2 yıl faizsiz verimlilik ve kârlılık prensibiyle çalışmıştır. 1978 yılında ise faizsizlik prensibini bırakarak konvansiyonel bir bankaya dönüşmüştür. Yaşanan dönüşümün temelinde yasal altyapının henüz oluşmaması sebebiyle bankanın konvansiyonel bankalar karşısında varlık gösterememesi yer almaktadır (Samırkaş vd., 2014).

Türkiye'de yabancı sermayeyle kurulan katılım bankaları arasında Albaraka Türk Finans Kurumu ve Faisal Finans Kurumu yer almaktadır. Ardından 1989 yılı itibariyle yabancı sermaye ile Kuveyt Türk Evkaf Finans Kurumu kurulmuştur. Yerli sermayeyle bu bankaların devamında 1991 yılında Anadolu Finans Kurumu, 1995 yılında ise İhlas Finans Kurumu kurulmuştur. Son olarak 1996 yılında yine yerli sermayeyle Asya Finans Kurumu kurulmuştur. Sonuç itibariyle 1985 yılından itibaren Türkiye'de günümüze değil süreçte 3 tane yabancı sermayeli, 3 tane de yerli sermayeli olmak üzere 6 adet katılım bankası faaliyete geçmiştir (Kahraman, 2020).

2001 yılında yaşanan ekonomik kriz İhlas Finans Kurumu'nun iflas etmesine neden olmuştur. Ülker grubu ise aynı yılda Faisal Finans Kurumu'nu devralarak Family Finans Kurumu olarak ismini değiştirmiştir. 2005 yılında Türkiye Finans Katılım Bankası adı altında Family Finans Kurumu ve Anadolu Finans Kurumu birleştirilmiştir (Özen, 2019).

Türkiye'de 2014 yılında kurulan Ziraat Katılım Bankası Türkiye Cumhuriyeti hazinesi tarafından ödenen 675 milyon TL sermaye ve Bankacılık Düzenleme ve

denetleme kurulu izniyle faaliyete geçmiştir. 2015 yılında Başbakanlık Vakıflar Genel Müdürlüğü ve bazı vakıflarla beraber 805 milyon TL ödenen sermayesiyle anonim bir şirket olarak kurulan Vakıfbank Katılım Bankası, katılım bankacılığı sisteminde yer almaya başlamıştır (Samırkaş vd., 2014).

Bu dönemde katılım bankalarını gelişim sürecinde yaşanan olumsuzlukların başında 2008 küresel krizi yer almaktadır. Türk bankacılık sektörü içerisinde bütün bankalar bu krizden olumsuz yönde etkilenmiş ancak en az etkilenen bankalar katılım bankaları olmuştur. Bunun nedeni katılım bankacılığı sisteminin işleyişinde risk paylaşımının esas alınmasına dayanmaktadır. Katılım bankalarının finansmanı reel bir varlığa dayandırıldığı ve teminatlandırıldığı için olası ekonomik krizlere karşı güvence altındadır (Şahan, 2015).

2.2.1. Bir Üst Kuruluş Olarak Katılım Bankaları Birliği

Türkiye'de Katılım Bankaları Birliği 4389 sayılı Bankalar Kanunu'nun 2001 yılında değişiklik sebebiyle 3138 sayılı birlik statüsü ilkesine dayandırılarak Özel Finans Kurumları Birliği adı altında kurulmuştur. Katılım Bankaları Birliği kamu kurumu niteliğindedir. Bu birliğin bünyesinde 6 katılım bankası bulunmaktadır. Birliğin yönetimi ise İstanbul'da yer almaktadır. Özel Finans Kurumları Birliği 2005 yılında 5411 Bankacılık Kanunu ve 2006 yılındaki birlik statüsü doğrultusunda Türkiye Katılım Bankaları Birliği olarak ismi değiştirilmiştir (Kahraman, 2020).

Katılım Bankaları Birliği katılım bankalarının çalışmalarını denetleyerek bankacılık sisteminin ilerlemesini hedeflemektedir. Ayrıca haksız rekabet ortamlarında katılım bankalarının haklarının savunulması da Katılım Bankaları Birliğinin temel amaçları arasında yer almaktadır. Katılım Bankaları Birliği piyasada rekabet ortamının oluşturulmasına katkıda sağlayarak bankacılık sisteminin gelişmesini arzulamaktadır. Genel itibariyle piyasada oluşan rekabet ortamı katılım bankalarının hak ve çıkarlarının savunulmasına yol açacağından tam rekabet ilkeleri ve serbest piyasa ekonomisi ile katılım bankalarının menfaatleri korunmaktadır (Eskici, 2007).

Katılım Bankaları Birliği, 2001 yılında Özel Finans Kurumları Birliği adı altında kurulmuş ve ilk yayınının "Faizsiz Bankacılık" isimli çalışmayı 2002'de

yayınlamıştır. 2003 itibariyle Katılım Bankaları Birliğinin internet sitesi açılmıştır. Akabinde aynı isimle kurulan vakıf tasfiye edilerek tüm varlık Katılım Bankaları Birliğine devredilmiştir. 2006 yılında Türkiye Katılım Bankaları Birliği statüsü Resmi Gazete'de yayınlanmış ve yürürlüğe girmiştir (Sümer ve Onan , 2015).

2008 ekonomik kriziyle beraber Bankacılık Etik İlkeleri ve Mesleki Tanzim kararı Resmi Gazete'de yayınlanmıştır. 2011 yılında ise Katılım Bankaları Birliği, Borsa İstanbul'da faaliyet göstermek üzere katılım endeksi sistemini uygulamaya koymuştur. 2015 yılında 10 yılı kapsayacak bir "Strateji Belgesi" birlik tarafından yayınlanmıştır. 2019'da ülke genelinde faaliyet gösteren alt katılım bankası arasından 3 tanesi kamu katılım diğer 3 tanesi ise özel katılım bankası niteliği taşımaktadır. 2021 yılında Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası'na bağlı Katılım Bankacılığı Müdürlüğü kurulmuştur. Aynı yıl içerisinde Cumhurbaşkanlığı Finans Ofisi'nde ise Katılım Finans Dairesi Başkanlığı oluşturulmuştur. 2022 yılı itibariyle Katılım Bankacılığı Birliği ve Birleşik Arap Emirlikleri bankalar federasyonu arasında iş birliğine yönelik bir anlaşma imzalanmıştır (Ghafori, 2022).

2023 yılında Katılım Bankaları Birliği içerisinde mevzuat, etik ve hukuk komitesi ile bireysel müşteri hakem heyeti olmak üzere 4 çalışma komitesi yer almaktadır. Katılım Bankaları Birliğinin vizyonu 2025 yılında katılım bankacılığı sektöründe pazar payının %15 oranına ulaşması ve katılım bankacılığı sektörünün küresel standartlarda finansal ürün ve hizmet sunacak düzeye gelmesidir. (Akçay, 2023).

Katılım Bankaları Birliğinin organizasyon şeması denetçilerin genel kurula doğrudan bağlantılı olduğunu yansıtmaktadır. Nitekim genel kurulun alt yönetiminde ise yönetim kurulu, genel sekreter ve yardımcısı yer almaktadır. Yönetim kurumuna doğrudan bağlı olan etik komisyonu ve danışma kuruludur. Genel sekreter yardımcısına bankacılık hizmetleri koordinatörü, destek hizmetleri koordinatörü, hukuk müşavirliği ve kurumsal iletişim ve uluslararası ilişkiler birimleri doğrudan bağlıdır. Ayrıca organizasyonda yer alan tüm bölümler kendi aralarında da alt yönetimleri sahiptir (Dinç, 2016).

2.3. Türkiye’de Faaliyet Gösteren Katılım Bankaları

2.3.1. Türkiye’de Faaliyet Gösteren Özel Sermayeli Katılım Bankaları

2023 yılı itibariyle Türkiye'de faaliyet göstermekte olan özel sermayeli katılım bankaları Kuveyt Türk Katılım Bankası, Albaraka Türk Katılım Bankası ve Türkiye Finans Katılım Bankasıdır. Her üç bankada yabancı sermaye ile kurulan bankalar arasındadır.

Kuveyt Türk Katılım Bankası 31 Mart 1989 tarihinde kurulmuştur. Kurulduğu tarihten günümüze değil faizsiz kredilendirmede çalışmalar yürütmektedir. 1996 yılında 11 şubeye sahip olan bankada 330 personel çalışmaktadır. Banka öz sermaye finans kuruluşlarında fonlar ve aktif büyüklüğü açısından ilk sırada yer alırken bankacılık sektöründe 10.sırada bulunmaktadır. Kuveyt Türk Katılım Bankası'nın 2025 yılına kadar çevresel ve sosyal inisiyatiflere sahip olma stratejisi doğrultusunda yönetişim hedefleri bulunmaktadır (Altan ve Candoğan, 2014).

Türkiye Cumhuriyet Bankası tarafından Kuveyt Türk Evkaf Finans Kurumu olarak nitelendirilen banka 1991 yılında sağlanan uluslararası bankacılık hizmetleri dolayısıyla toplamda 39 milyon işlemi tamamlamıştır. Ardından Kuveyt Türk ile devlete ait şirketler ilk kez Körfez fonu üzerinden kredi sağlamıştır. Türkiye ve Kuveyt’te bulunan merkez ofisi ve ofisi ağı birbirine internet ile bağlıdır (Alanlı, 2021).

1996 yılında Körfez Gelmenkul Şirketi kurulmuş akabinde Kuveyt Türk Katılım Bankası ilk kredi kartını piyasaya sunmuştur. 1999 yılında faaliyete başlayan Kuveyt Türk Katılım Bankası 4389 sayılı Bankacılık Kanunu’na tabidir. 2000 yılı itibariyle bireylere bireysel bankacılık hizmeti kapsamında hizmet sunmaya başlamıştır. Bunun yanı sıra Kuveyt Türk Avrupa’da İSO 9001-2001 Kalite Belgesi’ni alan ilk katılım bankacılığı kurumudur. 2004 yılı itibariyle Kuveyt Türk Katılım Bankası ilk yurt dışı temsilciliğini almanya'da Mannheim kentinde oluşturmuştur (Buldum, 2016).

2007 yılı itibariyle Kuveyt Türk vadeli döviz işlemleri alanında döviz kurlarını belirleyen vadeli işlem uygulamasını başlatan ilk katılım bankası olmuştur. Ayrıca banka İstanbul Altın Borsası'na katılan ilk ve tek bankadır. Dolayısıyla gram altın satışına başlayan bankanın altın bankacılığında ilk adımları attığı söylenebilir. Zira banka altın takası, altın-altın ve altın çek gibi birçok yenilikçi ürünü de müşterilere sunmuştur (Doğan vd., 2017).

Kuveyt Türk 2010 yılında Likidite Evi ve Citibank'ın ortak lider düzenleyicisi olmasını sağlayan ilk sükuk anlaşmasını imzalamıştır. Böylece banka Körfez ve Malezya'da oldukça geniş bir uygulama alanına sahip olan finansal unsuru ülkede tanıtmıştır. 2011 yılı itibariyle ikinci kira sertifikası kapsamında sükuk ihraç edilmiş ve ekonomiye yaklaşık 350 milyon dolar değerinde bir dış kaynak sağlanmıştır. Aynı yıllarda Kuveyt Türk hizmet ağını kalite ve hizmet bakımından iyileştirme çabaları doğrultusunda yurtiçi ve yurtdışında toplam 180 şubeye ulaşmıştır (Okan, 2021).

Kuveyt Türk 2015 yılı itibariyle Almanya Federal Bankacılık Denetleme Kurumu tarafından Almanya'da bankacılık hizmet sunmak amacıyla lisans almış ve faaliyetlerini Almanya'da da sürdürmeye başlamıştır (Pilatin, 2022).

2015 vergi dönemi içerisinde Kuveyt Türk Katılım Bankası 2016'da 159.650.000 TL vergi beyan ederek katılım bankaları arasında birinci, bankalar arasında ise 10. Sıraya yükselmiştir. Ayrıca Kuveyt Türk 2019 yılında Şanghay altın borsasına üye olan ilk Türk kuruluşu özelliği taşımaktadır. 2020 yılı itibariyle Kuveyt Türk Katılım Bankası'nın iştiraki olan Neova Sigorta, sigortacılık sektöründe öncü şirketlerden biri haline gelmiştir. 2021 yılında Türk Hava Yolları ve master kart ile anlaşma imzalayan Kuveyt Türk Katılım Bankası mileandSmiles ortaklığına katılan ilk finans kuruluşu olmuştur. Kuveyt Türk kitlesel fonlama da *"yerinde finansman"* hizmetiyle bir ilke imza atmıştır (Canbaz ve Erbaş, 2021).

Kuveyt Türk Katılım Bankası mal ihracatına garanti ve tahsilat hizmeti veren finans kuruluşlarının çatı kuruluşu kabul edilen Factors Chain International üyesi ilk katılım bankasıdır (Buldum, 2016).

1984 yılında kurulan ve 1985 yılında faaliyete geçen Albaraka Türk Katılım Bankası 1996 yılı itibariyle toplamda 17 şubeye ve 459 personele sahiptir. Albaraka Türk Katılım Bankası 2001 yılı itibariyle yabancı ortakların payı %62,12, halka açık pay%36,93 ve yerli ortakların payı% 0,95 ve diğer ortakların payı %2,61'dir (Özulucan ve Deran, 2009).

Albaraka Türk Katılım Bankasının kuruluşu operasyonlarda biriken fonları yönetmekte ticari ve endüstriyel finansmanda hesapları paylaşmakta ve faizsiz kârı müşterilerine paylaştırmaktadır. Müşterilerin kişisel finans kurumsal finansman ve proje bazlı kâr zarar paylaşımı gibi hizmetlere ulaşmasını sağlayan banka bireylerin ve küçük işletmelerin finansal ihtiyaçlarını doğrudan desteklemektedir. 2022 yılında ikisi yurt dışında olmak üzere toplamda 228 şube ve 2669 çalışanı bulunan Albaraka Türk Katılım Bankası dünyanın en iyi katılım bankası olma vizyonuna sahiptir (Doğan, 2013).

Tarihsel gelişim süreciyle alındığında Albaraka Türk Katılım Bankası 1984 yılında faizsiz bankacılık şirketi Albaraka'nın önerisiyle kurulan ve 1995 yılında Türkiye'nin ilk özel finans kuruluşu olarak faaliyete başladığı görülmektedir. 1988 yılı itibariyle şirket sermaye kiralamaya başlamıştır. Ayrıca bu yıl da kredi kartı hizmeti sunan şirket ciddi oranda müşteri kazanmıştır. 2011 yılı itibariyle ilk yurtdışı şubesini Irak Erbil kentinde açmış ve aynı yıl içerisinde 350 milyon dolarlık murabaha sendikasyon suyla sektörde en büyük sendikasyon kredisini sunmuştur (Akçay, 2023).

2013 yılında Albaraka Türk Katılım Bankası Türkiye'de ilk kez uygulamaya konulan murabaha sükuk yöntemiyle sermaye kredisini müşterilere kullanılmıştır. 2015 yılında ise Türkiye'de Basel 3 kriterleri doğrultusunda ilk ikincil sükuk işlemi Albaraka Türk Katılım Bankası tarafından yapılmıştır (Ghafori, 2022).

2019 yılında ise Albaraka yayınlarının çeşitlendirilmesi amacıyla Albaraka Türk yayın hayatına dahil olmuştur. 2020 yılında Albaraka Portföy Yönetimi, 2022'de kurularak lansmanının yapılmasının ardından girişim sermayesi yatırım fonu Borsa İstanbul'da yer alan gong töreni ile deneyimli yatırımcıların piyasasında varlık göstermeye başlamıştır. Albaraka Türk Katılım Bankası en temelde banka ile tanışmak

isteyen girişimlere iş ortaklığı kurmayı hedeflemektedir. Ayrıca banka risk sermayesi yatırım fonu isimli bir birim ile bu girişimcilere ulaşmaya yönelik faaliyet sürdürmektedir (Sayar, 2020).

Türkiye Finans Katılım Bankası tamamen yerli sermaye ile ilk özel finans kuruluşu olarak Anadolu Finans ve Faisal Finans Kurumu adı altında sermaye bankacılığı hizmeti sunan Family Finans Kurumuyla 2005 yılında birleştirilerek kurulmuştur. Söz konusu kurumlar 2005 yılında ülke için daha fazla değer yaratma ve rekabet avantajını güçlendirme amacıyla güçlerini birleştirmeye yönelmiş ve tek çatı altında toplanmıştır. Nitekim Anadolu Finans ve Family Finans'ın birleşmesi Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu'nun 28 Aralık 2005 tarihli kararı ile tescil edilerek bankanın adı Türkiye Finans Katılım Bankası olarak belirlenmiştir (Yılmaz, 2010).

Türkiye Finans Katılım Bankası katılımcı bankalara yeni bir büyüme motoru sağlamıştır. İki büyük firmanın birleşimi sonucu oluşan banka kısa sürede büyük katılımcı bankalar arasına girmeyi başarmıştır. Ancak Türkiye Finans Katılım Bankası'nın asıl değişimi ve atılımı 31 Mart 2008 yılında National Commercial Bank'ın hisselerinin satın alınmasıyla başlamıştır. Satın alınmanın ardından 2020 tarihinde National Commercial Bank, Samba Financial Group ile birleşmiştir. 2001 yılı itibariyle birleşme süreci tamamlanarak Saudi National Bank ismi ile banka faaliyete geçmiştir. Suudi Ulusal Bankası Türkiye Finans Katılım Bankası'nın çoğunluk hissedarıdır. Zira Suudi Ulusal Bankası'nın hisse oranı %67,3 düzeyindedir (Alanlı, 2021).

2010 yılı itibariyle Türkiye Finans Katılım Bankası 182 şube ve 3399 çalışana sahiptir. 2022 yılında ise toplam şube sayısı 316'ya çalışan sayısı ise 3.731'e yükselmiştir (Yılmaz, 2010).

Türkiye Finans Katılım Bankası 2005 tarihi itibariyle 250 milyon TL oranında sermaye ve 108 şube ile Family Finans ve Anadolu Finans'ın birleşmesiyle kurulmuştur. 2006 yılı itibariyle şube sayısı 122 yükselmiştir. Türkiye Finans Katılım Bankası'nda, business ve ticari kartlar ile kurumsal ve ticari müşterilere sunulan kredi

kartları imkanları bulunmaktadır. 2008 yılında elektronik imzalı sms bankacılığı hizmetine başlayan Türkiye Finans Katılım Bankası 2011 yılında 300 milyon ABD doları tutarı ile dönem içerisinde en yüksek murabaha sendikası özelliğine kavuşmuştur (Pehlivan, 2016).

Türkiye Finans Katılım Bankası 2013 yılında ilk sükuk ihracatını yapmıştır. 2015 yılında ise 250 milyon tutarındaki kira sertifikasını ihraç ederek ülke genelinde en yüksek ihraca ulaşmıştır (Akçay, 2023).

Türkiye Finans Katılım Bankası içerisinde Ar-Ge merkezi bulunan bankalar arasında üçüncü sıradadır. Ayrıca 2017 yılında 3,5 milyar TL oranında Kredi Garanti Fonu destekli fon kullanan ilk girişim sermayesi bankası özelliğine sahiptir. Katılım bankacılığı sektöründe ilk kez 2021 yılında yabancı hisse senedi ve yatırım fonlarının dahil edilmesi ile mobil uygulama üzerinden aktif müşteri sayısı 126.000'e yükselmiştir. Türkiye Finans Katılım Bankasının kredi kartı işlem hacmi ise aynı yılda %9 oranında artış göstermiştir (Tekiner, 2023).

2.3.2. Türkiye'de Faaliyet Gösteren Kamusal Sermayeli Katılım Bankaları

Türkiye'de kamusal sermayeli katılım bankaları arasında Türkiye Emlak Katılım Bankası, Ziraat Katılım Bankası ve Vakıf Katılım Bankası bulunmaktadır. Her üç banka da kamusal sermayeyle kurulmuş ve faaliyetlerine devam eden katılım banka hizmeti içerisinde yer almaktadır.

Türkiye Emlak Katılım Bankası Türkiye'de öncü ve yenilikçi katılım bankası olma vizyonuna sahiptir. Nitekim uzun bir süre devam eden milli mücadelenin akabinde genç Türkiye Cumhuriyeti'nin kalkınmasını amaçlayan bir vizyona sahiptir. Banka en temelde Mustafa Kemal Atatürk'ün imzasıyla 1926 yılında Emlak ve Eytam Bankası adı altında kurulmuştur. Bankanın hedefleri arasında inşaat şirketlerinin desteklenmesi ve yetimlerin haklarının korunması yer almaktadır (Nakiboğlu ve Levent , 2018).

İlkel mimarinin seçkin örnekler arasında yer alan Yeni Meclis Binası, Türk Evleri Binası ve Merkez Bankası gibi projeler Türkiye Emlak Katılım Bankası'nın ilk yıllarında tarafından gerçekleştirilmiştir. Ardından Türkiye'nin ilk konut projesi olan Bahçelievler Rezidans inşa edilmiş ve bu projede konvansiyonel mortgage modeli ilk kez ülkede kullanılmıştır (Güneşlik, 2018).

Türkiye Emlak Katılım Bankası Salakoğlu Mahallesi, Koşuyoğlu Mahallesi ve Levante Yerleşim Bölgesi gibi pek çok ünlü yapıyı ülke geneline yaymış ve böylece ülkenin kalkınmasında etkili olmuştur. Zaman içerisinde ülkenin değişen gereksinimleri doğrultusunda isim değiştiren banka Türkiye Emlak Kredi Bankası ve Türkiye Emlak Bankası gibi isimlerle yoluna devam etmiştir (Alanlı, 2021).

Katılımcı Türk Emlak Bankası 2018 yılı itibariyle yeniden katılım bankası olma kararı alınmış ve 2019 yılında işletme ruhsatına sahip olmuştur. Katılımcı Türkiye Emlak Bankası başlangıçta inşaat sektörü üzerinde ekonomik büyümeye ve istihdama önemli katkılar sağlamıştır. Ayrıca stratejik sektörler için üreticiden tüketiciye değin ekonomik döngünün sürdürülebilir ve halka açık bir finansman modeli ile geliştirilmesi gerektiği vizyonuna sahiptir. 2022 yılında toplamda 78 şube ve 1209 çalışanı bulunmaktadır (Akçay, 2023).

Ziraat Katılım Bankası, 675 milyon TL tutarında sermayesiyle Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu'nun 2014 yılında 6046 sayılı izniyle kurulmuştur. Bankanın sermayesinin tamamı Türkiye Cumhuriyeti hazinesi tarafından ödenmiştir. Banka Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu'nun 2015 yılında 6302 sayılı kararıyla faaliyet iznini kazanmıştır. Ayrıca banka 2016 yılında 72 milyon TL tutarında sermayesini artırmıştır. Aynı yılın verileri incelendiğinde Ziraat Katılım Bankasının ödenmiş sermayesi 747 milyon TL'ye ulaşmıştır (Tekiner, 2023).

Ziraat Katılım Bankası bölge içerisinde katılımcı bankacılık sisteminin güçlendirilmesine yönelik her aşamada sürekli değer yaratmayı amaçlamaktadır. Banka yaratılan bu değeri paylaşarak müşterilerine her daim daha fazlasını sunan evrensel ve saygın bir şirket olma vizyonuna sahiptir. Bankanın stratejisi etkin bir

katılım bankası olduğunun beyanı doğrultusunda herkes için katılım bankacılığının hayata geçirilmesi ve bu alanın geliştirilmesi yönündedir (Dinç, 2016).

2016 yılında 22 yeni şube açmak ve yıl sonunda şube sayısını 44'e çıkarmak hedefi doğrultusunda Ziraat Katılım Bankası gayrimenkul sektörüne kredilendirme çalışmaları sunarak hızlı bir büyüme yakalamıştır. Bu dönemde 655 çalışanı bulunan bankanın aktif büyüklüğü 8 milyar TL'dir. 2023 yılında olağan genel kurul kararı ile Ziraat Katılım Bankası'nın sermayesi 7.350.000.000 TL'ye yükseltilmiştir (Ghafori, 2022).

Türkiye ekonomisine sağlanan mali desteğin süresi ve tamamlanan miktar ele alındığında bankanın 12 milyar TL sunduğu görülmektedir. Son verilere göre Ziraat Katılım Bankası'nın 146 şube ve 1871 çalışanı bulunmaktadır (Tekiner, 2023).

Vakıf Katılım Bankası katılım bankacılığı alanında referans kurumu olma vizyonuna sahiptir. Bankanın kuruluşu Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulunun 2015 yılında 6205 sayılı kuruluş iznine tabidir. Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Vakıflar Genel Müdürlüğü ve bazı vakıflar birleşerek 805 milyon TL ödenmiş sermaye ile 2015 yılında anonim bir şirket olarak kurulmuştur. Vakıf Katılım Bankası 2016 yılında Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu'ndan faaliyet izni almıştır (Doğan vd., 2017).

Vakıf Katılım Bankası'nın 2016 yılı bağımsız denetim raporu incelendiğinde aktif büyüklüğünün 4,7 milyar TL ve ödenmiş sermayesini 805 milyon TL olduğu görülmektedir. Bankanın 2016 yılında faaliyete başladığı göz önünde bulundurulduğunda bu dönemde kayda değer bir kâr elde edemediği söylenebilir. Vakıf Katılım Bankası faizsiz bankacılık sistemine dahil olan son kurumlar arasında yer almaktadır. Bankanın hedefleri arasında her zaman tüm topluma faydalı hizmet vermek yer almaktadır. 2022 yılında Vakıf Katılım Bankası'nın toplamda 151 şube ve 2200 çalışanı bulunmaktadır (Akçay, 2023).

2.4. Türk Bankacılık Sektöründe İçinde Katılım Bankacılığının Yeri

Katılım bankaları, Türkiye ekonomisinde 1985 yılından itibaren varlık göstermeye başlamıştır. Zaman içerisinde Türk bankacılık sektöründe katılım bankacılığının konumu değişikliğe uğramıştır. Katılım bankaları Türk bankacılık sektörünün gelişmesine katkı sağlarken aynı zamanda bu sektör içerisinde büyüyerek kendi benzersiz ilkeleri doğrultusunda Türk ekonomisinin kalkınmasında etkili olmuştur. Ayrıca bu bankalar diğer bankalar için örnek teşkil ederek faiz hassasiyeti olan kesimlere yönelik hizmetler sunmuştur. Katılım bankalarının temel hedefi atıl fonların ekonomiye katılmasıdır. Türkiye genelinde ele alındığında hassasiyet sahibi tasarruf sahiplerinin atıl fonlarının ekonomiye katılması noktasında alternatif bir yöntem olarak katılım bankalarını tercih ettiği görülmektedir (Arabacı, 2007).

Günümüzde Türk ekonomisinde kamusal sermayeli mevduat bankaları özel sermayeli mevduat bankaları yabancı sermayeli mevduat bankaları mahalli bankalar tasarruf mevduatı sigorta fonuna devredilen bankalar kalkınma ve yatırım bankaları ile katılım bankaları yer almaktadır. 2024 yılında Türk bankacılık sektöründe faaliyet gösteren 58 banka bulunmaktadır. Bu bankalar arasından 6 tanesi katılım bankasıdır (Pilatin, 2022).

Katılım bankaları konvansiyonel bankalardan farklı olarak faizsiz çalışma prensibiyle faaliyet göstermektedir. Bu nedenle, özellikle Müslüman nüfusun yoğun olduğu Türkiye'de katılım bankalarının önemi büyük bir yer tutmaktadır. Türkiye bankacılık sektöründe katılım bankalarının toplam aktif büyüklüğü 716.496.224 milyon TL’dir (Nur, 2016).

Katılım bankalarının Türk bankacılık sistemindeki rolü, sağladıkları olumlu katkılar sayesinde güçlenmiştir. Bu katkılar arasında, kullanılmayan fonların ekonomiye kazandırılması, kayıt dışı ekonominin azaltılması, reel sektörün finansmanı, istihdamın artırılması, sektördeki rekabetin desteklenmesi, yabancı sermaye akışının teşvik edilmesi ve maliyetlerin düşürülmesi gibi faktörler bulunmaktadır (Kaya, 2010).

Katılım bankalarının son 10 yıllık toplam aktifleri ve sektör payları aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 1: Katılım Bankaları Aktifleri ve Sektör Payları

Yıl	Sektör Payı (Yüzde)	Aktifler (Milyon TL)
2023	%10,0	943. 711,0
2022	%10,89	602. 922,0
2021	%9,43	325. 307,0
2020	%8,65	232. 555,0
2019	%6,85	143. 639,0
2018	%6,08	106. 040,0
2017	%5,62	83. 408,0
2016	%5,8	73. 572,0
2015	%6,05	66. 319,0
2014	%6,29	60. 593,0
2013	%6,47	50. 895,0

Kaynak: TKBB (2023).

2.5. Türkiye'de Katılım Bankacılığı Sisteminin Başlıca Sorunları

Türkiye'de 1985 yılından itibaren faaliyetlerine başlayan katılım bankaları zaman içerisinde pek çok sorunla karşılaşmıştır. Katılım bankalarının hizmet vermeye başladığı ilk yıllardan günümüze değin yaşadığı temel sorun sağlam bir kanun alt yapısı olmamasından kaynaklanmaktadır (Ayrıçay vd., 2016).

Türkiye'de devlet yönetimi İslami finans anlayışının farklı bir sektör olduğu düşüncesinden uzaktır. Dolayısıyla İslami finans için farklı bir mevzuatın düzenlenmemesi söz konusudur. Türkiye'de var olan mevzuat içerisine yeni maddeler eklemek suretiyle İslami finans alanında düzenlemelere gidilmiştir. Bu durum İslami finans anlayışının konvansiyonel işleyişle bir tutulmasına yol açmıştır. Kanun ayrım yapmadığı için her iki sistemde de yer alan müşteriler işleyiş bakımından benzerlik

algısına sahiptir. Ancak katılım bankaları fon kullanma konusunda konvansiyonel bankalarla benzerlik gösterdiğinden, temelinde yer alan fon kullanma faaliyeti ilk etapta dikkat çekmemektedir. Katılım bankaları için bu durum bilinirlik sorununa yol açmaktadır (Tekiner, 2023).

Türkiye genelinde vatandaşların çoğunun katılım bankalarının işleyişini ve nasıl çalıştığını henüz bilmediği söylenebilir. Ayrıca katılım bankalarının toplumsal yapıya etkileri ve amaçları ile ekonomiye katkıları da vatandaşlar tarafından tam anlamıyla anlaşılamamaktadır. Katılım bankalarının yeterince reklam yapmaması, benzer biçimde çalışan kurumların az sayıda olması ve alternatiflerinin düşük olması sebebiyle bu alanda olumsuzluklar yaşanmaktadır. Ayrıca yapılan finansal işlemlerin kurumlar tarafından yeterli düzeyde desteklenmemesi bu işlemlerin faiz hassasiyeti bulunan kesimde tartışılmasına neden olmaktadır. Yaşanan tartışmalar faiz hassasiyeti bulunan kesimde olumsuz algılara yol açmaktadır (Özkan, 2012).

Türkiye'de tüm katılım bankalarının birleştiği merkezi bir fetva ya da dayanışma kurulunun bulunmaması sebebiyle vatandaşların birçoğu aynı konuda verilen farklı fetvalar nedeniyle yanılgılara düşmektedir. Ayrıca türkiye'de İslami usuller doğrultusunda finansal işlem yapan kredi değerlendirme kuruluşunun bulunmaması da bu durumu zorlaştırmaktadır. Kamu ve özel kredi araçları sunan bankaların kredi vermeye uygunlukları ve finansal sağlamlıkları bakımından İslami anlayışa uygunlukları konusunda birtakım aksaklıklara ve eksikliklere yol açtığı görülmektedir (Özen, 2019).

Günümüzde değil ekonomik alanda yaşanan krizler ve bankacılık sisteminin büyümesi ile daha komplike hale gelmesi sonucunda uluslararası finans sisteminde dış denetim önemli bir konuma yükselmiştir. Ancak dünya genelinde İslam hukuku prensipleriyle hareket eden bir dış denetim kurulu olmaması katılım bankacılığı alanının sorun yaşamasına neden olmaktadır. Katılım bankacılığı konvansiyonel bankacılık yapısına benzer olduğu ve ekonomik sistem içerisinde aynı kalıtsal şartlar altında olduğu için İslami bankacılık ürünlerinin çeşitliliğinin az olmasına etki etmektedir. Bu alanda çeşitliliğin az olması ise ürün ve sermaye yetersizliğine neden olmaktadır (Doğan, 2013).

Sermaye yetersizliği yaşanması durumunda konvansiyonel bankalar, merkez bankasından ya da diğer kuruluşlardan faizli kredi imkanına ulaşmaktadır. Böylece bankaların sermaye yetersizliği sorunu ortadan kalkmaktadır. Ancak katılım bankalarının faizle işlem yapmaması sebebiyle sermaye yetersizliği yaşamaları durumunda bu sorunun üstesinden kolaylıkla gelemediği görülmektedir (Pilatin, 2022).

Katılım bankalarının sorun yaşadığı alanlardan birisi de insan kaynaklarıdır. Nitekim İslami hassasiyete ve ekonomik işleyişe hakim bankacıların sayısı yeterli düzeyde değildir. Bu durum katılım bankalarının şube ve personel sayısında yetersiz kalmasına yol açmaktadır. Türkiye'de verilen İslami finans eğitimi lisans ve lisansüstü programlarda bulunmasına karşın yeterli sayıda değildir. Aynı zamanda İslami bankalar arasında ortak bir piyasa ve muhasebe standardının bulunmaması İslam'a özgü ortak muhasebe kayıtlarının olmamasına yol açarak başka bir sorun alanını ortaya çıkarmaktadır. Zira bu durum farklı kaynaklarla yapılan işlemlerin farklı kalemlere kaydedilmesine neden olmaktadır (Akçay, 2023).

Katılım bankacılığının bir diğer problemi personel kalitesi ile ilgilidir. İstihdam edilen personel sayısına çok hızlı bir artış yaşanmıştır. Bankaların son yıllarda hızlı bir şekilde şube sayılarını artırmış olmaları sebebiyle her seviyeden ve çok sayıda personel gereksinimi ortaya çıkmıştır. Katılım bankalarının hızlı büyüdükleri dönemlerde istihdam ettikleri personelin bilgi ve tecrübe noksanlığı operasyonel risklere ve itibar riskine yol açmaktadır (Tekiner, 2023).

Mevduat bankalarının faizi oranında yaşadığı değişimlere hızlı uyum göstermesi ve bankaların faiz indirimleri oluşturarak müşteri dostu hareket etmeleri, faiz hassasiyeti bulunan vatandaşlar tarafından istismar olarak nitelendirilmektedir. Dolayısıyla finansman kaynağına bakılmaksızın ev ya da araba gibi temel gereksinimler için benzer finansman yöntemleri önerilmesi durumunda vatandaşlar için yeni bir tartışma alanı ortaya çıkmaktadır. Yine bu sorunun altında yatan sebep katılım bankalarının sosyal muamele ve dine uygunluk düzeylerinin yeterince açıklanmamış olmasından kaynaklanmaktadır. Bunun yanı sıra mevcut kullanımda

olan ürünler ile ilgili netlik olmaması ve personel eğitiminin olmaması da alanda yer alan sorunlar arasında bulunmaktadır (Ghafori, 2022).

Bankacılık sektöründe istikrarsız piyasa koşulları, yapısal sorunlar, enflasyonda görülen dalgalı durum, ekonomik alanda yaşanan krizler, gelirdeki eşitsizlik, ekonomik krizler ve bütçe açıkları gibi etkenler katılım bankaları da dahil olmak üzere sektörün tamamını olumsuz yönde etkilemektedir. Ayrıca katılım bankaları faturasız hiçbir faaliyeti fonlayamadığı için kayıt dışı elde edilen gelirlerle ilgili sorunlarla karşılaşmaktadır (Güneşlik, 2018).

Katılım bankalarının karşı karşıya kaldığı bir diğer sorun da hem katılım bankaları hem de katılım bankaları ile yerli ve yabancı konvansiyonel bankalar arasında önemli bir rekabete neden olmasıdır. Katılım bankalarının konvansiyonel bankalardan farklılıklarını pekiştirecek yöntemler bulunmamaları en azından mevcut farklılıklarını belirgin şekilde korumaları durumunda kendilerini çok daha acımasız bir rekabet içinde bulacakları söylenebilir (Ghafori, 2022).

Katılım bankalarının kazan-kaybet prensibi sebebiyle mudaraba ve muşareke yöntemlerinin banka içerisine büyük paya sahip olması sistemin sağlıklı yürütülmesinde tercih edilmektedir. Buna karşın katılım bankalarındaki fonların çoğu murabaha yönteminde kullandırılmaktadır. Katılım bankalarında murabaha bazlı sermaye bankası kredileri, faiz getiren mevduat bazlı kredilere benzer niteliktedir. Nitekim katılım bankalarına murabahanın getir oranı belirlenirken kar payı/faiz oranını piyasa faiz oranı ile paralel belirlemeleri kendilerinin de faiz sahibi oldukları izlenimini yansıtmaktadır. Bu durumda da vatandaşlar arada fark olmadığı düşüncesiyle konvansiyonel bankalara yönelmektedir. Katılım bankaları bu durumu yaşanan paralelliği merkez bankası faiz belirlemesinin etkili olduğu piyasa zorluklarından kaynaklandığı sebebiyle açıklamaktadır (Özulucan ve Deran, 2009).

Türkiye genelinde katılım bankalarının uygulamasından murabaha yöntemi dışında üretim yardımı ya da bireysel finansman yardımı adı altında kullanıcılara hizmet sunulmaktadır. Murabaha yönteminde katılım bankasının müşterilerinin gereksinimi olan mal ya da hizmet önceden satın alınıp bunları kredili olarak satması

ve buradan bir maliyet kazancı elde etmesi söz konusudur. Katılım bankası alım satımı yapılabilecek mal ve haklar dışındaki tüm işlemlerde murabaha yöntemine izin vermemektedir (Şahan, 2015).

Katılım bankacılığı alanında yaşanan sorunlardan biri de asimetrik bilgidir. Toplumda İslami finans kuruluşlarıyla ilgili bilgi eksikliği yaşandığını gösteren bu durum, kurumsal meşruiyet konusunda fetva veren ilahiyat camiası dahil olmak üzere sistem hakkında net bilgi sahibi olunmadığını göstermektedir. Zira sistemin işleyişinden ve sonuçlarından habersiz olunması sebebiyle zaman zaman katılımcı bankacılık sisteminin uygulanmasına ilişkin olumsuz fetvalar verilmektedir (Alanlı, 2021).

2.6. Katılım Bankalarının Türkiye Ekonomisine Katkısı

1985 yılından itibaren Türkiye bankacılık sektöründe faaliyet gösteren katılım bankaları sektörün gelişimiyle paralel olarak ekonomi içerisinde gelişmiş ve kendine has özellikleriyle Türk ekonomisine farklı katkılar sunmuştur. Ekonomi sektöründe kendine yer bulan bu bankacılık tasarruf sahiplerinin tasarruflarının kullandırabilmesi amacıyla alternatif bir yöntem olmuştur. Bu durum atıl kalan fonların sanayi ve ticaret sektöründe kullanılmasını sağlamıştır (Arabacı, 2007).

Katılım bankaları tarafından uygulanan fon kullandırma yöntemleri Türk bankacılık sektöründe yer alan konvansiyonel bankalar için örnek olmuştur. Katılım bankacılığının ortaya çıkış nedenleri arasında yer alan ve ekonomik sebepler içerisinde sınıflandırılan Arap dünyasının petrolden aldığı kazancın değerlendirilmesi fikri, Türk ekonomisi ve diğer Arap ülkelerinin ekonomik ilişkilerinde yakınlaşmaya yol açarak Türkiye'nin bu ülkelerle yapmış olduğu ticaret hacminde artışı sağlamıştır. Katılım bankaları son yıllarda serbest piyasa ekonomisi içerisinde önemli görevler üstlenmiştir (Akbaş vd., 2012).

Katılım bankaları farklı sebeplerle ekonomik sistem dışında kalan atıl durumdaki tasarruf ya da yastık altı olarak nitelendirilen kaynakların sektöre kazandırılmasında aracı bir işlev sürdürmektedir. Özellikle dini inançlar sebebiyle sistem dışında kalan tasarrufların faizsiz bankacılık ilkeleri doğrultusunda faaliyet

göstermeleri neticesinde sisteme dahile hale gelmesi, katılım bankaları tarafından sağlanmıştır. Tasarrufların yatırıma dönüşmesi ülke ekonomilerinin gelişimini doğrudan etkilemektedir. Gelişmekte olan ülkeler arasında yer alan Türkiye için tasarruf oranlarının düşüklüğü oldukça önemli bir sorundur. Ülke genelinde Müslüman kesimin çoğunlukta bulunması sebebiyle konvansiyonel bankalara mevduat yatırmayan ciddi bir nüfusun olduğu göz önünde bulundurulduğunda katılım bankalarının bu tasarrufların bir kısmını ekonomiye kazandırmada başarılı olduğu söylenebilir (Ayrıçay vd., 2016).

Katılım bankaları çalışma yöntemlerinin bir gereği olarak fon kullanırken gerçek ekonomik faaliyetleri finanse etmektedir. Daha açık bir ifadeyle kredinin kredi kullanan işletme yerine mal tedarik eden satıcılara ödenmesi sebebiyle veriliş amacı dışında riskli, verimsiz ve kayıt dışı işlerde kullanım engellenmektedir. Türkiye ekonomisine en önemli sorunlardan biri olan kayıt dışı ekonomi ve kayıt dışı ekonomiden kaynaklanan vergi kaybı katılım bankaları sayesinde sınırlandırılmıştır. Katılım bankalarında gerçekleştirilen işlemlerin tamamı gerçek alım satımları içerdiği için kayıtlı ekonomiye önemli bir katkı sunulmaktadır (Topdağ, 2018).

Katılım bankalarının işlemlerinin gerçek ticarete dayanması ve faturasız işlem yapılmaması sebebiyle Türkiye'nin kayıt dışı ekonomiyle mücadelesinde önemli bir işlev üstlendiği söylenebilir. Katılım bankalarının yaygınlaşması ve sağladıkları finansman tutarının artması sonucunda kayıt dışı ekonominin küçülmesi mümkündür. Ayrıca katılım bankalarından kullanılan fon oranında yaşanacak artış, kredi talep edenlerin bu kurumların prensiplerine uygun hareket etmek zorunda kalmaları sebebiyle fatura size ya da kayıt dışı işlem yapamayacakları söylenebilir. Böylece devlet katılım bankalarının işlemleri sonucunda daha fazla vergi geliri elde etmiş olacaktır (Okan, 2021).

İstikrarlı bir büyümenin altında finans sektöründeki dengeli yapının yanı sıra reel sektörün üretime hizmet alanında gösterdiği performans da etkilidir. Reel sektörün üretme hizmet alanındaki başarılı tutumu ülke ekonomisinin büyümesinde rolü oynamaktadır. Ülkeler ekonomilerinin hızlı ve sağlıklı bir biçimde büyümesi amacıyla elindeki kaynakları en uygun ve en verimli şekilde kullanmalıdır. Bu kullanımın

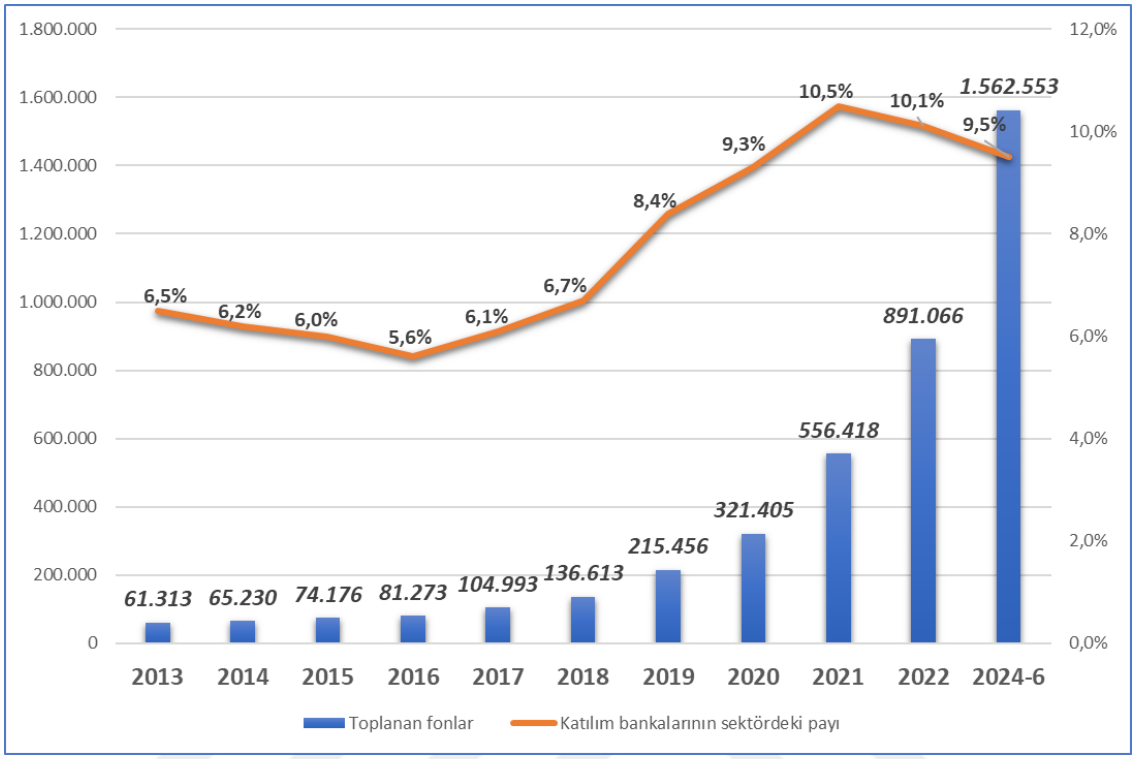
sağlanması için reel sektörün desteklenmesi gerekmektedir. Dolayısıyla katılım bankalarının uygulamalarının tamamen reel sektörün ihtiyaçlarına yönelik olması sebebiyle topladıkları fonların büyük bir kısmının reel sektöre aktarılması söz konusudur (Kahraman, 2020).

Katılım bankalarının reel sektöre sağladığı katkılar neticesinde yeni yatırımların desteklenmesini ve istihdamı artıracağı söylenebilir. Ülke genelinde istihdam alanının gelişmesi için kullandırdıkları fonları ile direkt ya da dolaylı imkanlar sağlamak üzere katılım bankaları istihdamı arttırıcı katkılar sunmaktadır (Yılmaz, 2010).

Katılım bankaları kendine has yöntemleri ve farklı yapılarıyla Türk bankacılık sisteminde önemli bir rekabet unsuru olmuştur. Fonların toplanması ve fonların kullandırılması sürecinde alternatif sunmaları sebebiyle rekabet ortamı canlanmıştır. Ayrıca kâr zarar ortaklığını kapsayan katılım havuzları yatırımcı ve tasarruf sahipleri için bir alternatif niteliği taşımaktadır (İbcioğlu, 2009).

Katılım bankaları sabit getiri vaadi ile fon toplamadıkları için ellerindeki kaynakları çok daha esnek biçimlerde piyasaya kaynak olarak sunma imkanına sahiptir. Ekonomide yaşanan geçiş ve sorunlu dönemlerde bu özellikleri sayesinde daha ucuza finansman sağlayabilen katılım bankaları ucuz büyüme ve gelişmenin daha hızlı gerçekleşmesine katkı sunmaktadır. Söz konusu vaat olmadan gerçekleştirilen fon toplama yöntemleri ve gerçek ticari işlemlere kaynak sağlayan fon kullandırma yöntemleri konvansiyonel bankalara nazaran cari faiz oranlarından bağımsız etmelerini sağlayarak bu oranları aşağı çeken bir etkiye sahiptir (Sümer ve Onan , 2015).

Grafik 1: Katılım Bankalarının Toplanan Fonlarının Gelişimi (Milyon TL)

Kaynak: TKBB 2024.

Grafik 2: Bankacılık Gruplarının Sektör İçerisindeki Payı

	Katılım Bankaları	Mevduat Bankaları	Kalkınma ve Yatırım Bankaları
	Haziran 2024		
Aktifler	8,1%	86,0%	6,0%
Toplanan Fonlar	9,5%	90,5%	0,0%
Kullandırılan Fonlar	8,2%	84,9%	6,8%
Özkaynaklar	7,0%	84,2%	8,8%
Şube Sayısı	13,6%	85,8%	0,7%
Personel Sayısı	9,9%	87,1%	3,0%
ATM Sayısı	5,1%	94,9%	0,0%

Kaynak: TKBB 2024.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: DÜNYADA SEÇİLMİŞ ÜLKELERDEKİ KATILIM BANKALARI ÖRNEKLERİ

3.1. Avrupa Ülkeleri

3.1.1. İngiltere

İngiltere hükümeti katılım banka piyasasında gereksinime dair bazı ürünlere önem vermektedir. Bu alana yönelik kullanılan ürünlerin yasallaştırılması amacıyla İslami Finans Görev Gücü isimli bir birim kurulmuştur. İngiltere hükümeti 25 yasa ile bu birimde düzenleyici ve geliştirici hizmetler sunmaktadır. Ülke genelinde katılım bankalarının düzenleyici kurumu kabul edilen İngiltere Merkez Bankası ve Finansal Hizmetler Kurumu özellikle katılım bankacılığı alanında gelişime destek sunmaktadır. İngiliz Merkez Bankası ve diğer kurumların asıl amacı azınlık olmasına karşın katılımcı bankacılık hassasiyeti bulunan müşterilere hizmet vererek bu alanda etkinliği sağlamaktır. Günümüzde İngiltere'de 3 tanesi yerli, 13 tanesi İslam ülkelerinden toplamda 16 katılım bankası bulunmaktadır (Alkış, 2018).

Dünya piyasasında katılım bankacılığının en önemli merkezi kabul edilen İngiltere bir finans merkezi özelliği taşımaktadır. Doğuda bulunan geleneksel bankalar İngiltere'nin Londra kentinde katılım bankacılığı olarak hizmete devam etmektedir. İngiltere İslami finans ürünlerine ayrı bir mevzuat ile düzenlememekte, geleneksel finans araçlarını düzenleyen önceden mevcut mevzuat ve düzenlemeleri İslami finans alanında da yaygın olarak kullanılan yapılara hitap edecek şekilde uyarlamıştır. İngiltere'nin ilk katılım bankacılığı kurumu Islamic Bank of Britain 2014 yılında kurulmuş ve faizsiz bankacılık alanında hizmet vermeye başlamıştır (Canbaz ve Erbaş, 2021).

Tablo 2: İngiltere'deki İslami Bankalar

Banka Adı	Banka Ülkesi	Kuruluş Tarihi
Standard Chartered Bank	Birleşik Krallık	1953
Malayan Banking Berhad	Malezya	1962
Gulf International Bank BSC	Bahreyn	1975
Mashregbank psc	Bahreyn	1978
BLOM BANK France	Lübnan	1983
ABC International Bank PLC	Libya	1990
First Abu Dhabi Bank P.J.S.C.	Birleşik Arap Emirlikleri	1993
Samba Financial Group	Suudi Arabistan	1993
United National Bank Limited	Pakistan	2001
Al Rayan Bank Plc	Katar	2002
QIN (UK) Plc	Katar	2003
Bank of London and Middle East	Birleşik Krallık	2006
Arab Banking Corporation BSC	Libya	2007
Gatehouse Bank Plc	Birleşik Krallık	2007
Arab National Bank	Suudi Arabistan	2009
ADIB (UK) Ltd	Birleşik Arap Emirlikleri	2010

3.1.2. Fransa

Fransa'da katılım bankacılık terimleri 2000 yılı itibariyle gündeme gelmiştir. Fransa'da finansal boyutta gelişmeyi destekleyen İslami Finans Komisyonu 2007 yılında kurulmuştur. Ekonomi bakanı tarafından ekonomi finans adlı seminerde yapılan konuşmada katılım bankalarının pazar payının Paris'te daha fazla arttırılması gerektiği ve krizlerin önlenmesi adına bunun gerekliliği vurgulanmıştır. Yapılan konuşmanın ardından özellikle katılım bankacılığı adına bazı yasal düzenlemeler gerçekleştirilmiştir. Fransa'da Cezayir, Tunus ve Fas gibi İslam ülkelerinden gelen Müslümanların çoğunlukta bulunması sebebiyle katılım bankacılığının gerekliliği ileri sürülmüştür. Ayrıca Fransa'da nüfusun çoğunluğunun Kuzey Afrika'dan olması sebebiyle bu alana yönelmek istenmiştir (Özulucan ve Deran, 2009).

Özellikle son yıllarda bankalar üzerinde denetleyici ve düzenleyici etkisi bulunan İslami finansın ülkede gelişmesine teşvik etmek amacıyla adımlar atılmıştır. Fransa'da katılım bankacılığına yönelik ilk girişim 2018 yılında vergi ve yasal düzenlemeleri gerçekleştirerek başlamıştır. Nasıl makamları yakın zamanda İslami finansmanın en önemlilerinden olan mudaraba ve müşaraka ile ilgili kılavuzlar yayınlamıştır (Nakiboğlu ve Levent , 2018).

3.1.3. Almanya

Almanya, 1960 yılı itibariyle Türk işçilerin göçüne müsaade etmiş ve bu durum Almanya'daki Müslüman nüfus sayısının giderek artmasına yol açmıştır. 2015 yılında Almanya federal istatistik ofisi verileri doğrultusunda en yüksek göç oranı elde edildiği görülmektedir. Göç eden 1.1 milyon nüfusun çoğunluğu Müslümandır. İstatistik verilere göre Almanya'da Müslümanların sayısı 4.7 milyona ulaşmıştır. Buna karşın uzun yıllar Almanya'da katılım bankaları gündeme gelmemiştir. Katılım bankaları Almanya'da 1990 yılının sonlarına doğru kendine yer açmayı başarmıştır. Ülke genelinde katı bunun bankacılığının dönüm noktası 2.006 yılında Frankfurt'ta kurulan İslami bankacılık ve finans enstitüsü olmuştur (Akçay, 2023).

İlk İslami banka konularının konuşulmasının ardından 2015 yılına değin bu alanda herhangi bir kuruluş yer almamıştır. 2015 yılı itibariyle türkiye'de kurulan Kuveyt Türk Katılım Bankası ilk işlemlerine başlamış ve Almanya'da KT Bank adıyla ilk İslami banka olma özelliğini elde etmiştir (Teker vd., 2011).

2018 yılında Albaraka Türk Katılım Bankası, Almanya'da klasik bankacılık hizmetinden ziyade dijital bankacılık hizmetleri vermeye başlamıştır. Almanya'da dijital olarak katılım bankacılığı hizmetleri günümüzde de Albaraka Türk Katılım Bankası ile sürdürülmektedir (Özsoy vd., 2013).

Almanya'da Bankalar Düzenleme ve Denetleme Kurumu tarafından Alman denetleme yasasına tabii bir kredi kurumu olarak yetkilendirilen KT Bank, İslam kanunu ilkeler ve iyi yönetim ilkeleriyle uyumlu eksiksiz finansal ürünler ve hizmetler sunmayı hedeflemiştir. Dolayısıyla Almanya'da katılım bankacılığı ile ilgili gelişmeler hâlen sürdürülmektedir. Avrupa'nın en büyük ekonomisine sahip olan

Almanya aynı zamanda en fazla Müslüman nüfusa da sahiptir. Bu durum Almanya'nın katılım bankacılığı gibi finansal kuruluşlarda gelişmesi ile diğer ülkelerle olan ticari ilişkilerinin güçlendirilmesine katkı sağlamaktadır (Tekiner, 2023).

3.1.4. İtalya

Avrupa ülkeleri arasında İtalya katılım bankacılığı pazarında en hızlı büyüyen ülkelerden biridir. İtalya hükümeti, katılım bankacılığının gelişmesi ve yayılması için çeşitli girişimlerde bulunmuştur. Ülkedeki bankacılık birliği, sükuk ile ilgili çalışmalar yürütmekte ve bu alandaki faaliyetlerini sürdürmektedir. Ayrıca İtalyan şirketlerinin yurtdışında büyümesini ve tanıtımını desteklemek amacıyla, İslami prensiplere uygun bir fon olan *"Akdeniz Ortaklık Fonu"* üzerinde çalışmalar devam etmektedir. İtalya'da, genel olarak İslami sigorta alanında da bazı kurumlarla çeşitli işbirlikleri ve çalışmalar yapılmaktadır (Ustaoğlu, 2014).

İtalya'daki katılım bankaları, bireysel müşterilere yönelik ürünler sunmaktadır. Bu ürünler arasında konut finansmanı, araç kredileri, ticari krediler ve tasarruf hesapları yer almaktadır. Katılım bankaları, ürünleri geleneksel faizli bankaların sunduğu kredilere benzer şekilde sunmakta, müşteriye faiz ödemek yerine kar-zarar paylaşımı modeline dayalı bir sistem önerilmektedir. Zira konut finansmanında, banka müşteriye bir gayrimenkulü alması için finansman sağlayarak finansman, müşterinin sahip olduğu malın bir kısmını satın alarak gerçekleşir. Banka, malı satmak ve kar paylaşımına dayalı gelir elde etmek yerine, mülkün gerçek değerine odaklanarak faize dayalı olmayan bir ödeme planı oluşturur (Ramic, 2012).

3.1.5. İrlanda

İrlanda hükümeti İslami finansın gelişimine katkıda bulunmuş ve bu alandaki ilerlemeyi açıkça desteklemiştir. Ülkede, finansal düzenleyici otoriteler, şeriat esaslarına uygun yatırım fonlarının oluşturulması ve geliştirilmesi amacıyla özel bir ekip kurmuştur. Ayrıca, ülke genelinde özellikle Müslümanlara yönelik murabaha, finansal kiralama ve İslami sigorta gibi ürünler üzerinde çalışmalar devam etmektedir (Özsoy vd., 2013).

İrlanda, finansal sektör açısından önemli bir merkez olmasına rağmen, katılım bankacılığı (İslami bankacılık) konusunda henüz sınırlı bir gelişim göstermiştir. Ülkede İslami finans ürünleri ve hizmetleri sunan bazı finansal kuruluşlar bulunsa da, bu alandaki kurum sayısı oldukça azdır. İrlanda'nın genel finansal altyapısı, Avrupa Birliği regülasyonlarına tabidir; fakat katılım bankacılığı için özel bir yasal düzenleme bulunmamaktadır. İrlanda'da faaliyet gösteren bazı büyük uluslararası bankalar, yerel yasalarla uyumlu şekilde İslami finans ürünleri sunmak için esneklik sağlayarak bu alanda hizmet sunmaktadır (Honohan, 2010).

İrlanda'da katılım bankacılığı konusunda eğitim veren kurumlar ve seminerler de giderek artmaktadır, bu da sektöre olan ilgiyi artırmakta ve İslami finansın gelişimine katkı sağlamaktadır. İrlanda'nın finansal altyapısının ve uluslararası finansal bağlarının güçlenmesiyle, katılım bankacılığı alanında daha fazla fırsat ortaya çıkabilir. Özetle, İrlanda, İslami finans ve katılım bankacılığı için gelişmekte olan bir pazar olmakla birlikte, gelecekteki büyüme potansiyeli oldukça yüksek bir ülkedir (Özen, 2019).

3.1.6. Lüksemburg

Lüksemburg ise Avrupa’nın finansal anlamda en büyük finansal piyasa alanlarından birine sahiptir. Coğrafi konumu itibariyle Lüksemburg’dan Avrupa’daki müşterilere ulaşma kolaylığı bulunmaktadır. Günümüzde Lüksemburg petrol piyasasının ve gelişmekte olan ülkelerden gelen yabancı yatırımlarının dışında İslami fonu da ülkeye çekmek için gerekli teşviki ve desteği sağlamaktadır (Ghafori, 2022).

Lüksemburg'da ilk olarak 1982 yılında İslami sigorta modeli işleten bir aile şirketi kurulmasına yönelik izin verilmiştir. Ülke genelinde Müslüman nüfusun az olması bu ürünlerin geliştirilmesindeki asıl amacın sınır ötesine yönelik olduğunu göstermektedir. 2004 yılı itibariyle sükuk ürünü Lüksemburg’da kullanılmaya başlamıştır. Lüksemburg merkez bankası, İslami finansal hizmetler kurulu isimli kuruluşa üye olan ilk Avrupa bankasıdır. Bu durum Lüksemburg’un katılım bankacılığının gelişmesi alanında en katkılı Avrupa ülkelerinden biri olduğunu göstermektedir ((Hussain ve Shahzad, 2014).

3.1.7. Bosna Hersek

Bosna Hersek'te katılım bankacılığı ile ilgili ilk girişimler 1990 yılı itibariyle başlamıştır. Ancak bu yıllarda Saraybosna da kurulmaya çalışılan ilk banka girişimi başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Bunun nedeni bankanın faiz prensiplerine göre hareket etmesinden kaynaklanmaktadır. Ardından 1996 yılında ikinci bir katılım bankacılığı girişimi olmuş fakat Saraybosna'da kurulan bankanın faiz hassasiyetine uygun olarak yönetilmesine karşın ilerleyen zamanlarda yeteri kadar sermaye bulamaması sebebiyle kapanma sürecine girmesi kaçınılmaz olmuştur (Dinç, 2016).

Ülke genelinde tek İslami banka olma özelliği taşıyan Bosna Bank 2000 yılında kurulmuştur. Günümüzde halen Bosna Bank tek İslami banka olma özelliğini sürdürmektedir. Bosna Hersek'te nüfusun %40'ı Müslüman olmasına karşın İslami bankaların sayısı oldukça azdır. İslami bankacılık ile ilgili hükümete çıkarılan her yasa teklifi mecliste çoğunlukla reddedilmektedir. Dolayısıyla Bosna Hersek'te uzun yıllardır tek İslami banka ile faiz hassasiyeti olan kesime hizmet sunulmaktadır (Doğan vd., 2017).

Bosna-Hersek katılım bankacılığının gelişmesi için bazı düzenlemeler yapmış olsa da, hâlâ belirli yasal ve düzenleyici zorluklarla karşı karşıyadır. Bosna-Hersek'teki katılım bankacılığı, genellikle ülkedeki genel bankacılık yasaları çerçevesinde faaliyet göstermektedir. Ülkede İslami finans ürünlerinin yasal altyapısını daha fazla güçlendirmek için bazı adımlar atmaktadır. İslami finansın önündeki en büyük engellerden biri olan vergi düzenlemeleri ile ilgili bazı düzenlemeler yapılmıştır. Katılım bankacılık ürünlerinin İslami esaslara uygun olarak yapılandırılması, aynı zamanda vergi yasalarıyla uyumluluğun sağlanması konusunda bazı zorluklar oluşturabilir. Bu bağlamda Bosna-Hersek'teki katılım bankaları, hem yerel yasal düzenlemelere uyum sağlamak hem de İslami finans ilkelerine uygunluk açısından dikkatli bir denetim ve düzenleme sürecine tabidir (Kozarevıc vd., 2014).

3.1.8. İsviçre

İsviçre'de 2006 yılı itibariyle İsviçre Federal Banka Komisyonu tarafından katılım bankacılığına yönelik lisans verilmeye başlanmıştır. Bu durum ülkede ilk İslami bankaların temelinin atılmasını sağlamıştır. Ülke genelinde yerel ve küresel olmak üzere İslami bankaların 7 milyar ABD doları civarında varlıkları bulunmaktadır. Özellikle son yıllarda eğitim alanında İslami bankacılık ile ilgili programlar sürdürülmektedir. Cenevre isimli işletme okulunda İslami finans dalında bir master programı başlatılarak bu alanda gelişmeler sürdürülmektedir (Kalaycı, 2013).

İsviçre'de ilk katılım bankası Faisal Private isimli kuruluştur. Günümüzde İsviçre'de iki İslami yatırım bankası faaliyet göstermektedir.

3.2. Amerika Birleşik Devletleri

ABD'de katılım bankacılığının gelişmesi yakın tarihlerde başlamıştır. 1980 yılı itibariyle ABD'nin batı kıyılarında iki kurumun açılması katılım bankacılığı anlayışının ülkede yer edinmesine katkı sağlamıştır. Ancak bu tarihten itibaren Müslüman nüfusun ülkede artması katılım bankacılığının hızla gelişme göstermesine yol açmıştır. ABD'de ilk yayılma aşamasında batı kıyılarında başlayan katılım bankacılığı genellikle konut kredileri üzerinden ilerlemiştir (Samırkaş vd., 2014).

ABD'de özel olarak katılım bankacılık sistemine hitap eden yasalar uygulamaya konmamıştır. Diğer bir ifadeyle faizli bankaların tabi oldukları yükümlülükler katılım bankacılığı alanında faaliyet gösteren kuruluşlarda da geçerlidir. ABD bankacılığında yasal düzenlemelerden sorumlu denetleme bürosu bulunmaktadır (Pehlivan, 2016).

1987 yılında Kaliforniya eyaletinde kurulan Amerikan Finance House, İslami esaslara dayalı olarak faaliyet gösteren ilk banka olmuştur. Bu bankada, finansal kiralama modeli veya ortaklık yöntemleriyle araç ve konut gibi ihtiyaçlar için finansman sağlanmıştır. 2005 yılında ise University Islamic Financial adıyla yeni bir kuruluş, Müslüman topluma araç kredisi, mevduat ve konut kredisi gibi finansal hizmetler sunmaya başlamıştır. Bunun ardından, Amerika'nın çeşitli bölgelerinde

katılım bankacılığına dair yeni kuruluşlar faaliyete geçmiş ve tüm kıtada, Müslümanlar ve faiz hassasiyeti taşıyan bireylere murabaha, mevduat ve ticari krediler gibi ürünlerle bankacılık hizmetleri sunulmaya başlanmıştır (Teker vd., 2011).

Günümüzde ABD'de 25 adet civarında katılım bankası faaliyet göstermektedir. Bu bankalardan hacim bazında en yüksek hacme sahip olanlar aşağıdaki gibi sıralanabilir (Tekiner, 2023);

- LARIBA: Diğer adıyla Amerikan İslami Finans Evi, Amerika'daki en tanınmış İslami bankalardan biridir. Bankanın kurucusu ve yönetimi, Müslümanlardan oluşmaktadır. Bu nedenle, güvenilirlik açısından Müslüman toplumu tarafından daha fazla tercih edilmektedir. Banka, sunduğu tüm hizmetleri İslami prensiplere uygun bir şekilde yürütmektedir.

- University Bank: ABD'nin en büyük 8. eyaleti olan Michigan'da faaliyet göstermektedir. Bankanın kurucusu ve yönetim kurulu, Amerikalılardan oluşmaktadır. Ancak banka, müşterilerine sunduğu tüm ürün ve hizmetlerde İslami kurallara dikkat etmektedir.

- Harvard Islamic Finance Program: Harvard Üniversitesi tarafından kurulmuş olan bir İslami finans programıdır.

- Guidance Financial Group: Yarım yüzyıldan uzun süredir bankacılık ve finans sektöründe hizmet veren bu kuruluş, faaliyetlerinde İslami esasları gözetmektedir.

- Samba: Birçok ülkede, Amerika da dahil olmak üzere, İslami ilkelere dayalı bankacılık hizmeti sunan bir kuruluştur.

Özetle, ABD'de Müslüman nüfus açısından önemli bir potansiyele sahiptir. Dolayısıyla faizsiz finansman ve faizsiz bankacılık için yeni gelişmeye başlayan bir ülke konumunda yer almaktadır. Katılım bankacılığı şartlarına uygun olarak ülkede 1980 yılından itibaren risk sermayesi adıyla finansal hizmetler sürdürülmektedir.

Ayrıca 1990 yılı itibariyle ABD'deki Müslüman nüfusun büyümesine paralel olarak pazar büyüklüğü önemli ölçüde büyüme göstermiştir (Ghafori, 2022).

3.3. Suudi Arabistan

Suudi Arabistan şeriat hükümleri ile yönetilmektedir. Şeriat hükümleri doğrultusunda faiz hassasiyeti ülke genelinde üst sınırındadır. Diğer bir ifadeyle faiz işlemlerine izin verilmemektedir. Ülkede faiz işlemleri yaptığı tespit edilen bireyler mahkemeler tarafından yargılanarak cezaya çarptırılmaktadır. Dolayısıyla Suudi Arabistan'da özellikle katılım bankaları ile ilgili ciddi bir gelişme olduğu görülmektedir. Suudi Arabistan'da bankalar İslami usullere göre faaliyetlerini sürdürmektedir. Ülkede bankaların dünyadaki toplam İslami bankacılık alanındaki pazar payı %53 oranında seyretmektedir (Gönen ve Gökçen, 2017).

Suudi Arabistan'da bulunan ve katılım bankacılık sisteminin yayılmasında etkili olan bankalar aşağıdaki gibi sıralanabilir (Tekiner, 2023);

- Al Baraka
- Al Rajhi
- Dar Al Mal Al İslami Group

Suudi Arabistan'da bulunan bankalardan özellikle Al Baraka bankası dünyada çok fazla ülkede faaliyet göstermekte olup İslami bankacılığın öncüleri arasındadır. Al Rajhi bankası ise dünyadaki en büyük İslami banka özelliği taşımaktadır (Canbaz ve Erbaş, 2021).

3.4. Kuveyt

Suudi Arabistan gibi Kuveyt de dünya genelinde katılım bankacılığının gelişmesinde etkili olan ülkeler arasındadır. Dünyada katılım bankacılığı alanında Kuveyt üçüncü sırada yer almaktadır. Türkiye'de Kuveyt Türk Katılım Bankası adıyla faaliyet gösteren en önemli kuruluş Kuveyt Finansal Kurumudur. Ülke genelinde Ahli

United, Boubyan, Kuwait International Bank gibi bankalarda önemli faaliyetlerde bulunmaktadır (Topdağ, 2018).

Kuveyt ve diğer Körfez ülkelerinde çıkarılan Ticaret Kanunu ile faizle ilgili bir takım sınırlamalar yapılmıştır. Birleşik Arap Emirlikleri ticaret Kanunu'nda ticari borç dışında faiz alınması durumunda suç olduğu kabul edilmiştir. Ticari borçlar için belirlenmiş bir oranda faiz alınabilmekte ve yine fazla suç olarak sayılmaktadır. Benzer şekilde Kuveyt'te 1980 yılında yapılan anayasal değişiklik ile yalnızca ticari işlemler için faizin kullanılabileceği ve bunun dışında faizin tamamen yasa dışı sayıldığı belirtilmiştir. Kuveyt'in Körfez bölgesine faizsiz bankacılık sisteminin en çok geliştiği yer olmasında 1991 Körfez Savaşı'ndan önce 1987 yılında kurulup faaliyete başlayan Kuwait Finance House 'nın kurulması etkili olmuştur. Zira bu banka dünyanın en büyük faizsiz finans kuruluşudur (Ustaoğlu, 2014).

3.5. Birleşik Arap Emirlikleri

Birleşik Arap Emirlikleri, Arap Körfezi ve Asya bölgesinde en hızlı büyüyen ekonomilerden birine sahiptir. Dolayısıyla hükümet yabancı yatırımcıları ülkeye çekmek amacıyla petrol dışında ekonomik sektörleri geliştirmeyi de hedeflemektedir. Birleşik Arap Emirlikleri modern İslami finansın şeriat işlem yasalarına uygun finansal uygulamaların geliştirilmesine lider bir güç kabul edilmektedir (Eskici, 2007).

Birleşik Arap Emirlikleri, dünya genelinde katılım bankacılığının kurulmasına öncülük eden önemli ülkeler arasında yer almaktadır. 1975 yılında dünyanın ilk İslami bankası olan Dubai İslami Bankası Birleşik Arap Emirlikleri'nde kurulmuştur. Ülkenin ekonomisi, bölgesinde en hızlı büyüyen ekonomi olarak tanınmaktadır. Özellikle petrol fiyatlarının artışı, Birleşik Arap Emirlikleri ekonomisinin gelişiminde doğrudan etkili olmuştur. Birleşik Arap Emirlikleri'nde şu anda 6 katılım bankası faaliyet göstermektedir. Bu bankalar arasında, Abu Dabi İslam Bankası ve Dubai İslami Bankası, ülkedeki katılım bankacılığı pazarının %63'ünü oluşturmaktadır (Nur, 2016).

3.6. Malezya

Malezya katılım bankacılığı alanında oldukça önemli bir konumdadır. Malezya'da katılım bankacılığı pazar payı %20 oranında seyretmektedir. Bu oran dünya genelinde ise %12 oranında bir alana sahiptir. Malezya'daki katılım bankacılığı oranının bu kadar yüksek olmasının temel nedeni, devletin ve bankacılıkla ilişkili pek çok kuruluşun aktif bir şekilde katılım bankacılığının ya da faizsiz bankacılığın gelişimine güçlü bir altyapı sağlamış olmalarıdır. Özellikle, yalnızca İslami bankalara ait yatırım araçları olan sükuk gibi finansal ürünlerde öncülük edilmektedir. 2012 yılında, 130 milyar dolarlık sükuk ihraç ile Malezya bu alanda dünya birincisi olmuştur (Canbaz ve Erbaş, 2021).

Malezya laik bir sistemle yönetilmekte ve katılım bankacılığı da tıpkı Türkiye gibi diğer konvansiyonel bankaların yanında yer almaktadır. Malezya, katılım bankacılığı piyasasında dünyanın en gelişmiş ülkesi olarak lider konuma sahiptir. 2020 yılı itibariyle ülke genelinde 16 tam teşekküllü İslami banka ve 12 İslami pencere modeli uygulayan banka faaliyet yürütmektedir (Tekiner, 2023).

Malezya, katılım bankacılığında dünya çapında lider konumda olup, gelişmiş finansal altyapısı, güçlü yasal düzenlemeleri ve devlet desteği ile İslami finansın merkezi haline gelmiştir. Ülke, yerel ve küresel pazarlarda önemli bir aktör olarak, katılım bankacılığı alanında pek çok yeniliğe öncülük etmektedir. Hem bireysel hem de kurumsal müşterilere sunduğu çeşitli faizsiz finansal ürünler ile Malezya, katılım bankacılığı konusunda küresel düzeydeki en önemli örneklerden biridir (Aslan ve Sönmez, 2018).

3.7. Mısır

Mısır'da bankacılık faaliyetleri, Büyük İskender'in ülkeyi fethedip İskenderiye şehrini kurmasıyla başlamış, burada bulunan Yunanlı bankacılar aracılığıyla gelişmiştir. Ülke genelinde ilk katılım bankacılığı Mit-Ghamr isimli finans kuruluşu ile başlamıştır. Mısır'da katılım bankacılığının gelişmesi oldukça uzun bir zamana

yayılmıştır. Bu durum diğer ülkelere oranla Mısır'da katılım bankacılığının gelişiminin geride kalmasına yol açmıştır (Kahraman, 2020).

Mısır'da katılım bankalarında bulunan mevduatlar toplam bankalardaki mevduatların %8'ini kapsamaktadır. Günümüzde ülkede katılım bankacılığı alanında 14 banka faaliyet yürütmektedir. Mısır ekonomisinde faizsiz bankacılık sistemiyle konvansiyonel yani faizli bankacılık sistemi aynı anda kullanılmaktadır (Okan, 2021).

3.8. Bahreyn

Basra Körfezi'nde bulunan bir ada ülkesi olan Bahreyn'in nüfusun %70'i Müslüman kesimden oluşmaktadır. Bahreyn'in krallığında İslam dininin ülkenin resmi dini olması sebebiyle anayasa bu doğrultuda düzenlenmiştir. Bahreyn ekonomisinde en önemli payı sağlayan ikinci sektör hizmet sektörüdür. Bankacılık sistemi katılım ve geleneksel bankacılık uygulamalarından oluşmaktadır. Katılım bankacılığı endüstrisinin gelişiminde aktif olarak yer alan Bahreyn'de Merkez Bankası katılım bankacılığı ve katılım sigortasının belirli kavramları ve gereksinimleri için özel hazırlanan ayrı bir düzenleyici çerçeve yayınlamıştır (Ghafori, 2022).

İslam Konferansı Örgütü 1978 yılında Bahreyn'i katılım bankacılığı ve finansmanın gelişmesi için doğal bir yer olarak tanımlamıştır. Akabinde Bahreyn'de ilk katılım bankası kurulmuştur. Bahreyn İslam Bankası başarılı bir şekilde sektöre giriş yapmıştır. Ayrıca bu banka katılım bankacılığı ile ilgili geleneksel bankalara öncülük etmiştir (Ullah, 2014).

Bahreyn Para Ajansı tarafından katılım bankacılığı uygulamalarının başarısının arttırılması üzerine çalışmalar sürdürülmüştür. Ajans İslam hukuku gerekliliklerini karşılayan farklı düzenlemeler oluşturmuş ve katılım bankacılığı ile katılım finansı ürünlerini tercih eden müşterilere kaliteli hizmetler sunulması hedefiyle teorik ve uygulamalı bir eğitim veren Bahreyn Bankacılık Finans Enstitüsü-İslami Finans Merkezi isimli kurumu kurmuştur. Bahreyn'deki İslami kurumlar ile beraber 2006 yılında vakıf fonu oluşturulmuş ve bu vakfın genel amacının katılım finansı alanında eğitim öğretim ve araştırma faaliyetleri aracılığıyla katılım finans sektörünün gelişmesine yardımcı olmak olduğu belirtilmiştir. 2011 yılı itibariyle Bahreyn'in

borsası katılım finans piyasasına işlem gören çözümler sunabilmek için Bait Al Bursa isimli bir platform hizmeti uygulamaya koymuştur (Sürücü, 2018).

Bahreyn'de Uluslararası İslami Finans Piyasası ve İslami Uluslararası Derecelendirme Ajansı ile İslami Bankalar ve Finansal Kurumlar Genel Konseyi çeşitli akredite uluslararası İslami kurullara ev sahibi yapmıştır (Ullah, 2014).

İslami Kalkınma Raporuna göre Bahreyn'in katılım finansın gelişimine katkı sağlamak amacıyla Orta Doğu ve Kuzey Afrika'da birinci küresel boyutta ise ikinci sırada bulunmaktadır. Günümüzde Bahreyn'de katılım bankacılığı sistemi 6 bireysel 13 kurumsal ve 9 İslami olmak üzere toplam 20 hizmet veren banka dan oluşmaktadır (Tacy, 2006).

3.9. İran

Katılım bankacılığı özellikle son on yılda Müslümanların çoğunlukta olduğu ülkelerde ciddi bir ivme göstermiştir. Bu bankacılık modelinde faize dayalı işlemlerden, belirsizliklerden ve spekülatif davranışlardan kaçınmaktadır. 1979 İslam Devrimi'nden bu yana İran'da katılım bankacılığı tam anlamıyla benimsenmiş ve geleneksel faize dayalı bankacılık ortadan kaldırılmıştır. 2021 yılı itibariyle İran'da devlet güdümlü bir model tarafından yönlendirilen bankacılık sektörü tam anlamıyla İslami bankacılığa uygun sürdürülmüştür (Kuware, 2022).

İran Merkez Bankası tamamen şeriata uygun bir bankacılık sistemini kurumsallaşmış ve İslami bankacılığı tekelci doğası sebebiyle daha çok yerleşik hale getirmiştir. Ancak ülke genelinde verimlilik ve yenilikçilik gibi zorluklar ile karşı karşıya kalması da kaçınılmaz olmuştur. İran bankaları bir tekel tutarken daha riskli borç verme uygulamaları sebebiyle verimlilik sorunları ve takipteki krediler ile baş etmek durumunda kalmıştır (Tacy, 2006).

İran bankaları kaynak toplama ve kaynak tahsisinin yanı sıra farklı işlemlerde gerçekleştirmektedir. Zira İran'da yüksek getirisi olan bir takım projelerin yüksek sermaye gerektirmesi nedeniyle bankaların kimi zaman kendi alt şirketleri yardımıyla piyasada fiziksel yatırım yaptığı görülmektedir. İran'a özgü bir takım koşullar

sebebiyle diğer ülkelerde sık görülmeyen bazı görevleri üstlenmek zorunda kalan merkez bankası yüksek enflasyonun denetlemek için piyasada nakit alışveriş aracı olan kâğıt para basımını kısıtlayarak küçük rakamlar ile para basmıştır (Güneşlik, 2018).

İran'a özgü faizsiz bankacılık sisteminde bankaların üstlendiği işlemlerden biri İslami kaynaklara dayanarak yeniden tanımlanarak uygulanırken diğer yandan modern bankacılık işlemleri sürdürülmektedir. Bu durum İran'da karma bankacılık sisteminin egemen olduğunu göstermektedir (Karamelikli ve Alizadeh, 2018).

3.10. Sudan

Güney Sudan'ın, Sudan'dan ayrılmasının akabinde kendi merkez bankasını kurarak geleneksel bankacılık faaliyetleri sürdürülmeye başlamıştır. Sudan'da ise bankacılık sisteminin İslami bankacılık ilkeleriyle yürütülmesine karar verilmiştir. Sudan finans sektörüne diğer ülkelerin olduğu kadar bankacılık sektörü de hakimdir. Ülke genelinde yüksek şeriat denetleme kurulu oluşturularak bankacılık işlemlerinin şeriat ilkelerine uymasını sağlamak amaçlanmıştır (Farhan, 2013).

Sudan'da kamu, özel, karma ve yabancı banka statüsünde olan 38 ticari banka faaliyet göstermektedir. Bu bankaların ülke geneline yayılan 924 şubesi bulunmaktadır. 2017 yılına ait Sudan merkez bankası verileri incelendiğinde, merkez bankası dışında faaliyet gösteren 37 banka, 778 banka şubesi ve 20 döviz bürosu bulunmaktadır (Elamin, 2021).

Sudan da geleneksel bankacılık faaliyetlerine izin verilmemekte yalnızca İslami bankacılık faaliyetleri sürmektedir. Bu durumda bankacılık faaliyetlerinde çok çeşitli ürün yelpazesi gerekliliği gündeme gelmiştir. Ülkede İslami finans ürünleri ağırlıklı olarak şeriatı uyumlu bankacılık uygulamalarına sahip ülkeler arasında en fazla çeşitlilik gösteren ülkelerden biri kabul edilmektedir. Bankacılık sisteminin önemli kurumlar arasında yer alan Mevduat Garanti Fonu Sudan'da 1996 yılında banka mevduatlarını İslami sigorta hizmet sunmak amacıyla oluşturulmuştur. Banka Mevduatı Güvenlik Fonu olarak adlandırılan bu fon İslami finans şartlarına uygun tekafül sözleşmesini temel almaktadır. Banka mevduatı güvenlik fonu tam teşekküllü İslami ticari bankaların ve yatırım bankalarının cari hesaplarını ve yatırım hesaplarını

içermektedir. Devlete ait, ortak girişim ya da Sudan'daki yabancı tüm bankalar mevduat güvenlik fonunun garanti hizmetinden faydalanabilmektedir (Vawda, Padia, ve Maroun, 2013).

Sudan'ın finans piyasasında bankaların rolü oldukça önemlidir. Ülkenin en önemli menkul kıymet borsası Hartum Menkul Kıymetler Borsası 1994 yılında kurulmuştur. Bu borsa ikincil piyasalarıyla Sudan'daki finansal piyasaların güçlenmesine önemli bir rol oynamıştır (Yurtseven, 2019).

3.11. Bangladeş

Bangladeş'in nüfusunun %90'ı Müslüman olması sebebiyle dünyanın en büyük üçüncü Müslüman ülkesidir. 1971 yılı itibariyle dünyada yeni bir ulus olarak ortaya çıkan Bangladeş bağımsızlığının ilanının ardından finansal kurumdan özellikle bankalar ile savaştan zarar gören ekonomisini yeniden inşasında başarılı bir süreç izlemiştir (Mohamed, 2023).

Bangladeş'te İslami finans ilk bankacılık sistemi olarak uygulanmıştır. Katılım bankacılığının küresel boyutta hızlı gelişim göstermesi Bangladeş'te sisteme olan güçlü kamu talebinin etkisiyle olağanüstü bir büyüme yaşanmasına yol açmıştır. 1974 yılında İslam kalkınma bankasının tüzüğü imzalanmış ve Bangladeş'te katılım bankacılığı faaliyetleri başlamıştır. Nitekim Bangladeş İslami Bankası Bangladeş'te katılım bankacılığı alanında faaliyet gösteren ilk bankadır (Nahar, 2021).

Bangladeş'te katılım bankacılığının büyümesi her geçen gün istikrarlı bir şekilde devam etmiştir. Geleneksel bankaların aksine günümüzde Bangladeş'te 56 bankadan 8 tane teşekküllü katılım bankası ve 9 geleneksel bankanın 19 İslami bankacılık şubesi İslami şeriat temelinde özel sektörde faaliyet göstermektedir (Beck vd., 2013).

Çoğu Müslüman ülkeden farklı olarak Bangladeş'te İslami ilkelere dayanan bankacılık içine girmek isteyen kurumlar için kurallar ve düzenlemeleri belirten bir İslami bankanın kurulmasından daha önce özel bir yasa çıkarılmıştır. Daha açık bir ifadeyle Bangladeş'teki İslami bankaların kontrol edilmesi yönlendirilmesi ve

denetlenmesi tam bir İslami bankacılık yasası olmamasına karşın bazı İslami bankacılık hükümleri değiştirilerek bankacılık şikayetleri yasası ile 1991 tarihinde hukuk sistemine dahil edilmiştir. Bangladeş Bankası İslami bankaların faaliyetlerini kontrol etmek yönlendirmek ve denetlemek için merkez ofisinde ayrı bir birim oluşturmamış, dolayısıyla işlemlerin denetimi geleneksel bankalar için çevrelenen genel yörüngelere göre sürdürülmüştür (Sobol, 2014).

Bangladeş Bankası ülkenin merkez bankası diğer bir ifadeyle katılım bankacılığı endüstrisini düzenleyen nihai otorite kabul edilmiştir. 2009 tarihinde Bangladeş Bankası İslami bankalar tarafından sermaye yeterliliği amacıyla yapılan finansman ve yatırım sözleşmelerine dair risklerin belirlenmesi amacıyla talimatlar yayınlamıştır (Afşar ve Ekhlive, 2018).

3.12. Yemen

1996 yılında Yemen'de katılım bankacılığı faaliyetlerine başlanmıştır. Yemen Cumhuriyeti'nin bankacılık sistemi, Yemen Merkez Bankası dışında 20 bankadan oluşmaktadır. Bu bankaların yedisi ticari banka, beşi yabancı ticari bankaların şubesi, ikisi ihtisas bankası, dördü ise İslami banka ve ikisi mikro finans uzmanlık alanında faaliyet gösteren bankalardan meydana gelmektedir (Humaid, 2011).

Dünyada katılım bankacılığı sisteminde yaşanan gelişmelerle beraber Yemen'de katılım bankalarının kurulması fikri gündeme gelmiştir. 1976 yılında çıkarılan bir yasa, bu alandaki ilk girişim olarak kabul edilse dahi dönem içindeki istikrarsız koşullar nedeniyle yasa uygulanamamıştır. 1996 yılında tekrar çıkarılan İslami Bankalar Yasası'nın Yemen'deki İslam bankalar için önemli bir gelişme olduğu söylenebilir. Bu yasa ile yemedi yeni işlem bankalar kurulmaya başlamıştır (Humaıd, 2019).

2009 yılında İslami Bankacılık Kanunu değiştirilerek ticari bankaların, İslami bankacılıkla uyumlu bir şekilde işlem yapabilmesi için İslami pencereler ve şubeler açmalarına izin verilmiştir. Aynı yıl içerisinde mikro finans bankalarıyla ilgili yeni bir yasa çıkarılmıştır. 2010 yılında ise, Yemen, İslami devlet sükukları ihraç edebilmek amacıyla özel bir birim kurmuştur. Yemen bankacılık sisteminin eşsiz bir gelişmesi

olan katılım bankacılığının kurulma aşaması 1996 yılından itibaren İslam Bankacılığı kanununun ortaya çıkması ve İslam bankacılık faaliyetlerinin başlamasından günümüze değin sürmektedir (Gönen ve Gökçen, 2017).

Yemen'deki geleneksel bankacılık sektörü, yerel piyasanın %69'una hakimken, katılım bankacılığı %31'lik bir pazar payına sahiptir. Yemen de bulunan Tadamun Uluslararası İslam Bankası %58 oranındaki payı ile katılım bankacılık sektöründe en büyük yere sahiptir. Ardından %22 oranındaki payıyla Seba'a İslami Bankası gelmektedir. Bahreyn ve Yemen İslami Bankası %14, Yemen Finansman ve Yatırım İslami Bankası ise %6 oranlık bir paya sahiptir (Humaıd, 2019).

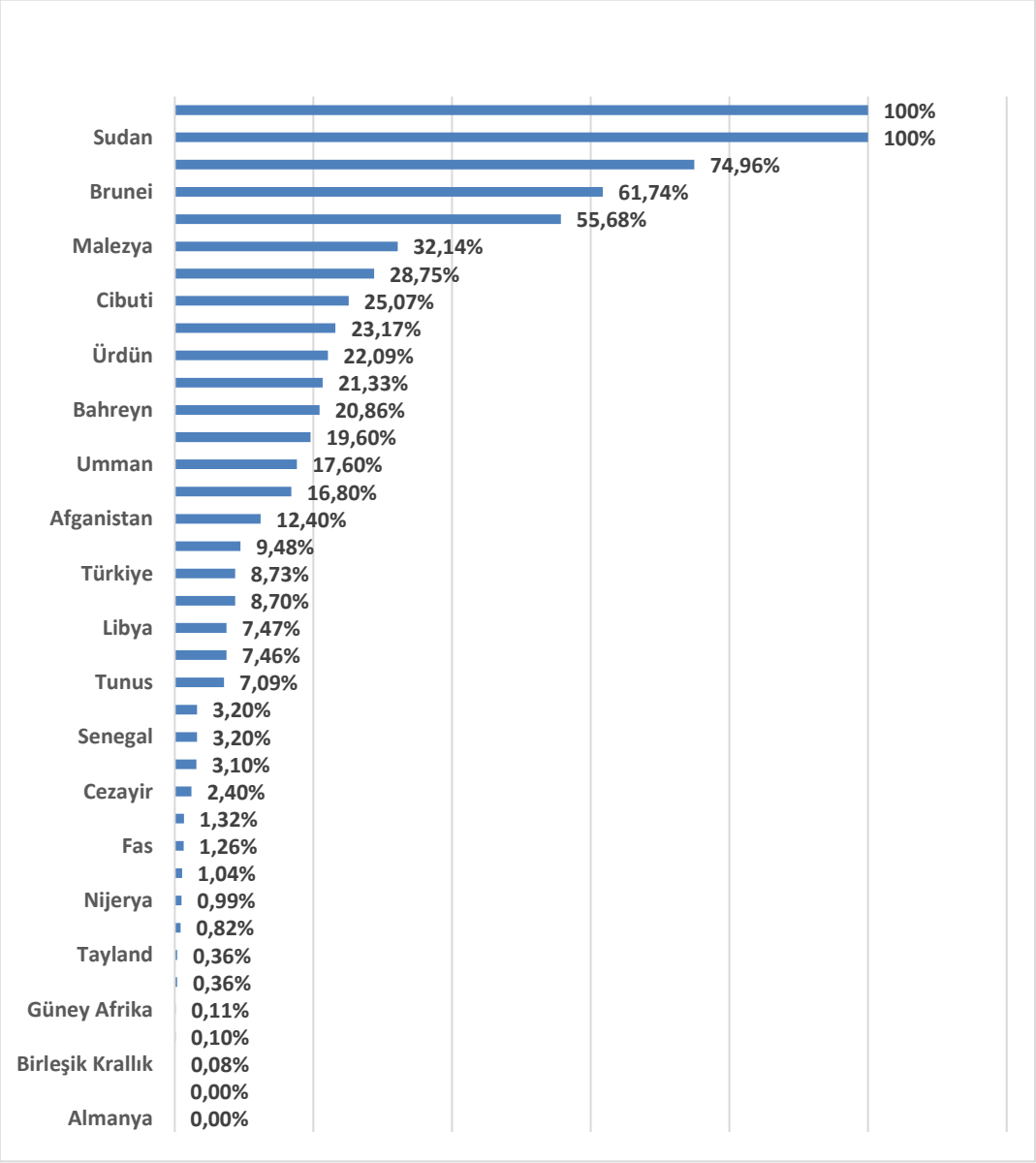
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM: TÜRKİYE'DE VE DÜNYADA KATILIM BANKACILIĞININ KARŞILAŞTIRILMASI

Katılım bankacılığı son birkaç on yıldır dünya genelinde önemli bir büyüme kaydetmektedir. Sadece Müslümanların çoğunlukta olduğu ülkelerde değil aynı zamanda İngiltere, Fransa, Lüksemburg, Fransa, gibi gayrimüslim ülkelerde de gelişmektedir. Hızlı bir şekilde yaygınlaşmasına rağmen, katılım bankacılığı sektörü hala gelişiminin emekleme aşamasındadır. Geleneksel bankacılık sistemi 400 yılı aşkın bir süredir sağlam bir şekilde kurulmuşken, modern katılım bankacılığı 1970'lerin başında başlamıştır. Regülasyon uyumlaştırmasının zorluğu gibi katılım bankacılığının düzenleyici ve piyasa perspektifinden çeşitli zorluklarla karşı karşıya olduğu ifade edilebilir. Uluslararası Para Fonu (IMF) ise katılım bankacılığı sektörünün gelişimi için temel başarı faktörlerini şu şekilde vurgulamıştır: (i) etik ilkeler ve sosyal açıdan sorumlu iş yapma, (ii) küresel finansal kriz durumunda dayanıklılık, (iii) İslami ürünlere yönelik artan talep, (iv) İslam hukukuna uygun ürünlerin inovasyonu ve (v) sağlam düzenleyici çerçeve ve altyapı (Devi vd., 2021).

Dünyadaki katılım bankaların 2012 yılında 1,3 trilyon ABD doları olan varlıkları hızla büyüyerek 2022 yılı sonunda 3,24 trilyon ABD dolarına ulaşmıştır. Katılım bankaların sayısı 2022 yılında %36 artışla 336'ya yükselirken, konvansiyonel bankaların sayısı %84 artışla 2022 yılında 274'e yükselmiştir. Son on yılda katılım bankacılığında en yüksek büyüme Suudi Arabistan, Birleşik Arap Emirlikleri ve İran'da gerçekleşmiştir. Küresel İslami finans varlıklarının yaklaşık %70'ini elinde bulunduran katılım bankacılığı, son on yılda sektörün genel büyümesinin ana itici gücü olmuştur. Katılım bankaları, 2020 sonrası ekonomik belirsizliklerin ardından toparlanarak 2012'den 2022'ye kadar piyasalarda yaşanan dalgalanmalara karşı dirençli kalmıştır. On yıl boyunca, daha fazla ülke katılım bankalarına kucak açarken Türkiye, Kazakistan ve Özbekistan, Sahra Altı Afrika'da Nijerya ve Uganda ve Güneydoğu Asya'da Filipinler katılım bankacılığına daha fazla odaklanmaya başlamıştır. FinTech, dijital bankacılık ve yapay zeka (AI) 2022'ye kadar geçen on yılda katılım bankacılığın gelişimi üzerinde önemli etkileri olan kilit gelişmelerden

bazılarıydı. Ayrıca, katılım bankalarında sürdürülebilir finansın artan önemi ve uygulamaları da bu gelişimde etkili oldu (Hasan ve Mohamed, 2024).

Grafik 3: Katılım Bankalarının Toplam Bankacılık Varlıkları İçindeki Payı (%, 2023 4.Çeyrek)

Kaynak: Islamic Financial Services Board, 2024

Yukarıda yer alan Grafik 3'den görüleceği üzere 2023 yılının dördüncü çeyreğinde küresel düzeyde katılım bankalarının toplam bankacılık varlıkları içindeki

payı İran ve Sudan'da tamamını, Suudi Arabistan, Brunei ve Kuveyt'te büyük bir kısmını oluşturmaktadır. Türkiye'de ise söz konusu oran %8.73 olarak gerçekleşmiştir.

Türkiye'deki katılım bankacılığı sektörü, gelişen ekonomik yapısı ve güçlü devlet desteği ile büyümeye devam ederken, dünya genelinde katılım bankacılığı daha köklü ve geniş çaplı bir yapıya sahiptir. Türkiye ve dünya çapındaki diğer ülkeler arasındaki katılım bankacılığı uygulamalarını karşılaştırırken, büyüklük, pazar yapısı, yasal düzenlemeler ve ürün çeşitliliği gibi unsurlar ön plana çıkmaktadır.

Türkiye'deki katılım bankacılığı sektörü, 1980'li yılların sonlarından itibaren gelişmeye başlamıştır. İlk katılım bankaları özel sektörde faaliyet göstermeye başlasa da, 2000'li yıllarda kamu bankalarının sektöre dahil olmasıyla hızla büyümüştür. Ziraat Katılım, Vakıf Katılım ve Halk Katılım gibi kamu bankaları, katılım bankacılığını yaygınlaştıran en büyük oyunculardan olmuştur. Devlet destekli bankaların sektördeki etkisi büyük olmakla birlikte, özel katılım bankaları da Albaraka Türk, Kuveyt Türk ve Türkiye Finans gibi bankalarla sektörde güçlü bir yer edinmiştir.

Türkiye'deki katılım bankacılığı sektörü, Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu ve Merkez Bankası tarafından denetlenmektedir. Sektördeki büyüme, geleneksel bankacılığın güçlü yapısı ve faizli finansmanın egemenliği nedeniyle sınırlı kalmaktadır. Katılım bankalarının sunduğu ürünler genellikle bireysel finansman hizmetleriyle sınırlıdır. Türkiye'deki katılım bankacılığı, faizsiz finansal ürünler sunduğu halde, geleneksel bankacılık anlayışının hâkim olduğu bir pazar ortamında gelişmeye devam etmektedir.

Dünya genelinde katılım bankacılığı, özellikle Orta Doğu, Kuzey Afrika, Güneydoğu Asya ve bazı Avrupa ülkelerinde daha uzun bir geçmişe sahip ve bu ülkelerde çok daha köklü bir altyapıya dayanmaktadır. Suudi Arabistan, Birleşik Arap Emirlikleri, Malezya ve Endonezya gibi ülkeler, katılım bankacılığının en gelişmiş olduğu pazarlardır. Suudi Arabistan'daki Al Rajhi Bank, dünyanın en büyük katılım bankalarından biri olup, ülkenin ekonomik yapısının büyük bir parçası olan faizsiz bankacılığın öncüsüdür. Suudi Arabistan'daki katılım bankacılığı, yalnızca iç piyasada değil, küresel ölçekte de önemli bir aktördür. Birleşik Arap Emirlikleri'ndeki Dubai ve

Abu Dabi gibi şehirler, bölgesel ve küresel finansal merkezler olarak da önemli rol oynamaktadır.

Malezya, İslami finansın küresel merkezi olarak kabul edilmekte olup, katılım bankacılığı ve diğer İslami finans ürünlerinin gelişiminde büyük bir öneme sahiptir. Malezya'daki bankalar, yalnızca bireysel bankacılık hizmetleri sunmakla kalmayıp, aynı zamanda büyük ölçekli kurumsal finansman, devlet destekli projeler ve global yatırımcılarla iş birlikleri gerçekleştirmektedir. Malezya, küresel çapta sukuk ihracatında lider olup, ülke hem yerel pazarda hem de küresel alanda güçlü bir katılım bankacılığı altyapısına sahiptir. Bunun yanı sıra Malezya'nın yasal düzenlemeleri ve devletin katılım bankacılığına verdiği destek, sektörü büyütmeye yönelik önemli bir katalizör işlevi görmüştür. Bu ülkedeki katılım bankaları, sadece bireysel hizmetler değil, büyük ölçekli finansal işlemleri de yönetebilecek kapasiteye sahiptir.

Endonezya ve Katar gibi diğer Orta Doğu ve Asya ülkelerinde de benzer şekilde katılım bankacılığı sektörü gelişmiştir. Bu ülkelerdeki bankalar, yerel projelere finansman sağlamakla kalmayıp, aynı zamanda küresel finansal pazarlara da entegre olmuşlardır. Endonezya, Asya'nın en büyük İslami finans pazarlarından birine sahip olup, katılım bankacılığı sektörü hızla büyümektedir (Mulyaningsih vd., 2015). Katar da, özellikle büyük inşaat ve altyapı projeleriyle dikkat çeken bir pazar olup, burada faaliyet gösteren katılım bankaları önemli bir rol oynamaktadır.

Avrupa'da ise katılım bankacılığı nispeten yeni bir kavramdır ve daha niş bir pazar olarak faaliyet göstermektedir. Birleşik Krallık, Almanya, Fransa ve Hollanda gibi ülkelerde, özellikle Müslüman nüfusun yoğun olduğu bölgelerde katılım bankacılığı gelişmiştir. Avrupa'daki katılım bankacılığı sektörü, geleneksel bankacılık sistemine paralel bir yapıda işlemekte olup, faizli bankacılıkla rekabet etmekte zorlanmaktadır. Avrupa'da, katılım bankacılığının daha fazla yaygınlaşabilmesi için esnek düzenlemeler ve sektöre yönelik farkındalık artırıcı çalışmalar gereklidir. Avrupa, katılım bankacılığının yaygınlaşması açısından diğer bölgelere göre daha zorlu bir pazara sahiptir, çünkü burada faizsiz bankacılık anlayışı daha az tanınmakta ve geleneksel finansal sistem daha güçlüdür.

Türkiye'deki katılım bankacılığı, büyüme açısından oldukça hızlı bir gelişim göstermiştir, ancak dünyanın önde gelen pazarlarıyla karşılaştırıldığında hala daha küçük bir pazara sahiptir. Malezya, Suudi Arabistan ve Birleşik Arap Emirlikleri gibi ülkeler, katılım bankacılığı altyapısını çok daha önce kurmuş ve bu alandaki gelişmelerini daha köklü bir yapıya oturtmuştur. Türkiye'deki katılım bankacılığı sektörü, kamu bankalarının da desteğiyle büyürken, özel bankalar ve geleneksel bankacılıkla rekabet etme noktasında zorluklar yaşamaktadır. Ayrıca, Türkiye'deki katılım bankacılığı sektörü daha çok bireysel finansman hizmetlerine odaklanmışken, dünyadaki büyük pazarlar, katılım bankacılığını yalnızca bireysel değil, aynı zamanda büyük ölçekli kurumsal finansman ve yatırım alanlarına da taşımıştır.

Bir diğer önemli fark ise, Türkiye ve dünya arasındaki yasal düzenlemeler ve finansal altyapıdır. Malezya ve Suudi Arabistan gibi ülkelerde, katılım bankacılığı için sağlam bir yasal çerçeve ve devlet desteği sağlanmıştır. Türkiye'de de yasal düzenlemeler belirli bir çerçevede olsa da, dünya genelindeki bu tür büyük pazarlarla kıyaslandığında daha esnek ve kapsamlı bir düzenleme sistemi, katılım bankacılığının büyümesini hızlandırabilir. Malezya, güçlü düzenlemeleri ve yasal altyapısıyla sektörü uluslararası düzeyde büyütürken, Türkiye'deki katılım bankacılığı, daha çok yerel piyasalara odaklanmaktadır.

Sonuç itibariyle Türkiye'deki katılım bankacılığı sektörü son yıllarda önemli bir büyüme kaydetmiş olsa da, dünyadaki gelişmiş pazarlarla karşılaştırıldığında hala daha küçük bir pazar ve altyapıya sahiptir. Malezya, Suudi Arabistan ve Birleşik Arap Emirlikleri gibi ülkeler, katılım bankacılığını yalnızca yerel düzeyde değil, küresel çapta da büyütmüş ve sektörün küresel lideri haline gelmiştir. Türkiye, alandaki gelişimini sürdürebilmek için, yasal düzenlemeleri güçlendirerek ve sektördeki ürün çeşitliliğini artırarak daha fazla büyüme kaydedebilir.

SONUÇ

Bankalar en basit tanımıyla kurumun ya da işletmenin finanse edilmesi amacıyla fon fazlası bulunanlardan fon toplamak, fon açığı olanlara aktarımını sağlamak ve bu işlemden kâr elde etmeyi hedefleyen kurumları ifade etmektedir. Katılım bankacılığı faizsizlik prensibi doğrultusunda işlem yürüten bankalardır. İslami finans sınırları faizsiz bankacılık işlemlerini gerektirmektedir. Bu sistemde parasal işlemler İslami kurallara uygun yürütülmektedir. Katılım bankalarının kâr ve zarara katılım suretiyle ellerinde topladıkları fonları faizsiz ilik ilkesi doğrultusunda reel sektöre aktararak meydana gelebilecek kar veya zararın müşteriyle belli oranda paylaşılmasını hedeflemektedir. Bu durum katılım bankalarının en büyük dayanağı olan faizsizlik ilkesi doğrultusunda müşterilerinin de kar ya da zarara ortak olduğunu ifade etmektedir.

Katılım bankalarının konvansiyonel bankalardan ayrıldığı noktalarda fon toplama ve toplanan fonların kullandırma yöntemleri yer almaktadır. Konvansiyonel bankalara nazaran katılım bankalara özel cari hesaplar ya da katılma hesapları ile fon toplamaktadır. Katılım bankalarının fon kullandırmada kullandığı yöntemler arasında murabaha, muşaraka, finansal kiralama, mal karşılığında vesaikin finansmanını sağlama, ortak yatırım sunma, bireysel ve kurumsal finansman desteği yer almaktadır.

Dünya genelinde faizsiz iktisat bakışı açısı 1950 yılı itibariyle gündeme gelmeye başlamıştır. Akabinde 1960 yılında Mısır'da ilk faizsiz banka örneği ve Malezya'da ilk yatırım kuruluşu örneği görülmüştür. 1970 yılı itibariyle katılım bankacılığı alanının uluslararası alanda kabul görmeye başladığı söylenebilir. İslam Kalkınma Bankası'nın açıldı bu dönemde BAE, Kuveyt, Bahreyn, Suudi Arabistan ve Sudan gibi ülkelerde katılım bankaları açılmıştır. Türkiye başta olmak üzere Malezya ve Bangladeş'te katılım bankalarının sayısı 1980 yılı itibariyle artış göstermiştir. Türkiye'de aktif bankacılık konvansiyonel bankalar eliyle gerçekleştirilmekte iken faiz hassasiyeti bulunan kesimin atıl fonlarının ekonomiye katılması amacıyla katılım bankaları düşüncesi ortaya çıkmıştır. 1980 yılında Türkiye'de ekonomi alanında yaşanan serbestleşme hareketleri sonucunda faizsiz finans hizmeti sunan kurumlar ile

tanışmıştır. Türkiye genelinde katılım bankalarının yasal zemine kavuşması 1983 yılında çıkarılan Kanun Hükmünde Kararname ile sağlanmıştır.

1985 yılında faaliyetlerine başlayan katılım bankaları günümüze değin süreçte pek çok sorunla karşılaşmıştır. Bu sorunların başında sağlam bir kanuni altyapı olmaması yer almaktadır. Katılım bankalarının fon kullanma alanında konvansiyonel bankalarla benzer olması sebebiyle fon kullanırken kullandığı yöntemler, konu ile ilgili yeterli bilgisi olmayan vatandaş tarafından fark edilmemektedir. Bu durum katılım bankalarının bilinirlik sorunu yaşamasına yol açmaktadır.

Katılım bankalarının ekonomi alanında bilgilendirici basın yayın organlarında finansal sistem açısından öneminin vurgulandığı yazıların daha fazla yer alması vatandaşların bankalar hakkında bilgi sahibi olmasını sağlayacaktır. Ayrıca bu sayede katılım bankalarının kamusal bilinirlik sorunu ortadan kalkacaktır. Faiz hassasiyeti bulunan kesimlerin, katılım bankalarının işleyiş sürecinde faizsizlik prensibini gözetmesi sebebiyle daha çok tercih edildiği görülmektedir.

Türkiye'deki katılım bankalarının tamamı danışma kurulu adı altında Sharia Board yapısını tesis etmiş veya bu alanda hizmet veren kurumlardan danışmanlık alarak faizsizlik ilkesinin güvencesini sağlamışlardır. Ancak bu yapıların bir standardı ortaya çıkmamıştır. AAOIFI standartları ele alınabileceği gibi Türkiye'deki kurumsal yönetim ilkeleri kapsamında düzenlenen yönetim kurulu komitelerine benzer özgün bir yapı oluşturulabilir. Yönetim kurulu komitelerinin görev, amaç ve yapılarının standartlaştırılmış olmasına benzer bir yapı kurulabilir. Türkiye'deki danışma kurullarının fonksiyonu ile ilgili homojen bir durum söz konusu değildir. Örneğin Albaraka Türk Katılım Bankası Danışma Kuruluna, faaliyetleri faizsiz bankacılık ilkelerine uygun bir şekilde sürdürmek ve geliştirmek misyonu yüklerken Türkiye Finans Katılım Bankası Danışma Kuruluna, geliştirilen ürünler/hizmetler, yapılan bankacılık işlemleri ve gerçekleştirilen süreçler hakkında Faizsiz Bankacılık Prensipleri doğrultusunda karar/görüş verme, yönlendirme misyonu yüklemiştir (Dinç,2016).

KAYNAKÇA

Afşar, A., & Ekhlive, M. E. (2018). Malezya ve Türkiye'de İslami bankacılığın etkinlik ve performans analizleri. Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Akbaş, H. E., Aysan, A. F., & Ceyhan, S. P. (2012). Determinants of Bank Profitability: An Investigation on Turkish Banking Sector. Öneri Dergisi, 10(37). 103-110.

Akçay, S. (2023). Katılım Bankacılığı ve Türkiye'de Mudarebe Sisteminin Uygulanabilirliğine İlişkin Bir Araştırma. Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Alanlı, A. (2021). Bir Kamu Politika Analizi: Türk Katılım Bankacılığı Sisteminin Oluşturulması ve Geliştirilmesi. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi.

Alkış, A. (2018). İslami Hukukunda Katılım Bankacılığı Fon Toplama ve Kullandırma Yöntemleri. Al-Farabi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi, 2(3). 2564-7946.

Altan, M., & Candoğan, M. A. (2014). Bankaların Finansal Performanslarının Değerlendirilmesinde Geleneksel ve Gri İlişki Analizi: Katılım Bankalarında Karşılaştırmalı Bir Uygulama. Selçuk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 27. 374-396.

Anaç, T., & Kaya, F. (2017). Bireysel Müşterilerin Katılım Bankacılığını Tercih Etmesini Etkileyen Faktörler . Bartın Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 8(15). 145-182.

Arabacı, N. (2007). Katılım Bankalarının Türkiye'de Bankacılık Sektöründeki Yeri, İşleyişi ve Performans Analizi. Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Ayrıçay, Y., Ada, Ş., & Kaya, A. (2016). Katılım Bankacılığının Gelişiminin Önündeki Engeller: Bir Alan Araştırması. Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 3(1). 119-137.

Beck, T., Demirgüç, K. A., & Merrouche, O. (2013). İslamic vs. conventional banking: Business model, efficiency and stability. Journal of Banking & Finance, 37(2), 433-447.

Bilir, A. (2010). Katılım Bankalarında Müşteri Memnuniyetinin Belirlenmesi Üzerine Bir Araştırma. Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Buldum, G. (2016). Katılım Bankacılığı ve Sukuk (Kira Sertifikası): Bir Katılım Bankası Örneği Olarak Kuveyt Türk Katılım Bankası A.Ş. . Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Canbaz, M. F., & Erbaş, S. (2021). Katılım Bankacılığında Fintek Eğilimleri ve Sektöre Katkıları. Finans Ekonomi ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, 6(3). 477-489.

Coşkun, A. (2006). Bankaların Stratejik Performans Yönetiminde Performans Karnesi Kullanımı. Bankacılık Dergisi, 56. 28-51.

Çelik, İ. (2015). Din ve Kapitalizm Kıskacındaki Katılım Bankalarının Geleceği. Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 1(2). 80-97.

Çürük, S. A. (2013). Türkiye'de İslami Finansın Gelişimi, Sorunlar ve Çözümler. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi.

Devi, A., Asker, E., Hassan, R. (2021). Participatory banks in Turkey: Issues and proposed strategy based on SWOT analysis. International Journal of Islamic Economics and Finance, 4(SI), 121-152.

Dinç, Y. (2016). Katılım Bankalarının Danışma Kurallarının Kurumsal Yönetim Unsuru Olarak Değerlendirilmesi. İslam Ekonomisi ve Finansı Dergisi, 2(2). 83-103.

Doğan. (2008). Katılım Bankaları ve Ekonomiye Etkileri: Türkiye Örneği. Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi.

Doğan. (2013). Katılım Bankaları Performans Analizi. Gazi Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi.

Doğan, B. B., Kaya, M., & Narçiçek, N. (2017). Dünya Bankacılık Sektöründe İslami Bankacılık Sisteminin Gelişimi, Çalışma Prensipleri ve Türkiye'de İslam Bankacılığı Üzerine Bir Analiz. Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, 5(48). 175-190.

Elamin, H. E. (2021). Türkiye ve Sudan'da katılım bankalarının finans sektörü içindeki rolü ve KOBİ'lerin katılım bankalarına bakışı: Isparta ilinde bir uygulama. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Eskici, M. M. (2007). Türkiye'de Katılım Bankacılığı Uygulaması ve Katılım Bankalarının Müşteri Özellikleri. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Farhan, M. A. (2013). Yemen'de İslami bankaların geleceği üzerine bir araştırma. Bilim ve Teknoloji Üniversitesi İslami Finansman Sempozyumu.

Ghafori, M. (2022). Katılım Bankacılığına Özgü Yatırım Araçları ve Dünyada Katılım Bankacılığının Gelişimi. Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Gönen, İ., & Gökçen, G. (2017). Katılım Bankalarının Finans Sektörü İçindeki Yeri ve Katılım Bankalarına Yönelik Müşteri Algısı. Finans Ekonomi ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, 2(1). 61-77.

Güneşlik, A. (2018). Türkiye'de ve Dünya'da Faizsiz Bankacılık ve Türkiye'de Faizsiz Bankacılığın Tercih Edilme Sebeplerine İlişkin Bir Araştırma. Marmara Üniversitesi Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Islamic Financial Services Board (2024). Islamic Financial Services Industry Stability Report. Malaysia: Islamic Financial Services Board Publishment.

Humaıd, İ. K. (2019). İslami Bankalar ve Ekonomiye Etkileri: Yemen Örneği. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Humaid, K. (2011). Yemenli müşterinin banka seçimini etkileyen faktörler ticari ve İslami bankaların müşterileri arasında karşılaştırmalı bir çalışma. Bilim ve Teknoloji Üniversitesi, Bitirme Projesi.

Hasan, S., Mohamed, S. (2024). Islamic finance victory: Work hard in silence, let your success be your noise. https://www.lseg.com/en/insights/data-analytics/navigating-uncertainty-global-islamic-finance-assets-expected-to-exceed-67-trillion-by-2027, Erişim Tarihi: 09.01.2025.

Hussain, N., & Shahzad, B. (2014). Effect of direct participation on perceived organizational performance: A case study of banking sector of Pakistan. *strategies*, *6* (7).

Honohan, P. (2010). Euro membership and bank stability–friends or foes? Lessons from Ireland. *Comparative Economic Studies*, *52*(2), 133-157.

İbcioğlu, M. (2009). Türkiye'de İslami Bankacılığın Tarihi ve Gelişmesi: Geleneksel Bankalarla Mukayesesi. İstanbul Bilgi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Kahraman, Y. E. (2020). Katılım Bankacılığının Türkiye'deki Gelişimi ve Geleceği. Bankacılık ve Sermaye Piyasası Araştırmaları Dergisi, 4(10). 55-71.

Kalaycı, İ. (2013). Katılım Bankacılığı: Mali Kesimde Nasıl Bir Seçenek? Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi, 9(19). 51-74.

Karamelikli, H., & Alizadeh, N. (2018). İran İslami Bankacılık Sistemi Üzerine Bir Değerlendirme. Bankacılık ve Sgortacılık Araştırmaları Dergisi, 2(11), 36-58.

Kaya. (2010). Katılım Bankacılığının Gelişimi ve Türk Bankacılık Sistemi İçerisindeki Etkinliğinin Araştırılması. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Kaya. (2013). Türk Bankacılık Sisteminde Katılım Bankalarının Tercih Nedenleri ve Bir Araştırma. Marmara Üniversitesi Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü, Doktora Tezi.

Kuware, A. (2022). Katılım bankacılığının GSYİH ve borsa üzerindeki etkileri: Bahreyn, Katar, Suudi Arabistan ve Türkiye örneği (2011-2020). Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Kozarevıc, E., Nurıkıc, M. B., & Nuhanovıc, S. (2014). Bosna ve Hersek Özelinde İslami Bankacılık ve Finans' ta Risk Yönetiminin Özellikleri. *Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, *4*(1), 151-166.

Mohamed, M. M. (2023). Katılım bankalarının ekonomiye katkıları Türkiye ve seçili ülkelerin karşılaştırılması. Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Mulyaningsih, T., Daly, A., & Miranti, R. (2015). Foreign participation and banking competition: Evidence from the Indonesian banking industry. *Journal of Financial Stability*, *19*, 70-82.

Nahar, L. (2021). İslami bankacılık ve finansta büyüme ve strateji: Bangladeş ve Malezya üzerine bir vaka analizi. Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Nakiboğlu, A., & Levent , M. (2018). İslami Finans ve Katılım Bankacılığı: Türkiye ve Dünyadaki Uygulamaları. Electronic Turkish Studies, 13(7). 124-142.

Nur, A. M. (2016). İslami Bankacılığın (Katılım Bankacılığının) Gelişimi ve Performans Açısından Değerlemesi: Türkiye ve Malezya Örneği. Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Okan, N. (2021). Katılım Bankacılığının Tarihsel Gelişimi ve Seçilmiş Ekonomik Değişkenlerle İlişkisi: Türkiye ve Kuveyt Örneği. Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Özen, E. (2019). Katılım Bankacılığına Özgü Yatırım Araçları ve Dünyada Katılım Bankacılığı. Marmara Üniversitesi Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Özkan, H. (2012). Katılım Bankalarının Klasik Bankalarla Karşılaştırılması. Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Özsoy, İ., Görmez, B., & Mekik, S. (2013). Türkiye'de Katılım Bankalarının Tercih Edilme Sebepleri: Ampirik Bir Tetkik. Yönetim ve Ekonomi Dergisi, 20(1). 187-206.

Özulucan, A., & Deran, A. (2009). Katılım Bankacılığı ile Geleneksel Bankaların Bankacılık Hizmetleri ve Muhasebe Uygulamaları Açısından Karşılaştırılması. Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 6(11). 85-108.

Pehlivan, P. (2016). Türkiye'de Katılım Bankacılığı ve Bankacılık Sektöründeki Önemi. Selçuk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi, 1(31). 296-324.

Pilatin, A. (2022). Türkiye'de Katılım Bankacılığı Tercihi: Bölgesel Bir Araştırma. MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi, 11(3). 1042-1060.

Ramic, S. (2012). Participation banking in european context. *Journal of Economic and Social Studies*, *2*(1), 91.

Samırkaş, M., Evci, S., & Ergün, B. (2014). Türk Bankacılık Sektöründe Karlılığın Belirleyicileri. Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 5(8). 117-134.

Sayar, F. (2020). Issues and Challenges of Participation Banking in Turkey: The Perception of Employee. Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi İslami Araştırmalar Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Sobol, I. (2014). İslamic banking- the case of Malaysia. Research Papers of Wroclaw University of Economics, 370, 240-250.

Sümer, G., & Onan , F. (2015). Dünyada Faizsiz Bankacılığın Doğuşu, Türkiye'deki Katılım Bankacılığının Gelişme Süreci ve Konvansiyonel Bankacılıktan Farkları. Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 17(3). 296-308.

Sürücü, Ş. (2018). İslami finans: Malezya ve Türkiye Karşılaştırması. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Şahan, A. (2015). Katılım Bankacılığının Gelişimi Türkiye'deki Durumu ve Kullandığı Yöntemler (Murabaha). Hasan Kalyoncu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Tacy, K. J. (2006). İslamic finance: a growing ındustry in United States. N.C. Banking Inst. 10(1), 355-370.

Teker, S., Teker, D., & Kent, O. (2011). Measuring Commercial Banks' Performances in Turkey: A Proposed Model. Journal of Applied Finance and Banking, 1(3). 97-107.

Tekiner, Y. (2023). Türkiye'de Katılım Bankacılığının Gelişimi ve Seçili Göstergeler Ekseninde Konvansiyonel Bankacılık ile Mukayesesi. Ondokuz Mayıs Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Terzi , A. (2013). Katılım Bankacılığı: Kitaba Uymak mı, Kıtabına Uydurmak mı? Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi, 5(9). 141-149.

Topdağ, D. (2018). Katılım Bankacılığının Gelişimi ve Türkiye'deki Katılım Bankaları Üzerine Bir Nedensellik Analizi. Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Tuhan, A. (2014). Katılım Bankacılığı ve Türkiye Uygulamaları. Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Ullah, H. (2014). Shari'ah compliance in İslamic banking: an empirical study on selected İslamic banks in Bangladesh. International Journal of İslamic and Middle Eastern Finance and Management.

Ustaoğlu, D. (2014). Türkiye'de Katılım Bankacılığı Sektördeki Yeri ve Önemi. Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Vawda, M., Padia, N., & Maroun, W. (2013). İslamic banking in south Africa: an exploratory study of perceptions and bank selection criteria. Of The 2013 Saaa Biennial Conference, 941-973.

Yılmaz, H. N. (2010). Türkiye'de Katılım Bankaları Alanında Yaşanan Gelişmeler ve Katılım Bankalarında Müşteri Memnuniyeti: Türkiye Finans Katılım Bankası Örneği. Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Yurtseven, M. (2019). İslam ekonomisi alanında yapılan tezlerin bibliyometrik açıdan incelenmesi: Malezya Uluslararası İslam Üniversitesi örneği. Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 43, 111-138.